

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>



TÜRKİYE TURİZM COĞRAFYASI

COĞRAFYA LİSANS PROGRAMI

PROF. DR. MERAL SUNA DOĞANER

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ
COĞRAFYA LİSANS PROGRAMI



TÜRKİYE TURİZM COĞRAFYASI

PROF. DR. MERAL SUNA DOĞANER

ÖNSÖZ

Türkiye coğrafyası turizm için çok fazla olanak sunmaktadır. Kıyı ve yat turizmi için 10000km.yi aşan kıyısı, kolay ve zor parkurlara sahip rafting için akarsuları, jeolojik yapısından kaynaklanan termal suları, oluşumu açısından obruk gölleri ve buzul gölleri, orta yükseklikte çok sayıda alpinizm için doruk, dünya çapında eşsiz Ürgüp-Göreme Peribacaları ve Pamukkale Travertenleri, keşfe meraklılar için girilmemiş mağaraları ve kanyonları bulunmaktadır. Kültürel miras o kadar çok zengindir ki kazılmamış çok sayıda höyük ve antik kalıntı bulunmaktadır.

Türkiye turizminde 2000 yılından itibaren büyük gelişme görülmektedir.2000 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısı 10,5 milyondur. Bu rakam 2013 yılında 35 milyona ulaşmıştır.13 yıldaki bu büyük gelişme turizmin ekonomik olarak öneminin Kültür ve Turizm Bakanlığının katkıları yanında yerel yönetimler ve yerel halk tarafından da anlaşılmış olmasıdır. Türkiye müzeleri yenilenmekte, son teknolojilerle donatılmakta ve internet ortamında sanal turlara da açılmaktadır. Kaleler, kervansaraylar, köprüler onarılmakta turizmle ilgili işlevler verilmektedir. Pamukkale traverten alanı için 2005 yılında yeni bir projeye mekânsal düzenlemeler yapılmıştır. Ürgüp-Göreme Peribacaları havadan balonla o kadar çok ilgi görmektedir ki havada balon sayısına kısıtlama getirilmek zorunda kalmışlardır. Yeni mağaralar aydınlatılarak turizme açılmıştır. Kanyonların kenarlarına yürüyüş yolları yapılarak insanların kanyonları görmesi sağlanmıştır. Tokatlı kanyonu seyir terası dünya çapında güzeldir. Diğer kanyonlar için bu şekilde seyir terası projeleri yapılmıştır. Çok önemli bir ilerleme neolitik turizmde olmuştur. Kazı yapılan höyükler dünya çapında güzel projelerle turizme açılmıştır. Kıyılarda yat limanları sayısı artmıştır. Dağlar Orta Doğu'dan kış turizminde büyük ilgi görmektedir. İstanbul'a ve Antalya'ya gelen turist sayısı 10 milyonu aşmıştır.

Türkiye'de turizmin kısa zamanda gelişimi coğrafyanın sunduğu doğal ve kültürel değerlerin turizm amaçlı mekânsal düzenlemesiyle olmuştur. Mekânsal düzenleme yapılmadığı zaman bu yerler envanter olarak kalmaktadır. Bu kitapta Türkiye turizmi coğrafyanın sağladığı turizm tiplerine ayrılarak mekânsal düzenlemesi yapılan önemli örnekler seçilerek işlenmiştir. Türkiye coğrafyasının turizme sağladığı olanaklar için ciltler dolusu kitap yazmak gerekir. Bu değer ülkemizin en büyük ve eşsiz zenginliğidir.

Kitabımın ülkenin her köşesinde yaşayanlara çevresindeki doğal ve kültürel değerlere farklı bir bakış kazandırmasını dilerim.

Prof. Dr. M. Suna Doğaner

28.11.2014

Bakırköy

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1
KISALTMALAR	1
YAZAR NOTU	2
1.TÜRKİYE’DE KIYI TURİZMİ.....	3
1.Türkiye’de Kıyı Turizmi	9
1.1.Kıyı Turizmi: Tanım ve Kavramlar	9
1.2.Kıyı Turizmini Etkileyen Coğrafi Etmenler.....	9
1.2.1.İklim	9
1.2.2.Kıyı Jeomorfolojisi.....	10
1.2.3. Bitki Örtüsü	11
1.2.4.Yerleşme.....	12
1.2.5.Ekonomik Faaliyetler	12
1.3.Kıyı Turizminin Mekânsal Etkileri	12
1.3.1.Kentleşme.....	13
1.3.2.Yapılaşma.....	13
1.3.3.Kıyı Turizminin Tarım Alanlarına Etkisi.....	15
1.3.4.Kıyı Turizminin Orman Alanlarına Etkisi	15
2.TÜRKİYE’DE YAT TURİZMİ.....	23
2.Türkiye’de Yat Turizmi	29
2.1.Yat Turizmi: Tanım ve Kavramlar.....	29
2.2.Yat Turizmini Etkileyen Coğrafi Etmenler	30
2.2.1.İklim	30
2.2.2.Kıyı Jeomorfolojisi.....	30
2.2.3.Bitki Örtüsü	32
2.2.4.Yerleşme.....	32
2.2.5.Ekonomik Faaliyetler	32
2.3.Türkiye Kıyılarının Yat Turizmi Olanakları	33
2.4.Yat Limanları	35
3. TÜRKİYE’DE TERMAL TURİZM.....	45
3.Türkiye’de Termal Turizm.....	51
3.1.Termal Turizm: Tanım ve Kavramlar	51
3.2. Türkiye’de Termal Turizmin Gelişimi	51

3.3.Türkiye’de Kaplıcaların Dağılımı	52
4. TÜRKİYE’DE GÖL TURİZMİ.....	62
4.Türkiye’de Göl Turizmi	68
4.1.Göl Turizmi: Tanım ve Kavramlar.....	68
4.2. Göl Turizmini Etkileyen Coğrafi Etmenler.....	68
4.3. Göl Turizminin Gelişimi ve Sorunları	72
5. TÜRKİYE’DE AKARSU TURİZMİ.....	81
5.Türkiye’de Akarsu Turizmi.....	87
5.1.Akarsu Turizmi: Tanım ve Kavramlar	87
5.2.Türkiye’nin Akarsu Turizmi Olanakları	87
5.2.1. Rafting Açısından Türkiye Akarsuları	88
5.3.Türkiye’de Şelaleler	90
5.3.1.Türkiye’de Şelalelerin Sorunları	94
6. TÜRKİYE’DE JEOMORFOTURİZM AÇISINDAN PERİBACALARI	101
6.Türkiye’de Jeomorfoturizm Açısından Peribacaları	107
6.1.Tanım ve Kavramlar.....	107
6.2.Ürgüp-Göreme Peribacaları	107
6.3.Afyonkarahisar Peribacaları.....	111
6.4.Burgaz Peribacaları	112
6.5.Yavuzlar Peribacaları	113
7. TÜRKİYE’DE JEOMORFOTURİZM AÇISINDAN TRAVERTEN VE KANYONLAR	121
7.Türkiye’de Jeomorfoturizm Açısından Traverten ve Kanyonlar	127
7.1.Travertenler	127
7.1.1.Tanım ve Kavramlar.....	127
7.1.2.Pamukkale Travertenleri	127
7.1.2. Akkaya Travertenleri.....	131
7.1.3.Mağara İçi Travertenleri.....	131
7.2.Kanyonlar	132
7.2.1.Ihlara Kanyonu.....	133
7.2.2.Saklıkent Kanyonu	134
7.2.3.Köprülü Kanyon.....	135
7.2.4.Turizme Açılan Diğer Kanyonlar.....	135

8. TÜRKİYE’DE JEOMORFOTURİZM AÇISINDAN VOLKANLAR VE MAĞARALAR	144
8. Türkiye’de Jeomorfoturizm Açısından Volkanlar ve Mağaralar	150
8.1. Volkan Turizmi :Tanımlar ve Kavramlar.....	150
8.1.1. Türkiye’de Volkan Turizmi	150
8.2. Mağara Turizmi: Tanım ve Kavramlar	152
8.2.1. Türkiye’de Mağara Turizmi	152
9. TÜRKİYE’DE ALPİNİZM VE YAYLA TURİZMİ.....	162
9. Türkiye’de Alpinizm ve Yayla Turizmi.....	168
9.1. Alpinizm: Tanım ve Kavramlar	168
9.1.1. Türkiye’de Alpinizm	168
9.1.2. Alpinizmi Etkileyen Coğrafi Etmenler	169
9.1.3. Türkiye’de Alpinizmin Gelişimi ve Sorunlar.....	170
9.2. Yayla Turizmi: Tanım ve Kavramlar	171
9.2.1. Türkiye’de Dağlık Alanların Yayla Turizmi Potansiyeli	172
10. TÜRKİYE’DE PREHİSTORİK TURİZM	181
10. Türkiye’de Prehistorik Turizm.....	187
10.1. Prehistorik Turizm: Tanım ve Kavramlar	187
10.2. Prehistorik Turizmin Mekânsal İzleri	187
10.2.1. Prehistorik Mağaralar	188
10.2.2. Neolitik Höyükler.....	188
10.2.3. Kaya Üstü Tasvirler ve Mağara Resimleri.....	191
11. TÜRKİYE’DE ARKEOLOJİK TURİZM	199
11. Türkiye’de Arkeolojik Turizm	205
11.1. Arkeolojik Turizm: Tanım, Kapsam	205
11.2. Türkiye’de Arkeolojik Turizm	205
11.2.1. Arkeolojik Turizmde Antik Kentler	206
11.2.2. Arkeolojik Turizmde Tiyatrolar	207
11.2.3. Arkeolojik Turizmde Köprüler.....	208
11.2.4. Arkeolojik Turizmde Hitit Kalıntıları	210
11.2.5. Arkeolojik Turizmde Anıt Mezarlar	212
11.2.6. Arkeolojik Turizmde Antik Yollar.....	214
12. TÜRKİYE’DE TARİHSEL TURİZM	222

12. Türkiye’de Tarihsel Turizm	228
12.1. Tarihsel Turizm: Tanım ve Kapsamı	228
12.2. Türkiye’de Tarihsel Turizm	228
12.2.1. Tarihî Kentler ve Turizm.....	229
12.2.2. Kaleli Kentler ve Turizm.....	230
12.2.3. Tarihsel Konutlar ve Turizm	230
12.3. Anıtsal Tek Yapılar ve Turizm.....	233
12.3.1. Kaleler ve Turizm.....	233
12.3.2. Kervansaraylar	233
12.3.3 Köprüler	234
13. TÜRKİYE’DE ASKERİ TURİZM	242
13. Türkiye’de Askeri Turizm.....	247
13.1. Askerî Turizm: Tanım ve Kapsamı	248
13.2. Türkiye’de Askerî Turizm.....	248
13.2.1. Dünya Savaşı’nda Türkiye’den Bir Cephe: Çanakkale.....	248
13.2.2. Sarıkamış Harekâtı	249
13.2.3. Kurtuluş Savaşı ve Askerî Turizm	250
14. TÜRKİYE’DE İNANÇ TURİZMİ	259
14. Türkiye’de İnanç Turizmi	265
14.1. İnanç Turizmi: Tanım ve Kapsamı.....	265
14.2. İnanç Turizminde Kutsal Yerler.....	265
14.3. Kiliseler ve İnanç Turizmi.....	268
14.4. Manastırlar ve İnanç Turizmi.....	269
14.5. İslam Dini Yapıları ve İnanç Turizmi	270
14.6. Kutsal Kişilerin Makamları ve Kabirleri.....	271
KAYNAKÇA	279

KISALTMALAR

AVM	: Alışveriş Merkezi
HES	: Hidroelektrik Santral
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
ÖÇKB	: Özel Çevre Koruma Bölgesi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

YAZAR NOTU

Bu kitap Türkiye'nin doğal ve kültürel özelliklerinin turizm açısından önemini içermektedir. Türkiye bu açıdan o kadar çok zengindir ki örnekler bunların sadece bir kısmıdır. Bu bilgiler altında en yakın çevrenizden başlayarak doğal ve kültürel değerleri görerek uygulamalı çalışmalısınız.

1) TÜRKİYE’DE KIYI TURİZMİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

1. Türkiye’de Kıyı Turizmi
 - 1.1. Kıyı Turizmi: Tanım ve Kavramlar
 - 1.2. Kıyı Turizmini Etkileyen Coğrafi Etmenler
 - 1.2.1. İklim
 - 1.2.2. Kıyı Jeomorfolojisi
 - 1.2.3. Bitki Örtüsü
 - 1.2.4. Yerleşme
 - 1.2.5. Ekonomik Faaliyetler
 - 1.3. Kıyı Turizminin Mekânsal Etkileri
 - 1.3.1. Kentleşme
 - 1.3.2. Yapılaşma
 - 1.3.3. Kıyı Turizmin Tarım Alanlarına Etkisi
 - 1.3.4. Kıyı Turizminin Orman Alanlarına Etkisi

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) Turizm ve tarım birbirini nasıl destekler?
- 2) Sanayi ve turizm aynı kıyıda bulunabilir mi?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Kıyı jeomorfolojisi	Kıyı turizmine uygun kıyı tiplerini öğrenir.	Kıyı jeomorfolojisi ile ilgili temel bilgileri okuyarak
Yapılaşma	Yapılaşma turizm ilişkisini öğrenir.	Görsel analiz yaparak

Anahtar Kavramlar

- 1) Kalank
- 2) Devre Mülk
- 3) Turizm Köyü
- 4) Kıyı Turizmi
- 5) Belceğiz Koyu
- 6) Turunç
- 7) Gündoğan
- 8) Ortakent
- 9) Karaincir

Giriş

Bu bölümde kıyı turizminin tanımından başlanarak, kıyı turizmini etkileyen coğrafi faktörler iklim, kıyı jeomorfolojisi, bitki örtüsü, yerleşme, ekonomik faaliyetler olarak incelenecektir. Kıyı turizminin mekânsal etkileri kentleşme, yapılaşma, orman alanlarına etkisi, tarım alanlarına etkisi olarak ele alınmıştır.

1.TÜRKİYE’DE KIYI TURİZMİ

1.1. Kıyı Turizmi: Tanım ve Kavramlar

Deniz turizmi üçe ayrılır. Bunlar **kıyı turizmi**, **yat turizmi** ve **gemi turizmi**dir. Kıyı turizmi konaklama, ağırlama eğlence tesisleri kıyıda olan denizden yüzmek, sörf yapmak vb. sportif faaliyetler için faydalanan bir turizm çeşididir.

a. Kıyı Turizmini Etkileyen Coğrafi Etmenler

Kıyı turizminin etkileyen fiziki coğrafya faktörleri iklim, kıyı jeomorfolojisi ve bitki örtüsüdür. Kıyı turizmini etkileyen beşeri coğrafya faktörleri yerleşme ve ekonomik faaliyetlerdir.

i. İklim

Kıyı turizmi, iklime bağlı olarak yaz mevsiminde yoğunlaşmaktadır. Kıyı turizm mevsiminin süresini de hava sıcaklıklarıyla beraber deniz suyu sıcaklıkları belirlemektedir. Sıcaklık kıyı turizminde güneşlenmek, denize girmek ve denizle ilgili rekreasyon el faaliyetler açısından önemlidir. Bunun için uygun değerler aylık ortalama 20⁰-32⁰ C arasındır.

İnsan sağlığı %70 üzerindeki bağıl nem oranından rahatsız olmaktadır. Kıyı turizminde yağış, yaz mevsiminde, kısa süreli tatilleri bozan bir etmendir. Bu bakımdan yaz mevsiminde iklimin yağış şartları kıyı turizminde önemlidir. Yazları kurak iklim kıyı turizmi için uygundur. Kıyı turizminde rüzgâr hızı günlük rekreasyonel faaliyetleri etkilemesi bakımından önemlidir. Bunun için rüzgâr hızının 7 m/sn’den fazla olmaması gerekir. Deniz üzerinde esen hafif şiddette rüzgâr denizle ilgili rekreasyonel faaliyetler (yelken, windsurf vb.) için uygundur. Kıyı turizminde hafif şiddette rüzgâr deri üzerinde nemi buharlaştırarak, sıcağa dayanabilmeyi kolaylaştırır. Tatil yerlerinde, turistlerin günlük turları seçmesinin nedeni, yazın bunaltıcı sıcağında deniz üzerinde esen rüzgârların ferahlatıcı etkisidir. Şiddetli bir rüzgâr ise denizle ilgili rekreasyonel faaliyetlerin yapılmasını önler. Tatillerin kısa süreye sığdırılması, tatilciyi tatilin her dakikasını değerlendirmeye yöneltir. Özellikle yaz mevsiminde yoğunlaşan kıyı turizminde havanın açık olması aranır. Havanın açık olması güneşlenmeye ve diğer rekreasyonel faaliyetlere olanak tanır. Bu nedenle iklimde açık günler sayısı önemlidir. Kıyı turizminde güneşlenme süresinin uzunluğu, güneşten uzun süre faydalanma sağladığı için önemlidir.

Türkiye’de Kıyı turizmi için en uygun iklim koşulları Karadeniz’den, Marmara’ya, Ege’ye ve Akdeniz’e doğru artar. Aylık ortalama sıcaklıkların 20° C’nin üzerinde olduğu aylar sayısı Ege ve Akdeniz’de Karadeniz kıyılarından daha fazladır. Yaz mevsiminde Karadeniz kıyılarında bağıl nem oranı %70’in üstüne çıkar. Karadeniz ikliminde yaz mevsimi yağış alır. Akdeniz iklimi ise yaz kuraklıklarıyla tanınır. Türkiye kıyılarında açık günler sayısı kuzeyden güneye doğru artmaktadır. Bu nedenle güneşlenme süresi Ege ve Akdeniz kıyılarında Karadeniz kıyılarından daha fazladır. Türkiye’de açık günler sayısı bakımından en uygun yerler güneybatı kıyılarıdır.

Kıyı turizminde iklime bağılı olarak deniz suyu sıcaklıkları da önemlidir. Deniz suyu sıcaklığının 18°C'nin üzerinde olduğı aylar sayısı Karadeniz kıyılarında 4 ay (haziran-eylül), Marmara kıyılarında 4 ay (haziran-eylül), Ege Denizi kuzey kıyılarında Ayvalık'ta 5 ay (mayıs- eylül), Dikili'de 6 ay (mayıs-ekim), güney Ege kıyılarında Kuşadası'nda 7 ay (mayıs-kasım), Bodrum'da 7 ay (mayıs-kasım), Marmaris'te 7 ay (mayıs- kasım), Akdeniz'de 8 (Alanya mayıs- aralık, Anamur mayıs-aralık) veya 9 aydır. (Antalya ve İskenderun'da nisan-aralık)

Türkiye kıyılarında kıyı turizminin süresini iklim belirlemektedir. Bu süre Karadeniz ve Marmara kıyılarında 3 ay, Ege Denizi kuzey kıyılarında 5 ay, güney kıyılarında 6 ay, güneybatı kıyılarında 7 ay, Akdeniz kıyılarında 8 ay olmaktadır. Akdeniz kıyılarında temmuz ve ağustos aylarında sıcaklık bunaltıcı değere ulaşmakla beraber, kıyı turizmi daha erken başlamakta daha geç sona ermektedir.

1.2.2.Kıyı Jeomorfolojisi

Kıyı turizminin en fazla gelişme gösterdiği kıyılar, uzun ve geniş plajların bulunduğı alçak kıyılardır. Alçak kıyılarda “kumsal” olarak tanınan plajlar, kıyı ovaları önünde geniş ve uzun şeritler hâlinde uzanırlar. Kıyı turizminde başlıca rekreasyonel faaliyet olan “güneşlenmek” ve diğer rekreasyonel faaliyetler için olanak sağlayan kumsallar, kumlarının inceliğı oranında kıyı turizminde önem taşırlar. Çünkü kıyı turizminde dinlenmek yanında, sağlıklı kalmak için yapılan kum kürü, güneşlenmekle birlikte en çok ilgiyi çeken faaliyettir.

Alçak kıyılar, turistik tesis yapımı için kıyı boyunca ve iç kısımlara doğru geniş alan sağladıkları gibi ulaşım açısından güçlük çıkarmazlar. Fakat alçak kıyılarda akarsu ve dere ağızları sığ ve bataklık bir kıyı oluşturarak çevresiyle birlikte kıyı turizmine uygun değildir. Dalgaların ve akarsuların getirdiğı malzemenin kıyıda sığ olan koy ağızlarında birikmesiyle oluşan kıyı oku ve kıyı kordonlarının denize ve koya bakan kısımları kıyı turizminde kumsal olarak kullanılır. Kıyıda oluşan birikim şekillerinden adaları birbirine veya kıyıya bağlayan tomboloların her iki kıyısı da kıyı turizminde kumsal olarak kullanılmaktadır.

Dar ve uzun körfezler, birbirinden burunlarla ayrılan koylardan oluşmuş girintili ve çıkıntılı yapılarıyla son derece çekici görünümüne sunan yüksek kıyılar, aynı zamanda kıyı turizminde rekreasyonel faaliyetler için derin, açık deniz rüzgârlarına kapalı koyalara sahiptir. Fakat yüksek kıyılarda, kıyı gerisinde turistik tesis yapımı için geniş alanlar bulunmaz, kıyıda dere ve akarsuların getirdiğı malzemenin yığılıp, deniz tarafından aşındırılmasıyla küçük bir plaj (kumsal) oluşmuştur. Ayrıca yüksek kıyılarda yüzey şekilleri, kara yoluyla kıyının her parçasına ulaşım olanağı vermez ve iç kısımlarla bağlantı ancak vadiler yoluyla sağlanabilir. Fay dikliğinin kıyı çizgisinin önünde olduğı dik kıyılar, kıyı turizmi için uygun değildir. Falezler önünde aşınma sonucu dar bir plaj (kumsal) oluşabilir. Falezli kıyılar dünyada doğanın milyonlarca yılda oluşturduğı doğa anıtları olarak korunmaya alındığı halde, kıyı turizmine uygun olmamasına rağmen Türkiye'de falezlerin üst kısmı turistik tesis kuruluş yeri, falez önündeki dar plaj da güneşlenme ve diğer rekreasyonel faaliyetler için kullanılmaktadır. Özellikle yüksek kıyılar önüne serpilmiş olan adalar, kıyı turizminde en çok ilgi gören yerlerdir. Adaların karayla karayolu bağlantısının bulunmaması nedeniyle insanlar

üzerinde daha sakin, temiz bir ortam olduğu şeklinde ilgi çekici bir özelliği bulunmaktadır. Adalardaki koylar deniz ve kıyı kirliliğinin anakaraya göre daha az görüldüğü yerlerdir. Kıyıdan günlük gidiş gelişlerle ilgi çekmeye başlayan kıyıya yakın adalarda, yapılan tesislerle kıyı turizmi gelişme göstermektedir.

Karadeniz kıyıları, yüzey şekillerinin kıyıya paralel ve yakın uzanmasının etkisiyle genel olarak boyuna yapılı (Pasifik tipi) kıyı özelliği gösterir. Kıyıları az girintili-çıkıntılı, dalgaların aşındırıcı etkisiyle çoğu yerde falezli yüksek kıyılar şeklindedir. Birbiri ardına sıralanan falezli kıyılar önünde çeşitli genişlikte plajlar, dere ağızlarında küçük deltalar, büyük deltaların bulunduğu yerlerde ise alçak kıyılar yer almaktadır. Karadeniz kıyılarının jeomorfolojik özelliklerinden içeriye sokulan koyların ve alçak kıyıların azlığı, denizin kısa mesafede derinleşmesi gibi etmenler kıyı turizminin gelişimini sınırlamaktadır. Marmara Denizi kıyılarında uzun kumsallar tatil konutlarıyla kaplanmıştır. Körfezlerde sanayi ve turizm çekişme hâlinde.

Ege Denizi kıyıları, genel olarak yüzey şekilleri kıyıya dik olduğundan “enine yapılı” veya “Atlantik yapılı” kıyı tipindedir. Kıyı çizgisinin ana hatları yakın bir devrede geçirmiş olduğu tektonizmle ilgilidir. Bu olaylar neticesinde Egeit kıtasının çökmesiyle, Anadolu kıyıları yakınında irili ufaklı adalar oluşmuş, Anadolu’nun yükselmesiyle ve denizin bu araziye istila etmesiyle, büyük akarsu vadilerinin aşağı kısımları geniş körfezlere, küçük vadiler de girintili-çıkıntılı dar ve küçük körfez ve koyalara çevrilmiştir.

Akdeniz kıyıları (Dalaman Nehri- Suriye sınırı), Antalya Körfezi ve İskenderun Körfezinde iki büyük girinti oluşturur. Bu iki körfez arasında uzanan Taşeli yarımadasının kıyıları yüzey şekillerinin kıyıya paralel uzanmasıyla ilgili olarak boyuna yapılı ve yüksek kıyı özelliği gösterir. Silifke-Mersin arasında kalkerlerin aşınmasıyla oluşan girintilerin sular altında kalmasıyla dar ve içeriye doğru girinti yapan “kalank” adı verilen koylar oluşmuştur. Antalya Körfezinin batısında Teke Yarımadası’nda ise dağlar kıyıya dik olarak uzandığı için enine yapılı girintili- çıkıntılı kıyılar görülür. Bu kıyılar Fethiye kıyılarında “ria” adı verilen bükler şeklindedir. Kaş kıyılarında kısa bir mesafede yarımada, adaların kıyıya paralel olarak uzandığı dalmaçya tipi kıyı görülür.

Türkiye kıyılarının jeomorfolojisi görsel açıdan çok sayıda koylarla, alçak ve yüksek kıyılarla turizm için çekicilikler sunarken, güneşlenme olanağı sağlayan kumsalları bulunmaktadır. Yapılaşmaya öncelikle alçak kıyılar açılmaktadır. Bir yerleşim merkezi içinde veya yakınında olan kumsallar güneşlenme için yoğun olarak kullanılırken çevrede olan koyların plajları günlük turlarla merkeze yakınlığı oranında yoğun olarak kullanılmaktadır.

1.2.3. Bitki Örtüsü

Kıyıların doğal güzelliği orman örtüsüyle artar. En çekici kıyılar ormanın kıyıya kadar indiği yerlerdedir. Ağaçlar görsel olarak kıyının cazibesini artırır. Yaz mevsiminde gölgeleme sağlar bu açıdan en çok seçilen kıyılar gerisinde orman örtüsünün olduğu kıyılardır. Kıyı turizmine iklim ve jeomorfoloji açısından uygun olan Ege ve Akdeniz kıyılarında özellikle

orman örtüsünün kıyıya kadar indiği kıyılar en uygun yerler olarak tesis yapımı için öncelikle seçilmiştir. Bu açıdan Antalya körfezinin batı kıyıları çok uygundur.



Fotoğraf: Marmaris kıyılarında orman

1.2.4. Yerleşme

Kıyı turizmini etkileyen bir diğer etmen yerleşmelerdir. Kıyı turizmine katılan turistler yoğun yerleşim alanlarından uzaklaşmak isterler. Kıyı turizminin seçildiği yerler az nüfuslu çevresinde yüzmek için koyları olan yerleşmelerdir. Buna en uygun kıyılar Ege Denizi kıyıları ve Akdeniz kıyılarıdır. Kıyı turizminin en çok geliştiği yerler Kuşadası, Bodrum, Marmaris, Fethiye, Alanya gibi çevresinde koylar ve kumsallar olan nüfusu fazla olmayan yerleşmelerdir.

1.2.5. Ekonomik Faaliyetler

Kıyı turizmi, ekonomik faaliyetleri tarım, hayvancılık veya balıkçılık olan kırsal alanları seçmektedir. Daha önceden sanayi faaliyetleri için seçilmiş kıyılar turizm için uygun değildir. Bu nedenle Türkiye kıyılarında İzmit Körfezi kuzey kıyıları, Gemlik Körfezi güney kıyıları, Bandırma Körfezi, Aliağa ve Nemrut koyları, İzmir Körfezi, Iskenderun Körfezi turizmden bütünüyle uzak kalmak zorundadır. Kıyı turizmi Türkiye kıyılarında iklimin de uygunluğu için kırsal faaliyetlerin olduğu güneybatı kıyılarda gelişme göstermiştir.

b. Kıyı Turizminin Mekânsal Etkileri

Turizm seyrek nüfuslu köyler ve köylerin dağınık mahallelerinin yer aldığı, özellikle Ege Denizi güneyi ve Batı Akdeniz kıyılarında, yerleşim birimlerinde, vadi tabanları, kıyı ovaları, yamaçlar, tarım ve orman alanlarında konaklama tesisleri (otel, motel, pansiyon, ikincil konut), diğer hizmet üniteleri (ağırlama, eğlence) ve ulaştırma tesisleri (karayolu, liman, yat limanı, yat yanaşma yeri, havaalanı) yapımıyla mekânsal değişime neden olmuştur. Bu değişim, kırsal bir mekânın kendi doğal gelişme sürecinden farklı olarak, sivil mimari örnekleri dışında yapılan konut ve tesislerle artık tarihsel kimlik taşımayan yerleşim birimleri,

yoğun turizm sezonuna göre planlanan kara yollarıyla bulunduğu ortama yapay mekânlar ortaya çıkarmıştır.

i. Kentleşme

Kıyı turizminin mekânsal etkilerinden birisi kentleşmedir. Buna örnek olarak Kuşadası, Bodrum, Marmaris, Fethiye, Side, Alanya verilebilir. Turizmden önce balıkçılık ve tarımla uğraşan bu yerleşmeler turizmle birlikte bu işlevlerini kaybetmiş turizm başlıca ekonomik gelir olmuştur. Konutlar, oteller, yeni gelişen çarşı, AVM (alışveriş merkezleri) gibi hizmetlerle nüfus artmış ve bu yerleşmeler kentleşmiştir.



Fotoğraf: Kuşadası'nda kentleşme

ii. Yapılaşma

Turizm kıyılarda yapılaşmaya neden olmaktadır. Bu yapılaşma kıyı ve kıyıya yakın bazı köylerin “turizm köyü” ne dönüşmesi, boş koyların yapılaşmaya açılması, boş kıyıların yapılaşmaya açılması, kıyılara tatil konutları devre mülkler yapılması şeklindedir.

Bazı köylerin “turizm köyü” ne dönüşmesi

Turizmin yerleşim birimleri üzerine bir diğer etkisi bazı köyleri, eski konutların yerine konaklama, ağırlama, eğlence tesisleri, yazlık konutların yapıldığı, eski köyün birkaç konutla temsil edildiği “**turizm köyü**” ne dönüştürmesidir. Marmaris’in İçmeler, Turunç köyleri, Fethiye Ovacık, Antalya Kemer köyleri bu şekilde yapılaşma göstermiştir. Bir diğer değişim kıyıda kurulan köylerin kıyıda yer alan mahallelerinin kıyıda başlayan turistik yapılaşma sonucu kıyıyla birleşmeleridir. Gökova Körfezi kuzey kıyısında kıyıda 2 km içeride kurulan Akyaka köyü kıyıda ki İskele Mahallesi’yle, kıyıda 3 km içeride kurulan Ören yalısıyla birleşmiştir.



Fotoğraf: Kemer'in gelişimi

Boş Koyların Yapılaşmaya Açılması

Turizmin kıyılarda oluşturduğu bir diğer mekânsal değişim kıyıdaki boş koyları yapılaşmaya açmasıdır. Özellikle enine yapı gösteren Türkiye'nin güneybatı kıyılarında çok sayıda yapılaşmanın olmadığı koy yer almaktadır. Bir vadi tabanı veya küçük bir kıyı ovasının yer aldığı bu koyların yapılaşmaya açılması, tatil merkezine yakın koyların, temiz bir koydan denize girmek ve değişiklik gibi nedenlerle başlangıçta balıkçı tekneleriyle yapılan "günlük tur" adı verilen organize gezilerle olmuştur. İç kısımlardaki köylerin sadece bir iskeleyle ortak olarak kullandığı bu koyları turizm yapılaşma için boş bulmuştur. Günlük tur teknelerine hizmet veren bir lokanta ile başlayan yapılaşma başlangıçta birkaç pansiyon, motel, yazlık konutla sınırlı kalmıştır. Bodrum'un Torba, Yalıkavak, Türkbükü, Gündoğan, Ortakent, Karaincir, Marmaris'in Turunç, Çiftlik, Kumlubük Fethiye Belceğiz koylarında yapılaşma bu şekilde başlamış bu koylarda Turizm Teşvik Kanunu'nun sağladığı olanaklarla konaklama tesislerinin sayısı artmıştır.



Fotoğraf: Belceğiz koyunun yapılaşmaya açılması

Tatil Konutları(İkincil Evler)

Yapılaşmayı artıran bir diğer neden 1980'li yıllardan itibaren tatil konutlarının iklimin uygunluğu ve rekreasyon olanaklarıyla kıyıları en uygun yerler olarak seçmesidir. Başlangıçta tek katlı veya dubleks özel mülkler olarak yapılan bu konutlar, kooperatif konutları şeklinde toplu olarak yapılmaya başlamış, bazı yerlerde apartman şeklinde siteler inşa edilmiştir.

Genelde konaklama tesislerinin yoğun olmadığı koyları seçen tatil konutları başlangıçta seyrek yapılaşma gösterirken zamanla bütün koyu kaplamaktadır.

Devre Mülk ve Devre Tatil

Kıyılarda yapılaşmayı artıran bir diğer etmen “devre mülk” ve “devre tatil” adı altında yapılan tatil konutlarıdır. Turistik tesislerde sunulan hizmetlerin ve tatil alanlarında ikincil konutların orta gelir sınıfına göre pahalı olması “**devre mülk**” ve “**devre tatil**” sistemine olan ilgiyi artırmıştır. İlk olarak 1978 yılında Bodrum Turgut Reis’de başlayan devre mülk sistemi 1985 yılında hukukta da yerini almıştır. Devre mülkte (timesharing ownership - zaman paylaşımlı mülk) her bağımsız yapının veya bölümün birden fazla sahibi bulunmakta ve bu sahipler zamanla sınırlı olarak yapı veya bağımsız bölümünü kullanmaktadır. Devre mülklerde uluslararası tatil değişimine katılma seçeneğinin olması, konut sahiplerini aynı yöreye defalarca gitmek tekdüzeliğinden kurtarmış ve ilgi daha da artmıştır. Devre mülkler Bodrum’un Turgut Reis, Torba, Gündoğan, Akyarlar koyları Side, Didim vb. tatil yerlerinde yoğunlaşmıştır. Devre tatil sisteminde ise devrenin kullanıldığı konut bir işletmenin mülkiyetindedir. Devre tatil sisteminde de uluslararası düzeyde devre değişim programları bulunmaktadır.



Fotoğraf: Bodrum Devre Mülkler

iii. Kıyı Turizminin Tarım Alanlarına Etkisi

Turizmin toprak değerlendirmesinde yarattığı enflasyon, kırsal ekonomik yapıyı bozarak, tarla sahiplerinin kısa sürede yüksek gelir elde etmek için tarlalarını satmasına böylece tarım alanlarının kooperatif arsasına ve sonra da toplu tatil konut alanlarına dönüşmesine neden olmaktadır. Silivri, Erdemli, Silifke, Kuşadası, Alanya’da tarım alanları turizm amaçlı yapılaşmadan zarar görmüştür. Bunun en olumsuz etkisi özel ürün alanlarının (muz, narenciye, zeytin) yapılaşmaya açılmasıdır. Turizm amaçlı yapılan Dalaman havaalanı da verimli tarım alanı toprakları üzerinde inşa edilmiştir. Turizm kırsal alanların görünümünü ekili alanlar arasında geniş karayolları, yüksek konaklama tesisleri, yöresel mimariye uymayan tatil konutlarıyla bozmaktadır.

iv. Kıyı Turizminin Orman Alanlarına Etkisi

Orman Bakanlığının denetiminde olan orman alanları kıyıya kadar indiği yerlerde turizmi bu kıyılara çeken en önemli etmen olurken, yasal bir değişiklikle orman alanlarının

turizme açılması mümkün olmuştur. Orman Kanunu'nda yapılan değişiklikle turizm alan ve merkezleri dışında kalan devlet ormanlarının kamu yararına olan her türlü tesisin yapımı için 49 yıl veya 99 yıl kiralanması orman alanlarını yapılaşmaya açmıştır. Fethiye Körfezi'nde ve Gökova Körfezi'nde orman alanında bu şekilde tesisler yapılabilmektedir. Bu yapılaşma yöre ormanlarında başta gelen ekonomik faaliyet olan arıcılığı da olumsuz etkilemektedir. Bazı yerel idareler turizm tesislerinin olduğu alanlarda çevreye arı kovanlarının konulmasını yasaklamaktadır.



Fotoğraf: Antalya orman içinde tesisler

Uygulamalar

- 1) İnternette Google Earth'ten Türkiye kıyılarını inceleyiniz.

.

Uygulama Soruları

- a)** Kıyı şekli ve turizm yapılaşması arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Deniz turizmi üçe ayrılır. Bunlar kıyı turizmi, yat turizmi ve gemi turizmidir. Kıyı turizmi konaklama, ağırlama eğlence tesisleri kıyıda olan denizden yüzmek, sörf yapmak, vb. sportif faaliyetler için faydalanan bir turizm çeşididir. Kıyı turizminin etkileyen fiziki coğrafya faktörleri iklim, kıyı jeomorfolojisi ve bitki örtüsüdür. Kıyı turizmini etkileyen beşeri coğrafya faktörleri yerleşme ve ekonomik faaliyetlerdir.

Kıyı turizmi, iklime bağlı olarak yaz mevsiminde yoğunlaşmaktadır. Kıyı turizm mevsiminin süresini de hava sıcaklıklarıyla beraber deniz suyu sıcaklıkları belirlemektedir. Sıcaklık kıyı turizminde güneşlenmek, denize girmek ve denizle ilgili rekreasyonel faaliyetler açısından önemlidir. Bunun için uygun değerler aylık ortalama 20⁰-32⁰ C arasındadır. İnsan sağlığı % 70 üzerindeki bağıl nem oranından rahatsız olmaktadır. Kıyı turizminde yağış, yaz mevsiminde, kısa süreli tatilleri bozan bir etmendir. Bu bakımdan yaz mevsiminde iklimin yağış şartları kıyı turizminde önemlidir. Yazları kurak iklim kıyı turizmi için uygundur. Kıyı turizminde rüzgâr hızı günlük rekreasyonel faaliyetleri etkilemesi bakımından önemlidir. Bunun için rüzgâr hızının 7 m/sn'den fazla olmaması gerekir.

Kıyı turizminin en fazla gelişme gösterdiği kıyılar, uzun ve geniş plajların bulunduğu alçak kıyılardır. Kıyıların doğal güzelliği orman örtüsüyle artar. En çekici kıyılar ormanın kıyıya kadar indiği yerlerdedir. Ağaçlar görsel olarak kıyının cazibesini artırır. Kıyı turizmini etkileyen bir diğer etmen yerleşmelerdir. Kıyı turizmine katılan turistler yoğun yerleşim alanlarından uzaklaşmak isterler. Kıyı turizminin seçildiği yerler az nüfuslu çevresinde yüzmek için koyları olan yerleşmelerdir. Turizm kıyılarda yapılaşmaya neden olmaktadır. Bu yapılaşma kıyı ve kıyıya yakın bazı köylerin “turizm köyü” ne dönüşmesi, boş koyların yapılaşmaya açılması, boş kıyıların yapılaşmaya açılması, kıyılara tatil konutları devre mülkler yapılması şeklindedir.

Turizmin toprak değerlendirmesinde yarattığı enflasyon, kırsal ekonomik yapıyı bozarak, tarla sahiplerinin kısa sürede yüksek gelir elde etmek için tarlalarını satmasına böylece tarım alanlarının kooperatif arsasına ve sonra da toplu tatil konut alanlarına dönüşmesine neden olmaktadır. Silivri, Erdemli, Silifke, Kuşadası, Alanya'da tarım alanları turizm amaçlı yapılaşmadan zarar görmüştür. Bunun en olumsuz etkisi özel ürün alanlarının (muz, narenciye, zeytin) yapılaşmaya açılmasıdır. Orman Bakanlığının denetiminde olan orman alanları kıyıya kadar indiği yerlerde turizmi bu kıyılara çeken en önemli etmen olurken, yasal bir değişiklik ile orman alanlarının turizme açılması mümkün olmuştur. Orman Kanunu'nda yapılan değişiklik ile turizm alan ve merkezleri dışında kalan devlet ormanlarının kamu yararına olan her türlü tesisin yapımı için 49 yıl veya 99 yıl kiralınması orman alanlarını yapılaşmaya açmıştır.

Bölüm Soruları

1) Kıyı turizmi için en uygun aylık ortalama sıcaklık değerleri aşağıdakilerden hangisidir?

- a) 15°-20° C'ler arası
- b) 10°-15° C'ler arası
- c) 20°-32° C'ler arası
- d) 35°C- 40°C'ler arası
- e) 40°-45° C'ler arası

2) Kıyı turizminin en fazla gelişme gösterdiği kıyılar, uzun ve geniş plajların bulunduğu kıyılardır.

Yukarıdaki boşluğa uygun terim aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Yüksek
- b) Alçak
- c) Kalanklı
- d) Rialı
- e) Dalmaçya

3) Aşağıdaki ekonomik faaliyetlerden hangisi kıyı turizminin olduğu yerler için uygun değildir?

- a) Tarım
- b) Hayvancılık
- c) Balıkçılık
- d) Sanayi
- e) Balıkçılık

4) Aşağıdaki ürünlerden hangisinin ekim alanlarına kıyı turizmi zarar vermiştir?

- a) Elma
- b) Şeftali

- c) Muz
 - d) Erik
 - e) Kiraz
- 5) Kıyı turizmi, orman alanlarında hangi ekonomik faaliyeti olumsuz etkilemiştir?
- a) Defne toplamak
 - b) Kereste
 - c) Arıcılık
 - d) Şifalı bitki toplanması
 - e) Mantar toplanması
- 6) Aşağıdaki hangi körfez/koy kıyı turizmi için en uygundur?
- a) İzmir Körfezi.
 - b) İskenderun Körfezi
 - c) Kuşadası Körfezi
 - d) Aliğa Koyu
 - e) Nemrut Koyu
- 7) Aşağıdaki hangi koy/körfez kıyı turizmine uygun değildir?
- a) Mandalya Körfezi
 - b) Çandarlı Körfezi
 - c) İskenderun Körfezi
 - d) Hisarönü Körfezi
 - e) Çandarlı Körfezi
- 8) Aşağıdaki hangi kıyı şeridi kıyı turizmi için daha uygundur?
- a) Doğu Karadeniz kıyısı
 - b) Orta Karadeniz kıyısı
 - c) Batı Karadeniz kıyısı

- d) Kuzey Ege kıyısı
- e) Batı Akdeniz kıyısı
- 9) Akdeniz ikliminin kıyı turizmine uygun olmayan özelliği hangisidir?
 - a) Günlük maksimum sıcaklıklar
 - b) Rüzgâr hızı
 - c) Kuraklık
 - d) Nem
 - e) Deniz suyu sıcaklığı
- 10) Kıyı turizmi mevsiminin en uzun olduğu yer aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Mudanya
 - b) Amasra
 - c) Erdek
 - d) Ayvalık
 - e) Alanya

Cevaplar:

1) c, 2) b, 3) d, 4) c, 5) c, 6) c, 7) c, 8) e, 9) a, 10) e

2) TÜRKİYE’DE YAT TURİZMİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

2. Türkiye’de Yat Turizmi

2.1.Yat Turizmi: Tanım ve Kavramlar

2.2. Yat Turizmini Etkileyen Coğrafi Etmenler

2.2.1. İklim

2.2.2. Kıyı Jeomorfolojisi

2.2.3. Bitki Örtüsü

2.2.4. Yerleşme

2.2.5. Ekonomik Faaliyetler

2.3. Türkiye Kıyılarının Yat Turizmi Olanakları

2.4. Yat Limanları

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- Çok sayıda yat limanı kıyının doğal şeklini bozar mı?
- Yat turizmi için neden girintili çıkıntılı kıyı gerekir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Kıyı Jeomorfolojisi	Yat turizmine uygun kıyı tipini öğrenir.	Kıyı jeomorfolojisinde enine kıyıları okuyarak
Yat Limanları	Türkiye’de yat limanlarının dağılışını öğrenir.	Türkiye haritası üzerine yat limanlarını işaretleyerek

Anahtar Kavramlar

- 1) Yat limanı
- 2) Yat turizmi
- 3) Enine yapılı kıyı
- 4) Mega yat
- 5) Median yat
- 6) Rialı kıyı
- 7) Anslı kıyı
- 8) Falezli kıyı
- 9) Dalmaçya tipi kıyı

Giriş

Bu bölümde yat turizmi, etkileyen coğrafi faktörlerden iklim, kıyı jeomorfolojisi, bitki örtüsü, yerleşme, ekonomik faaliyetler açısından incelenmiştir. Türkiye kıyılarının yat turizmi olanakları, yat limanları, denizlere göre dağılımı yeni projeler ele alınmıştır.

2. TÜRKİYE’DE YAT TURİZMİ

2.1. Yat Turizmi: Tanım ve Kavramlar

Yat turizmi, yat adı verilen deniz aracıyla, spor ve gezi amaçlı olarak koy, körfez, barınaklar ve yat limanları arasında yapılan, konaklama ve ağırlama hizmetlerini ulaşım aracı olan yat içinde sunan bir turizm çeşididir. Yük ve yolcu gemisi niteliğinde olmayan spor ve gezi amaçlı 150 gros tondan az, 33 m’den kısa ve yolcu sayısı 12’yi aşmayan deniz araçları yat olarak tanımlanmakla beraber, yat turizminde 17-19 m’lik orta boy yatlarla (median yatlar) birlikte, isteğe göre 55 m’lik mega yatların (lüks yatlar) hizmete girmesiyle, yat tanımında tonaj ve boydan çok spor ve gezi amaçlı deniz araçları esas alınmaktadır. Yatların boyutları ve yolcu kapasiteleri artsa da, yat turizmi, daha küçük gruplara yapılması, gezi amacı dışında spor amaçlı da olması ve koy ve körfezlerde yapılmasıyla, düzenli olarak iki veya daha fazla liman arasında büyük kapasiteli yolcu gemileriyle yapılan gemi turizminden farklıdır.



Fotoğraf: Yat turizmi için yatlar

Yat turizmi, rekreasyonel bir faaliyet olan yatçılıkla başlamış, bir turizm şekline dönüşmesi ve gelişmesi yatlara ve yatçılara birtakım hizmetlerin verilmesiyle olmuştur. Yat turizminde ilk hizmetler, kıyılardaki mevcut limanlardan vermeye başlanmış (akaryakıt, su, elektrik), gezi sırasında demirlemek için balıkçı barınakları kullanılmış, ilk yat yanaşma yerleri de balıkçı barınaklarına ilavelerle yapılmıştır. Fakat yat turizminin gelişimi, en önemli altyapı hizmeti olan yat limanlarının yapımıyla mümkün olmuştur.



Fotoğraf: Lüks Yat

a. Yat Turizmini Etkileyen Coğrafi Etmenler

Yatçılık kendisi bir rekreasyonel faaliyet olmakla beraber, yat turizmi diğer pek çok rekreasyonel faaliyete olanak tanır (güneşlenme, yüzme, amatör balıkçılık, dalma, windsurf vb.). Şiddetli atmosfer olaylarından etkilenen yatların kısa mesafede demirlemesi ve yatçıların denizin rekreasyonel olanaklarından faydalanabilmesi için, bir burun, yanmada veya adayla açık deniz rüzgârlarına karşı korunmalı, kısa mesafede yön değiştiren girintili-çıkıntılı kıyıların varlığı aranır. Yat turizmine en uygun kıyılar, geniş körfezler içinde yaklaşık daire şekilli koylara sahiptir. İklim, rekreasyonel faaliyetlere uygunluğu açısından, hava sıcaklıkları, açık günler sayısı, günlük güneşlenme süresi, rüzgâr durumu gibi özellikleriyle yat turizmi mevsimini belirler. Yat turizminin sürekliliği ise kıynın fizikî coğrafyasıyla birlikte yerleşme ve sanayi gibi beşeri coğrafya özelliklerine de bağlıdır.

Yat turizminin gelişme gösterdiği kıyılar, yatların demirlemesine ve rekreasyonel faaliyetlere uygun koyalrı olan kıyılarda sıcaklık, yağış vb. şartları uygun, yerleşme ve sanayileşmeden uzak, kıyı turizminin gelişmemiş olduğu, arkeolojik ve tarihî kalıntılara sahip, alt yapı (yat limanı, yat yanaşma yerleri vb.) ve üst yapı (ağırlama, alışveriş, yat işletmeleri vb.) hizmetleri gelişmiş, uluslararası yat turizm hatlarına yakın kıyılardır.

i. İklim

Yat turizminde denizle ilgili rekreasyonel faaliyetlerden faydalanmak (güneşlenmek, yüzmek, yelken, windsurf, su altı araştırmaları, dalma vb.) esas olduğundan yat turizm mevsimi, iklime bağlı olmaktadır. Dünyada yat turizminin en fazla gelişmiş olduğu yerler, iklimin yılın bütün aylarında yatçılığa uygun olduğu yerlerdir. Günlük sıcaklık değerleri 20-34°C, günlük güneşlenme süresi uzun (11-12 saat/gün), bağıl nem oranı düşük (% 70'in altı) olan kurak iklimler yat turizmi için uygundur. Akdeniz iklimi yıl içinde bu özellikleri gösterdiği yaz mevsiminde, yat turizmine uygunluk göstermektedir. Özellikle yaz mevsiminin kuraklığı ve rüzgâr hızının yelkenle seyre uygun (7 m/sn.nin altında) olması Akdeniz ikliminin yat turizmine en uygun özellikleridir. Karadeniz ikliminin yaz yağışları, güneşlenme mevsiminin kısa olması bağıl nemin %70'in üzerine çıkabilmesi yat turizm mevsimini sınırlamaktadır. Türkiye kıyılarında yat turizm mevsimi, Karadeniz kıyılarında 3 ay, Marmara kıyılarında 4 ay, Ege kıyılarında 5 ay, Güney Ege ve Akdeniz kıyılarında 6-7 aydır. Yat turizmine en uygun güneybatı kıyılarında yat turizm mevsimi 7 aydır (210 gün) .

ii. Kıyı Jeomorfolojisi

Kıyı turizmi ve yat turizmini kıyı jeomorfolojisi istekleri birbirinden faydalanır. Kıyı turizmi uzun kumsalları olan kıyıları seçerken yat turizmi girintili çıkıntılı kıyıları seçer. Yat turizminde yatların demirlemesi ve yatçıların denizin rekreasyonel olanaklarından faydalanması için, bir burun, yarımada veya adayla hâkim rüzgâr yönlerine karşı doğal korunmalı koyların varlığı aranır. Bu nedenle kıyı jeomorfolojisi yat turizminde en önemli etmenlerden birisidir. Bu bakımdan yat turizminde en uygun kıyılar yapının denize dik olarak uzandığı yerlerde, denizin akarsu vadilerini doldurarak oluşturduğu enine kıyılardır. Bu

kıyılarda dağların denizle birleştiği yerlerde burunlar ve yarımadalar, bunların gerisinde geniş körfezler içinde koylar, kıyı önünde adalar yer almaktadır. Özellikle rialı ve anslı kıyılar yat turizminde kullanılmaktadır. Boyuna yapılı kıyı şekli olan Dalmaçya tipi kıyılarda da kıyıya paralel ada ve yarımadalar koyları rüzgârlara karşı koruduğundan yat turizminde kullanılırlar. Yat turizminde kıyıya ve birbirine yakın adaların bulunması her zaman farklı yönlerde rüzgâra kısmen kapalı bir koy bulma olanağı verir.



Fotoğraf: Yat turizmine uygun kıyı

Boyuna yapılı kıyılarda kıyı gerisindeki relief vadilerle yarılmamış ise denize dik olarak inen yüksek kıyılar ve reliefın kıyıya paralel olmasından dolayı akarsu vadileri ağzındaki hâkim rüzgârlara açık koylar yat turizmi için uygun değildir. Boyuna yapılı yüksek kıyılar bazı yerlerde yatlar için açık deniz karakteri gösterirler. Bu tip kıyılarda doğal demirleme yerleri yetersiz olduğundan yapay korunaklı liman ve balıkçı barınakları kullanılmaktadır. Yüksek falezli kıyılarda kıyı platformu yok veya çok darsa karayolu kıyıyı izleyemediği için kıyıların doğal karakteri bozulmaz ve görsel açıdan yat turizmine uygun ortam oluşturur. Fakat alçak falezlerde karayolu falez üzerinden geçirilmektedir, bu durumda falezler arasındaki koylar, karayolunun yapımıyla kıyı turizmine açılmaktadır ve koyların turistik tesis ve yazlık konutlarla betonlaşmasına neden olmakta ve bu koylar yat turizminden uzaklaşmaktadır.

Deltalar, kıyı kordonları, lagünlerden oluşan alçak kıyılarda derinlik yatların demirlemesine uygun olmadığından yat turizmi için uygun değildir. Bu kıyılar aynı zamanda rüzgârlara karşı korunmasızdır. Fakat lagünler ve sulak alanlar zengin biyolojik ortamlar oluşturduğu için doğayla ilgilenen yatçıları çekmektedir.

Çevre koylarda demirleyen yatçılar bu kıyıları sandal veya balıkçı tekneleriyle gezmektedirler. Alçak kıyılar yerleşme, sanayi tesisi, karayolu, liman, turistik tesis, yazlık konut vb. yapılaşmalar için uygun olduğundan yat turizmi bu kıyılardan uzaklaşmaktadır.

Şelfin dar olduğu yerlerde derinlik fazla olduğundan yatların demirlemesine uygun değildir. Fakat bu kıyılarda yatlar kıyıya yakın seyredip rüzgâr hızının az olduğu havalarda doğal güzellikleri izleyebilirler. Şelfin geniş olduğu yerlerde ise kayalıkların bulunması yatlar için tehlikeli olmakta ve bazı koylarda derinlik demirlemeye olanak vermemektedir.

Kıyı jeomorfolojisinde birikme şekillerinden kıyı okları bazı koyların önünü rüzgâra karşı kapatarak yat turizmi açısından uygun doğal limanlar oluşturmaktadır. Bir diğer birikme şekli tombololar da rüzgâra farklı iki yönden kapalı iki ayrı doğal liman oluşturmaktadır.

Kıyı jeomorfolojisi açısından genç kıyılar, girintiler henüz dolmamış olduğu için yat turizmine, girintileri kısmen dolarak düzeltilmiş olan olgun kıyılara göre daha uygundur.

Kıyı jeomorfolojisi açısından yat turizmine en uygun kıyılar, yüksek enine yapılı kıyılarda rialı ve anslı kıyılar boyuna yapılı kıyılarda ise dalmaçya tipi kıyılardır. Enine yapılı kıyılarda geniş körfezler içinde bir burun, yarımada veya adayla rüzgâra karşı korunmuş koylar yat turizmi için en uygun yerlerdir.

iii. Bitki Örtüsü

Yat turizmi için en uygun koylar ormanın deniz kıyısına kadar uzandığı koylardır. Orman koyların görselliğini daha çok artırır. Yatçılara kıyıda orman içinde yürüyüş gibi rekreasyon faaliyeti sağlar. Ağaçları, bitkileri inceleme fırsatı verir.



Fotoğraf: Orman ve yat turizmi

iv. Yerleşme

Yat turizmi yapılaşmanın olmadığı kıyıları seçer. Yatçılar kentleşmenin olduğu kıyılardan uzak dururlar. Yerleşmelere sadece yiyecek, yakıt vb. ikmal için uğrarlar. Bazı koylarda sadece yatçılar için lokanta gibi küçük üniteler yapılabilir.

v. Ekonomik Faaliyetler

Yat turizmi de kıyı turizmi gibi kırsal ekonomik faaliyetlerin olduğu kıyıları seçer. Bunlar tarım, hayvancılık, balıkçılık, arıcılık gibi faaliyetlerdir. Sanayi ve madencilik faaliyetlerinin olduğu kıyılar ve koylar yat turizmi için uygun değildir.

b. Türkiye Kıyılarının Yat Turizmi Olanakları

Karadeniz kıyılarında kıyı gerisindeki dağların kıvrılma yönünün, genel olarak kıyıya paralel olması, fakat dalmaçya tipi kıyıların aksine, reliefte kıyıya ve birbirine paralel vadilerle yarıлма meydana gelmemesi (kütlevî olması) nedeniyle, deniz seviyesinin son yükselmesi sırasında deniz iç kısımlara sokulamamış, geniş körfezler, koylar, yarımadalar, kıyı önünde adalardan oluşan girintili çıkıntılı bir kıyı şekli oluşmamıştır. Karadeniz genel olarak yüksek kayalık falezli kıyıları, vadi ağızlarında şiddetli kuzey rüzgârlarına açık küçük koylarıyla, kıyı jeomorfolojisi açısından Ege Denizi ve Batı Akdeniz kıyıları kadar yat turizmine uygunluk göstermez.

Karadeniz kıyıları genellikle yüksek bir dağ sırası önünde yüksek kıyılardır. Yüksek kıyılarda bazı yerlerde yüksekliği 10 m'den 250 m'ye kadar çıkan falezler bulunmakta, bazı falezlerin önünde ince uzun çakıllı bir plaj yer almaktadır. Yüksek kıyılar küçük akarsu vadileriyle kesintiye uğrar ve bunların ağızlarında küçük koylar ve çakıllı- kumlu plajlar yer alır. Karadeniz kıyıları, körfezler içinde iç içe açılan koylar şeklinde olmamakla beraber, yüksek falezler, falezlerin önlerinde dar plajlar, birbirinden sarp burunlarla ayrılan küçük koylar, zengin bitki örtüsüyle birlikte yat turizmi için çekici bir doğal görünüm sunar. Şelfin çok dar ve denizin derin olması, bu nedenle sığlık yerlerin ve kayalıkların olmaması rüzgâr hızının az olduğu mevsimlerde yatçılara kıyıya yakın seyredip, doğa güzelliklerini yakından izleme olanağı verir. Fakat denizin derin olması ve dalgalan kıracak adalar olmadığı için kuzey rüzgârlarının da etkisiyle dalgalar büyük bir enerjiyle yüksek kayalara çarparlar. Bu durum rüzgârlı mevsimlerde yatları olumsuz etkilemekte, atmosfer olaylarından çabuk etkilenen yatlar kısa mesafede demirleyecek koylar aramaktadır. Kısa mesafede vadi ağızlarında küçük koylar bulunmakla beraber bunların hâkim rüzgâr yönlerine karşı yarımada ve adalarla doğal korumasız oluşu yatların barınmasına olanak vermemektedir. Bu nedenle Karadeniz kıyılarında yat turizminde genel olarak yapay korunaklı (dalgakıran) liman ve balıkçı barınakları kullanılmaktadır.



Fotoğraf: Bartın kıyıları

Marmara Denizi'nde geniş ve uzun körfezler bulunmakla beraber (Gemlik, İzmit, Erdek ve Bandırma Körfezleri), kıyıları genel olarak Karadeniz kıyıları gibi yüksek ve falezli kıyılardır. Yüksek kıyılarda vadi ağızlarındaki küçük koylar, hâkim rüzgârlara karşı korumasızdır. Sınırlı yerlerde kıyı ovaları kenarlarında (Gönen, Karacabey Ovası vb.) alçak

kıyılar yer alır. Kıyı çizgisi yerleşmenin ve sanayileşmenin yoğun olduğu yerlerde karayolu, liman vb. tesislerle aslı şeklini kaybetmiştir. Marmara Denizi kıyı jeomorfolojisi bakımından yüksek falezli kıyılarda birbirine yakın mesafede küçük çakıllı-kumlu plajlarıyla yat turizminde ilgi çekici doğal görünüme sahip olmakla beraber, bu koyların rüzgârlara karşı korumasız oluşu nedeniyle yat turizminde demirlemek için yapay korunaklı liman ve balıkçı barınaklarından faydalanılır. Fakat Karadeniz’den farklı olarak Marmara Denizi’nde, yat turizminde önemli olan kıyıya ve birbirine yakın takımadalar bulunmaktadır. İstanbul ve Marmara takımadaları Marmara Denizi’nin yat turizminde en çok ilgi çekici kıyılarını oluşturur.



Fotoğraf: Heybeliada koyları

Ege Denizi kıyıları, yapının denize dik olarak uzandığı yerlerde enine kıyıların (Atlantik tipi) en güzel örneklerini gösterir. Dağların ve tepelerin denizle birleştiği yerler yüksek kıyıları oluştururken, deniz akarsu vadilerini doldurarak dar ve küçük körfezlere ve koyalara çevirmiş, kıyı uzun ve girintili çıkıntılı yarımada larla parçalanmış, kıyı önüne irili ufaklı adalar serpilmiştir. Vadilerin aşağı kısımlarının sular altında kalmasıyla oluşan koylar iç kısımlara bir vadinin kolları gibi sokulurlar ve birbirlerinden burunlarla ayrılırlar. Alçak kıyılara geniş vadi ağızlarında ve kıyı ovalarının kenarlarında rastlanır.



Fotoğraf: Gökova Körfezinde bir ria.

Kıyı jeomorfolojisinde “ria” adı verilen koyların en güzel örnekleri Ege Denizi körfezlerinde görülür. Geniş körfezler içinde kıyının kısa mesafede yön değiştirmesiyle veya ada ve yarımadalarla hâkim rüzgârlara karşı korumalı koylar, yatçılara demirlemek için emniyetli bir koy bulma olanağı verir. Kıyının son derece girintili- çıkıntılı olması kullanım açısından kıyı uzunluğunun fazla olmasını sağlar. Düz bir çizgiyle fazla uzunluk göstermeyen kıyılarda girinti ve çıkıntılar hesaplanırsa büyük ölçülere ulaşılır. Bazı yerlerde yapıya bağlı olarak kireçtaşı içinde açılmış deniz mağaraları da ilgi çekicidir.

Kıyıya paralel olarak uzanan yüksek bir dağ silsilesinin kenarı olan Akdeniz kıyılarında şelf oldukça dardır, yamaçlar dik bir şekilde denize iner, genel olarak falezli yüksek kıyılar görülür. Yüksek kıyılar arasında, küçük delta ovaları kıyısında (Demre Çayı, Alakır Çayı) küçük kumlu-çakıllı plajlı koylar, geniş kıyı ovaları kenarında kıyı kordonları, lagünlerle kumlu plajlı alçak kıyılar yer almaktadır. Genel olarak boyuna yapılı kıyılar görülmekle beraber batı Akdeniz kıyılarında tektonik hatların kıyıya dik olarak uzandığı yerlerde körfez, koy, yarımada ve adalarla Ege Denizi kıyılarına benzer enine yapılı kıyılar görülür. Akdeniz kıyılarında yat turizmi için en uygun koylar, girintili çıkıntılı kıyılarıyla enine yapılı kıyı özelliği gösteren Fethiye körfezinde ve boyuna yüksek yapılı Dalmaçya tipi kıyı özelliği gösteren Kaş çevresinde ve bir yarımada ile hâkim rüzgârlara karşı korunmuş yerlerde bulunmaktadır.



Fotoğraf: Kaş kıyılarında dalmaçya tipi kıyı

c. Yat Limanları

Yatçılığın turizm şekline dönüşerek gelişmesi birtakım hizmetlerin verilmesiyle ortaya çıkmakta ve bu hizmetlerin çeşitliliği oranında gelişme göstermektedir. Yat turizminin alt yapı hizmetini yat limanları, üst yapı hizmetlerini yat işletmeleri oluşturmaktadır. Türkiye’de yat turizminin gelişme göstermesi yat limanlarının yapımıyla mümkün olmuştur.

Yat limanı veya Dünya dillerine İtalyancadan yerleşmiş bir terim olarak **marina**, yatların barınması için bir mendirekle korunan veya limanın içinde ayrılan su alanı ve gerisinde yatlara çeşitli hizmetler (akaryakıt, su, elektrik, haberleşme vb.) verebilen tesisler topluluğudur.

Bodrum yat limanı 1976, Kuşadası yat limanı 1977 yılında hizmete açılmıştır. 1977-1985 yılları arasında yeni yat limanı yapılmamış fakat balıkçı barınakları yat yanaşma yerleri olarak hizmete sokulmuştur. Türkiye’nin diğer yat limanları 1985-1992 yılları arasında

yapılmıştır (Kemer, Antalya-Kaleiçi, Kalamış, Marmaris, Ataköy, Fenerbahçe, Antalya-Setur yat limanları).

Yat limanlarının kuruluş yeri olarak 5 tanesi Türkiye'nin önemli iki turizm merkezi olan İstanbul (Ataköy, Kalamış ve Fenerbahçe Yat Limanları) ve Antalya'dadır (Kaleiçi ve Antalya Limanı içinde) Diğerleri yat turizminin yoğunlaştığı Kuşadası-Kemer arasında gelişmiş bir turizm merkezi içindedirler.

Yat yaşama yerleri, iç limanın bir bölümünde veya eski balıkçı barınakları düzenlenerek yatlara temel hizmetlerin verildiği ve kısa süreli bağlamaların yapıldığı transit marinalardır. İstanbul-İzmir arasındaki yat yaşama yerleri kuzeyden güneye doğru Bebek (İstanbul), Çanakkale, Ayvalık, Dikili, Foça, İnciraltı(İzmir)'ndadır. İzmir-Antalya arasında Çeşme, Sığacık (Seferihisar), Güllük, Alacatur (Bodrum), Körmen, Orhaniye Koyu (Hisarönü Körfezi), Büngüş (Fethiye Körfezi-Göcek Koyu), Fethiye, Kalkan, Kaş ve Finike yat yaşama yerleri yatlara çeşitli hizmetler vermektedir. Antalya doğusundan itibaren yatçılar limanların yatlara ayrılan bölümlerinden ve balıkçı barınaklarından faydalanmaktadırlar. Alanya, Anamur, Taşucu iskele ve barınakları-Seka Limanı, Mersin limanı, Limonlu (Erdemli) Limanı, İskenderun Körfezi'nde Yumurtalık ve Yakacık iskeleleri yat turizmine hizmet vermektedir.



Fotoğraf: Marmaris'te Yat Limanı



Fotoğraf: Göcek Marina

Karadeniz kıyılarında yat limanı için tesisler fazla değildir. Ancak bir kısmının inşaatı devam etmektedir. Planlanan tesisler bulunmaktadır. Bazı balıkçı barınakları yatlara hizmet verecek şekilde düzenlenecektir. 175 yat kapasiteli Trabzon Yat Limanı 2003 yılında hizmete girmiştir. Giresun Limanı yat limanı olarak planlanmıştır. Giresun Limanı'nın mendireğine 2

yata hizmet veren bir kısım eklenmiştir. Rize yat limanı inşaatı 1998 yılında başladı. İnşaat 2001 de durmuştur. Yapılan dalgakıran kayaçlar suda eridiği için suya gömülmüştür. Samsun Kurupelit Yat Limanı inşaatı devam etmektedir. Samsun Kurupelit Yat Limanı inşaatı devam etmektedir. Amasra'da büyük liman içine yat limanı yapımı devam etmektedir. Sinop'ta yat yanaşma rıhtımı bulunmaktadır. İstanbul'da 4 yat limanı bulunur. Bunlar Ataköy Marina, Fenerbahçe Marina, Kalamış Marina ve West Marinadır. West marina 2011 yılında Ambarlı'ya yapılmıştır (Denizde 600 karada 300 tekne). Yalova Yat Limanı 2010 yılında hizmete girmiştir. (243 denizde 97 karada toplam 340 yat kapasite). Mürefte Yat Limanı, Mudanya Arnavutköy Balıkçı Barınağı ve Yat limanı yat turizmine hizmet etmektedir. Marmara Denizi kıyılarında planlanan ve inşaatı devam eden yat tesisleri bulunmaktadır. Silivri, Avşa Adası, Türkeli Adası yat limanları planlanmıştır. Bandırma balıkçı barınağı, yat limanına dönüştürülecektir. Erdek Zeytinliada Maşatlık(Çuğra) mevkisine bir tesis yapılacak yapılacak, Zeytinbağı balıkçı barınağı doğu kısmı 250 yatlık yat limanı olacaktır. Tekirdağ Yat Limanı inşaatı devam etmektedir.

Çanakkale Boğazi'nda Çanakkale Limanı içinde yat limanı bulunmaktadır. Ege Denizi kıyılarında Burhaniye Yat Limanı 250 yat kapasitelidir. Diğer yat limanları Ayvalık, Altınyunus, Çeşme, Teos (Sığacık/Seferihisar 2010, 440 yat), Kuşadası, Didim Yat Limanlarıdır. Alaçatı iskelesine 80 yat bağlanmaktadır. Bodrum Yarımadası'nda 3 yat limanı bulunur (Bodrum, Yalıkavak, Turgut Reis). Marmaris Yat Limanı en büyük yat limanlarından birisidir. Marmaris'te bir diğer yat limanı Setur ve Martı Yat Limanlarıdır. Bozburun Yarımadası'nda, Orhaniye Koyu'nda yat limanı bulunur. Köyceğiz Ekincik Koyu'nda bir yat limanı hizmet vermektedir.



Fotoğraf: Yalıkavak Yat Limanı(Bodrum)

Akdeniz'de bulunan yat limanları Kaş (2011), Kalkan, Fethiye, Club Marina Göcek, Port Göcek, Finike, Kemer, Antalya, Antalya Kaleiçi, Alanya (2011), Mersin (2 adet), Bozyazı yat limanlarıdır. Akdeniz'de Gazipaşa Yat Limanı inşaatı devam etmektedir (2013). Taşucu balıkçı barınağı yat yanaşma rıhtımı yapılarak genişletilecektir. İskenderun balıkçı barınağının bir kısmı yat limanı olacaktır. Altyapı inşaatı devam etmektedir. Kumkuyu-Erdemli Yat Limanı inşaatı 1996'da başlamış, yarım kalmıştır, yeni bir yatırımcı aranmaktadır. Dalaman kıyısına yat limanı ve deniz otobüsü yanaşma iskelesi proje onaylanmıştır. Deniz kıyısını doldurmak yerine nehir içlerine yat limanı yapılmasına karar verilmiştir. Manavgat Çayı ağzına yat imalat ve çekek yeri inşaatı başlamıştır. Aksu ağzına yapılacak yat limanı projesi onaylanmıştır.



Fotoğraf: Finike Yat Limanı

Uygulamalar

- İnternette Google Earth'den bir yat limanını inceleyiniz.

Uygulama Soruları

- 1) Yat limanlarının dalgakıran ve iskele bölümlerini hakkında bilgi veriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Yat turizmi, yat adı verilen deniz aracıyla, spor ve gezi amaçlı olarak koy, körfez, barınaklar ve yat limanları arasında yapılan, konaklama ve ağırlama hizmetlerini ulaşım aracı olan yat içinde sunan bir turizm çeşididir. Yat turizmine en uygun kıyılar, geniş körfezler içinde yaklaşık daire şekilli koylara sahiptir. İklim, rekreasyonel faaliyetlere uygunluğu açısından, hava sıcaklıkları, açık günler sayısı, günlük güneşlenme süresi, rüzgâr durumu gibi özellikleriyle yat turizmi mevsimini belirler. Yat turizminin sürekliliği ise kıyının fizikî coğrafyasıyla birlikte yerleşme ve sanayi gibi beşeri coğrafya özelliklerine de bağlıdır.

Karadeniz genel olarak yüksek kayalık falezli kıyıları, vadi ağızlarında şiddetli kuzey rüzgârlarına açık küçük koylarıyla, kıyı jeomorfolojisi açısından Ege Denizi ve Batı Akdeniz kıyıları kadar yat turizmine uygunluk göstermez. Marmara Denizi kıyı jeomorfolojisi bakımından yüksek falezli kıyılarda birbirine yakın mesafede küçük çakıllı-kumlu plajlarıyla yat turizminde ilgi çekici doğal görünüme sahip olmakla beraber, bu koyların rüzgârlara karşı korumasız oluşu nedeniyle yat turizminde demirlemek için yapay korunaklı liman ve balıkçı barınaklarından faydalanılır. Kıyı jeomorfolojisinde “ria” adı verilen koyların en güzel örnekleri Ege Denizi körfezlerinde görülür. Geniş körfezler içinde kıyının kısa mesafede yön değiştirmesiyle veya ada ve yarımadalarla hâkim rüzgârlara karşı korumalı koylar, yatçılara demirlemek için emniyetli bir koy bulma olanağı verir. Genel olarak boyuna yapılı kıyılar görülmekle beraber batı Akdeniz kıyılarında tektonik hatların kıyıya dik olarak uzandığı yerlerde körfez, koy, yarımada ve adalarla Ege Denizi kıyılarına benzer enine yapılı kıyılar görülür. Akdeniz kıyılarında yat turizmi için en uygun koylar, girintili çıkıntılı kıyılarıyla enine yapılı kıyı özelliği gösteren Fethiye körfezinde ve boyuna yüksek yapılı dalmaçya tipi kıyı özelliği gösteren Kaş çevresinde ve bir yarımadayla hâkim rüzgârlara karşı korunmuş yerlerde bulunmaktadır. Bodrum Yat Limanı 1976, Kuşadası Yat Limanı 1977 yılında hizmete açılmıştır. 1977-1985 yılları arasında yeni yat limanı yapılmamış fakat balıkçı barınakları yat yanaşma yerleri olarak hizmete sokulmuştur. Türkiye’nin diğer yat limanları 1985-1992 yılları arasında yapılmıştır (Kemer, Antalya-Kaleiçi, Kalamış, Marmaris, Ataköy, Fenerbahçe, Antalya-Setur Yat Limanları) .

Bölüm Soruları

- 1) Yat turizmi için en uygun kıyılar aşağıdakilerden hangi tipe girer?
 - 1) Yüksek kıyılar
 - 2) Falezli kıyılar
 - 3) Kalanklı kıyılar
 - 4) Enine yapılı kıyılar
 - 5) Uzun kumsallar
- 2) Aşağıdakilerden hangi yat limanı Ege kıyılarında değildir?
 - 1) Kemer
 - 2) Bodrum
 - 3) Ayvalık
 - 4) Çeşme
 - 5) Kuşadası
- 3) Aşağıdaki hangi yat limanı Akdeniz’de değildir?
 - a) Kemer
 - b) Alanya
 - c) Antalya
 - d) Ayvalık
 - e) Mersin
- 4) Yat turizmi aşağıdaki ekonomik faaliyetlerden hangisiyle aynı kıyıda olamaz?
 - a) Tarım
 - b) Sanayi
 - c) Hayvancılık
 - d) Arıcılık
 - e) Orman ürünleri

- 5) Yat turizmi ve kıyı turizmi arasında aşağıdaki hangi unsur ortak değildir?
- a) Sıcaklık istekleri
 - b) Nem istekleri
 - c) Yağış istekleri
 - d) Kıyı şekli
 - e) Ekonomik faaliyetler
- 6) Karain mağarası çevresinde su aygırı ve gergedan gibi hayvanlar aşağıdaki etmenlerden hangisi ile yaşamış olabilir?
- a) Akarsuyun olması
 - b) Gölün olması
 - c) Yağışlı iklim
 - d) Su kaynaklarının olması
 - e) Yaşamış olamaz
- 7) Prehistorik mağaranın turizm düzenlemesinde öncelik hangisindedir?
- a) Otopark
 - b) Mağara içi aydınlatma
 - c) Çevre düzenlemesi
 - d) Müze
 - e) Gezi yolu
- 8) Karain Mağarası buluntuları aşağıdaki hangi müzededir?
- a) Konya Arkeoloji Müzesi
 - b) Kayseri Müzesi
 - c) Antalya Arkeoloji Müzesi
 - d) Kahramanmaraş Müzesi
 - e) İzmir Arkeoloji Müzesi

9) Direkli mağara buluntuları aşağıdaki hangi müzeye konmaktadır?

- a) İzmir Arkeoloji Müzesi
- b) İstanbul Arkeoloji Müzesi
- c) Konya Arkeoloji Müzesi
- d) Kahramanmaraş Müzesi
- e) Antalya Arkeoloji Müzesi

10) Direkli mağara kazıları hangi üniversite tarafından yapılmaktadır?

- a) İstanbul Üniversitesi
- b) Ankara üniversitesi
- c) Gazi Üniversitesi
- d) Ege Üniversitesi
- e) Atatürk Üniversitesi

Cevaplar:

- d, 2) a, 3) d, 4) b, 5) d, 6), 7), 8), 9), 10)

3. TÜRKİYE’DE TERMAL TURİZM

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

3. Türkiye’de Termal Turizm

3.1. Termal Turizm: Tanım ve Kavramlar

3.2. Türkiye’de Termal Turizmin Gelişimi

3.3. Türkiye’de Kaplıcaların Dağılımı

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- a)** Türkiye’de kaplıcaların bilimsel incelemesi neden geç yapılmıştır?
- b)** Deprem hattı üzerinde olmasına rağmen insanlar kaplıca yerlerini neden terk etmemiştir?
- c)** Türkiye’de kaplıcalar neden en çok Ege Bölgesi’ndedir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Türkiye’de kaplıcaların dağılımı	Kaplıcaların bölgelere göre dağılımını öğrenir	www.mta.gov.tr adresinde Türkiye Jeotermal Kaynaklar Haritası’nı inceleyerek
Kaplıca turizminin gelişimi	Kaplıcaların tarihçesini öğrenir.	www.yalovatermal.com adresinde Yalova kaplıcaları tarihçesini okuyarak

Anahtar Kavramlar

- a)** Termo mineral su kaynağı
- b)** Termalizm
- c)** Termal merkez
- d)** Kaplıca merkez
- e)** Balneoterapi
- f)** Peloidoterapi
- g)** Oylat
- h)** Ayder
- i)** Haruniye
- j)** Billoris

Giriş

Bu bölümde termal turizm (kaplıca turizmi) tanımı, Türkiye’de kaplıcaların tarihsel dönemlerden itibaren kullanımı, kaplıca turizminin başlaması ve gelişmesi, Türkiye’de kaplıcaların dağılımı incelenecektir.

3. TÜRKİYE’DE TERMAL TURİZM

3.1. Termal Turizm: Tanım ve Kavramlar

Sağlık turizminin bir kolu olan **termalizm**, soğuk ve sıcak mineralli suların sağlık amacıyla içme ve dış tatbiklerle kullanımı için turistlerin ulaşım, konaklama, ağırlama gereksinimlerinin karşılanmasını kapsayan bir turizm çeşididir. Halk arasında “şifalı sular” olarak tanımlanan bu kaynaklardan içilenler içme ve içmece, dış tatbiklerle kullanılanlar ise ılıca, girme, çermik, hamam, kaynarca, ılısu gibi isimler alırlar. Turizmde ise “**kaplıca merkezi**” veya “**termal merkez**” olarak adlandırılırlar.

3.2. Türkiye’de Termal Turizmin Gelişimi

Anadolu’da şifalı sulardan Hititler döneminden itibaren faydalandığı bilinmektedir. Mineral sular genellikle fay hatlarına bağlı olarak çıktığından depremlerden çok fazla hasar gören fakat yerini değiştirmeyen kaplıca kalıntılarından günümüze en eski Roma ve Bizans Dönemine ait olanlardan bir kısmı kalmıştır. Hierapolis (Pamukkale) ve Alexandria Troas (Kestanbol) hamam kalıntıları Roma, Yalova-Kurşunlu hamamı Bizans Dönemine aittir. Bu dönemlerde tedavi ve spor amacıyla çevre ve diğer şehirlerden yoğun bir kullanımı olmalarından dolayı kaplıca turizmi Anadolu’da en eski turizm çeşidi olarak kabul edilebilir. Şifalı sular Ortaçağda din ve siyasetin etkisi altında kalmış ve gelişme gösterememiştir. Kaplıca suları Selçuklular ve Osmanlılar tarafından da kullanılmıştır. Örneğin Yoncalı (Kütahya) ve Karakurt (Kırşehir) kaplıcalarında Selçuklu, Çekirge (Bursa) kaplıcasında Osmanlı dönemine ait hamam bulunmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi’nde kaplıcaların gelişimi için su analizlerinin yapılması, su tedavisi (balneoterapi) ve çamur tedavisinin (peloidoterapi) sağlık açısından iyileştirici özelliklerinin deneylerle saptanması, hidrojeolojik incelemelerinin yapılması gerekmiştir. Kaplıca turizminin başlangıcında Atatürk’ün girişimlerinin büyük rolü olmuştur. Atatürk Çekirge (Bursa) kaplıcasından tıbbi açıdan yararlanılması için 1928 yılında Bursa Kaplıcaları Anonim Şirketinin kurulmasını istemiş ve şirket kurulmuştur. Atatürk Yalova’nın örnek bir su şehri durumuna getirilmesini istemiş 1936 yılında bu doğrultuda Termal Otel’in inşasına başlanmıştır. 19. yüzyılda bataklık hâline gelen Tuzla içmeleri (İstanbul) Cumhuriyet döneminde Atatürk’ün isteğiyle otel, park ve bahçelere kavuşmuştur. Atatürk’ün isteğiyle 1938 yılında İstanbul Tıp Fakültesi’nde kurulan “Hidro-Klimatoloji Kürsüsü” 1975’te Tıbbi Ekoloji ve Hidro-Klimatoloji adını almış ve kaplıca hekimliğinin Türkiye’deki temelini oluşturmuştur.

1960’lı yıllarda Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü hidrojeolojik etütlerle Türkiye’de 615 kaynak sahası tespit etmiş, önemli olanların kaynak araştırmasını yapmıştır. Bu etütler Turizm ve Tanıtma Bakanlığının termalizm planlamalarında temel olarak alınmıştır. 1973 yılında Bakanlığın Gönen kaplıcası için hazırlattığı planlama çalışması çağdaş kaplıca anlayışının Türkiye’deki ilk uygulamasıdır. Bunu Yalova, Terme, Sıcak Çermik gibi diğer kaplıca planlamaları izlemiştir. İstanbul Tıp Fakültesi, Turizm ve Tanıtma Bakanlığının

desteğiyle 1972-1976 yılları arasında maden sularının fiziksel ve kimyasal analizlerini yapmış, sağlık açısından önemi, ulaşım, konaklama olanaklarını etüt etmiş ve 4 cilt hâlinde yayınlamıştır (Türkiye Maden Suları, Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesi) .

1982 yılında çıkan Turizm Teşvik Kanunundan sonra ilan edilen turizm merkezleri arasına kaplıcalarda alınmış, ilk olarak 1985 yılında Kükürtlü Kaplıca (Bursa) ve Doğanbey Kaplıcası (İzmir) turizm merkezi ilan edilmiştir. 1985-1993 yılları arasında 31 kaplıca turizm merkezi ilan edilmiştir. Kaplıcaların turizm merkezi ilanından sonra 1982 Turizm Teşvik Kanunu'na 1988 yılında ek bir madde eklenmiştir. Bu madde turizm alan ve merkezleri içinde yer alan şıfalı sıcak ve soğuk maden suyu kaynaklarını turizm yatırımcılarına tesislerinde kullanma hakkı vermiştir. Turizm Bakanlığı turizm merkezi olan kaplıcaların imar planlarını hazırlamakta, özel sektörün projelerini krediyle desteklemektedir. 1991'de çıkan Turizm Yatırım ve İşletmeleri Yönetmeliği'nde kaplıca tesislerine de yer verilmiştir. Bu yönetmeliğe göre termal suların kaplıcalarda kullanımı için kaynakta öncelikle MTA'nın onaylı hidrojeoloji raporu ve Sağlık Bakanlığının termal suyun fiziksel ve kimyasal analizini yaparak, insan sağlığı için tedavi edici özelliğinin belirlenmiş olması gerekmektedir. Ayrıca bu yönetmelikle termal suların kullanımının projelendirilmesi, kaplıca tedavi merkezlerinde alınacak tedbirler belirlenmiştir.

3.3. Türkiye'de Kaplıcaların Dağılımı

Türkiye, çeşitli kayalardan oluşan jeolojik yapısı, genç tektonik hareketlerin etkisiyle derin kırık ve fayların ve aktif deprem kuşaklarının varlığı ve volkanik alanların geniş yer tutması gibi nedenlere bağlı olarak termal sular bakımından oldukça zengindir. Türkiye'de 1500'den fazla termal kaynak bulunmaktadır fakat konaklama tesisleriyle yaklaşık 200 kaplıca işletmesi bulunmaktadır. 371 termomineral su kaynağı üzerine yapılan bir araştırmada yüzdelerine göre % 33.5 Ege Bölgesi, % 28 İç Anadolu, % 20 Marmara Bölgesi, % 9.9 Doğu ve Güneydoğu, % 4.6 Akdeniz, % 3.5 Karadeniz Bölgesi'ne dağılmıştır.

Tektonik hareketlerin devam ettiği Ege Bölgesinde aktif faylar üzerinde çok sayıda termal kaynak bulunmaktadır. Termalizm açısından konaklama tesisleriyle kullanılanlar, İzmir- Doğanbey, Balçova, eşme-Ilıca, Pamukkale, Afyon ilinde Gazlıgöl, Hüdai (Sandıklı), Ömer, Geek, Heybeli, Kütahya ili Ilıca (Harlek), Yoncalı, Murat Dağı, Eynal, Manisa-Kurşunlu kaplıcalarıdır. İç Anadolu Bölgesi'nde Haymana Kaplıcası, Sivas-Balıklı ve Yılanlı ermik, Kırşehir-Terme, Ankara-Ayaş, Konya-Ilgın, Kırşehir- Karakurt, Nevşehir-Kozaklı, Niğe-iftehan, Yozgat-Sarıkaya, Kayseri- Bayramhacı Kaplıcaları genellikle bölgesel olarak kullanılmaktadır.



Fotoğraf: Balçova Termal Tesisleri

Marmara Bölgesi'nde kaplıca turizminde en fazla gelişmiş olanlar Yalova, Oylat (İnegöl), Gönen, Çekirge (Bursa) kaplıcalarıdır. Yatak sayısı az olmakla beraber Çanakkale ilinde Kestanbol, Tuzla, Gemlik-Armutlu, Edremit-Güre, Akyazı- Kuzuluk Kaplıcaları da ilgi görmektedir.



Fotoğraf: Oylat Kaplıcası

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Bingöl-Kös, Erzurum-Pasinler, Ilıca, Ağrı-Diyadin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Siirt- Billoris, Diyarbakır-Çermik, Karadeniz Bölgesi'nde Bolu-Büyük ve Küçük Kaplıca, Kızılcahamam, Amasya-Terziköy, Samsun-Havza, Rize-Ayder, Akdeniz Bölgesi'nde Adana-Haruniye Kaplıcaları ilgi görmektedir.



Fotoğraf: Ayder Kaplıcası

Anadolu’da termal sular sadece tedavi amacıyla değil, çevre halkın rekreasyon alanı olarak da kullanılmasına rağmen, çoğunluğu hamam ve pansiyon odalarıyla yöresel ve bölgesel olarak iç turizme hizmet ederler. Turizmde gelişmiş olanların (Bolu, Bursa, İzmir, Yalova, Gönen, Pamukkale, Kızılcahamam, Afyon, Kütahya kaplıcaları) Anadolu’nun Batı yarısında toplanmasının nedenleri arasında turizmin diğer çeşitlerinin gelişmiş olduğu merkezlere, ulaşım hatlarına ve büyük şehirlere yakın olmaları sayılabilir. Dış turizmde en fazla tanınan Denizli ilinde Pamukkale ise ününü daha çok doğa anıtı olarak kabul edilen traverten teraslarının doğal güzelliğine borçludur. 1988 yılında “Dünya Doğal ve Kültürel Miras” listesine dâhil edilmiş 1990 yılında Özel Çevre Koruma Bölgesi” ilan edilmiştir.

Kaplıcalar Türkiye’de genel olarak termal turizm amacıyla kullanılmaktadır. Fakat orman içinde (Oylat, Kızılcahamam, Yalova gibi) ve orta yükseklikteki dağlık alanlarda yer alan (Murat dağı ve Ayder) kaplıcalar klimatizm (iklim tedavisi) açısından da uygundur. Murat dağı ve Ayder kaplıcaları aynı zamanda yayla turizm alanıdır. Bazı kaplıcaların ayırıcı özellikleri bulunmaktadır. Hüdai (Afyon- Sandıklı) kaplıcası peloidoterapi (çamur tedavisi) açısından ünlüdür. Kaplıca civarından getirilen toprak (peloid), banyo uygulamaları için hazırlanan küvetlerde kaplıca suyu ile karıştırılarak “çamur banyosu” ortamı elde edilmektedir. Biyolojik ortamı ilginç olan ve içinde 2-8 cm büyüklüğünde balıkların yaşadığı Sivas-Balıklı Çermik yurdumuza özgü termomineral sudur. Kıyı turizminin geliştiği yerlerdeki kaplıcalar daha çok ilgi görmektedir (Çeşme-İlca) . Köyceğiz gölü kıyısında olan Sultaniye kaplıcası deniz turizmine katılanlar tarafından günlük olarak kullanılmaktadır.



Fotoğraf: Sultaniye Kaplıcası

Kaplıcalar sağlık açısından önemli olduğundan en önemli sorunları kaynak alanlarının korunması; hava, su, gürültü kirliliğidir. Sıcak suların fay hatlarına bağlı olarak çıkması nedeniyle de aktif deprem hatları üzerinde bulunduğundan tesislerin depreme dayanıklı olması gerekmektedir.

Uygulamalar

1) Kültür ve Turizm Bakanlığı www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr web adresinde sağlık ve termal turizmini inceleyiniz.

Uygulama Soruları

- Kültür ve Turizm Bakanlığının kaplıca turizmine yaklaşım ve hedeflerini açıklayınız.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Sağlık turizminin bir kolu olan **termalizm**, soğuk ve sıcak mineralli suların sağlık amacıyla içme ve dış tatbiklerle kullanımı için turistlerin ulaşım, konaklama, ağırlama gereksinimlerinin karşılanması kapsayan bir turizm çeşididir.

Kaplıca turizminin başlangıcında Atatürk'ün girişimlerinin büyük rolü olmuştur. Atatürk Çekirge(Bursa) kaplıcasından tıbbi açıdan yararlanılması için 1928 yılında Bursa Kaplıcaları Anonim Şirketi'nin kurulmasını istemiş ve şirket kurulmuştur. Atatürk Yalova'nın örnek bir su şehri durumuna getirilmesini istemiş 1936 yılında bu doğrultuda Termal Otel'in inşasına başlanmıştır. 1960'lı yıllarda Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü hidrojeolojik etütlerle Türkiye'de 615 kaynak sahası tespit etmiş, önemli olanların kaynak araştırmasını yapmıştır. 1973 yılında Bakanlığın Gönen kaplıcası için hazırlattığı planlama çalışması çağdaş kaplıca anlayışının Türkiye'deki ilk uygulamasıdır. Bunu Yalova, Terme, Sıcak Çermik gibi diğer kaplıca planlamaları izlemiştir. İstanbul Tıp Fakültesi, Turizm ve Tanıtma Bakanlığının desteğiyle 1972-1976 yılları arasında maden sularının fiziksel ve kimyasal analizlerini yapmış, sağlık açısından önemi, ulaşım, konaklama olanaklarını etüt etmiş ve 4 cilt hâlinde yayınlamıştır.

Türkiye'de sıcak su kaynaklarının % 33.5 Ege Bölgesi, % 28 İç Anadolu, % 20 Marmara Bölgesi, % 9.9 Doğu ve Güneydoğu, % 4.6 Akdeniz, % 3.5 Karadeniz Bölgesi'ne dağılmıştır. Tektonik hareketlerin devam ettiği Ege Bölgesi'nde aktif faylar üzerinde çok sayıda termal kaynak bulunmaktadır.

Bölüm Soruları

- 1) Sultaniye Kaplıcası hangi gölün kıyısındadır ?
 - a) Beyşehir Gölü
 - b) Eğirdir Gölü
 - c) Köyceğiz Gölü
 - d) Bafa (Çamiçi) Gölü
 - e) Van Gölü
- 2) Aşağıdaki kaplıcalardan hangisi dağ üzerindedir ?
 - a) Gazlıgöl
 - b) Murat
 - c) Harlek
 - d) Balçova
 - e) Balıklı
- 3) Aşağıdaki kaplıcalardan hangisi yayladadır ?
 - a) Gazlıgöl
 - b) Sultaniye
 - c) Ayder
 - d) Harlek
 - e) Balçova
- 4) Pamukkale kaplıcası hangi ildedir ?
 - a) Kütahya
 - b) Afyon
 - c) Denizli
 - d) Manisa
 - e) Aydın

- 5) Billoris kaplıcası hangi ildedir ?
- a) Diyarbakır
 - b) Siirt
 - c) Mardin
 - d) Şanlıurfa
 - e) Gaziantep
- 6) Aşağıdakilerden hangi terim kaplıcalarla ilgili değildir?
- a) Girme
 - b) Çermik
 - c) Hamam
 - d) Kaynarca
 - e) Obruk
- 7) Aşağıdaki kaplıcalardan hangisinde Osmanlı Dönemi'ne ait hamam bulunur?
- a) Çekirge
 - b) Balıklı
 - c) Hüdai
 - d) Haymana
 - e) Eynal
- 8) Aşağıdaki hangi kaplıcada Selçuklu Dönemi hamamı vardır?
- a) Karakurt
 - b) Ilgın
 - c) Kozaklı
 - d) Çiftehan
 - e) Bayramhacı

9) Türkiye’de en fazla sıcaksu kaynağı hangi bölgede belirlenmiştir?

1) Karadeniz Bölgesi

2) Akdeniz Bölgesi

3) Ege Bölgesi

4) Marmara Bölgesi

5) Doğu Anadolu Bölgesi

10) Balıklı Çermik Kaplıcası hangi ildedir?

1) Sivas

2) Ankara

3) Niğde

4) Muğla

5) Balıkesir

Cevaplar

1) c, 2) b, 3) c, 4) c, 5) b, 6) e, 7) a, 8) a, 9) c, 10) a

4. TÜRKİYE’DE GL TURİZMİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

- 4. Türkiye’de Göl Turizmi
 - 4.1. Göl Turizmi: Tanım ve Kavramlar
 - 4.2. Göl Turizmini Etkileyen Coğrafi Etmenler
 - 4.3. Göl Turizminin Gelişimi ve Sorunları

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- a)** Türkiye’de buzul göllerinin hepsi literatüre girmiş midir?
- b)** Göl kıyıları neden deniz kıyıları kadar ilgi görmez?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Göl turizminin sorunları	Göl kıyılarının kullanımını öğrenir	Türkiye gölleri ile ilgili makale okuyarak
Göl turizminin gelişimi	Milli park olan gölleri öğrenir.	www.milliparklar.gov.tr adresinde millî parkları inceleyerek

Anahtar Kavramlar

- a)** Lagün
- b)** Obruk Gölü
- c)** Ortino-turizm
- d)** Kuş gözlemciliği
- e)** Özel Çevre Koruma Bölgesi
- f)** Borabay Gölü
- g)** Yedigöller
- h)** Otlukbıeli Gölü
- i)** Traverten Seddi Gölü
- j)** Gölcük
- k)** Sapanca Gölü
- l)** İznik Gölü
- m)** Meke Gölü

Bu bölümde göl turizminin tanımından başlanarak Türkiye’de göl turizmini etkileyen coğrafi etmenler, göl turizminin gelişimi ve sorunları örnekler verilerek incelenmiştir.

4. TÜRKİYE’DE GÖL TURİZMİ

4.1.Göl Turizmi: Tanım ve Kavramlar

İnsanların turizmde su kaynaklarına ilgisi sadece denizle sınırlı kalmamış, iç kısımlarda yer alan çeşitli büyüklükte bütün göller ilgi alanı olmuştur. Göller de denizler gibi suya dayalı rekreasyonel faaliyetlere (yüzmek, sportif balıkçılık, su kayağı, yelken açma, kürek çekme, sörf, kano vb.) olanak tanırırlar. Göller denizden uzak yerlerin bu gereksinimini karşılaması yanında, deniz kıyılarından farklı olarak sessiz ve sakin ortam sunması, kitle turizmine açılan deniz kıyısından kaçanlara ekoturizm olanağı sunmaktadır. Genellikle yerleşim birimlerinin göl kıyısında yer almaması ve çevrelerinin de seyrek nüfuslu olmasıyla kırsal turizme uygundur. Göller suya dayalı rekreasyonel faaliyetlerden çok çevrelerinin sağladığı rekreasyonel faaliyetlerle ilgi çekmektedir (Yürüyüş, bisiklete binmek, fotoğraf çekmek, piknik, kamping, manzara seyretmek, avcılık vb.). Bu özellikleri göl çevrelerini ulaşım, konaklama, ağırlama tesisleriyle turizme açmıştır.

Göllerin de denizler gibi turizmde başlıca çekici kaynağı su olmakla beraber deniz turizmi ve göl turizmi farklılık gösterir. Deniz kıyılarında kitle turizmi yoğunluk kazanırken, göl kıyıları kişisel veya gruplar tarafından seçilmektedir. Deniz turizminde başlıca rekreasyonel faaliyetler suyla ilgili olmakla beraber göl kıyılarında doğaya dayalı rekreasyonel faaliyetler hâkimdir. Deniz kıyıları, yoğun yapılaşma ve turizmin diğer ekonomik faaliyetleri (tarım, arıcılık, hayvancılık, balıkçılık) geriletmesiyle kırsal turizmden uzaklaşırken, göl kıyılarında kırsal turizm hâkimdir.

4.2. Göl Turizmini Etkileyen Coğrafi Etmenler

Türkiye’de göller, bir kentin çekim alanında bulunmak, turizm yörelerine ve deniz kıyısına yakın olmak, orman içinde, dağlık alanlarda yer almak gibi coğrafi konumlarına göre turizme açılmışlardır.

Öncelikle turizme açılan göller yakınındaki bir kentin çekim alanına girenlerdir. Günlük rekreasyon tesisleriyle (çay bahçesi, lokanta vb.) rekreasyona açılan bu göller, konaklama tesisi yapılarak turizme açılmaktadır. Hazar gölü Elazığ’ın, Borabay Gölü Amasya’nın çekim alanına girerken İznik ve Sapanca Gölleri İstanbul ve Ankara kentlerinin çekim alanına girerek turizme açılmışlardır. Bu göller daha çok çekim alanı içine girdiği kentlerden turist çekmektedir.

Deniz turizminin geliştiği yörelere yakın göller iç turizmde diğer bölgelerden ve dış turizmde ilgi çekmektedir. Çamiçi (Bafa) Gölü ve Köyceğiz Gölü’nün iç ve dış turizme açılmasının nedeni, deniz turizminin geliştiği yörelerde yer almasıdır. Kıyı oku veya kıyı kordonuyla denizden ayrılan lagünlerin deniz turizmine de olanak sunması nedeniyle turizmde çekiciliği daha da artırmaktadır.

İç ve dış turizmde Türkiye’nin en tanınmış lagünü Kumburnu kıyı okuyla denizden ayrılan Ölüdeniz Lagünü’dür. Enine yapılı yüksek bir kıyıda, Belceğiz Plajı’nın devamında

görsel olarak eşsiz bir güzelliğe sahiptir. Öncelikle yat turizmine açılmış, kıyısına bir motel yapımıyla kıyı turizmine açılmıştır. Belceğiz Ovası bütünüyle turistik tesislerle dolmuş olmakla beraber, lagün çevresinde yapılaşma ve 1984 yılından itibaren yatların girişi yasaklanmıştır. Böylece kıyı turizmi ve yat turizmine kapanan lagün, göl turizmine hizmet etmektedir. Türkiye'nin iç ve dış turizmde en tanınmış diğer lagün ortamı Köyceğiz gölü ve deniz arasında yer almaktadır (Sülüngür Gölü, Alagöl ve İztuzu Gölü). Çevreyi diğer yerlerden ayıran özellik Köyceğiz Gölü'nü denize bağlayan Dalyan suyunun Alagöl ve Sülüngür Gölü'nü denize bağlayan kanallarla birleşerek çok sayıda sazdan küçük adanın arasından ve kenarları 2-3 m yükseklikte kamışlarla sınırlanan kanallardan geçerek denize ulaşmasıdır. Bu kanallar Köyceğiz, Dalyan, Ekincik Koyu ve Delikada'dan yapılan tekne turlarıyla gezilmektedir.

Lagünler, su kuşlarının beslenmeleri ve yuva yapmaları için uygun ortamlar olduğundan **“kuş gözlemciliği”** açısından **ornito-turizme** açılmaktadır. Gediz, B. Menderes, Kızılırmak, Yeşilirmak, Seyhan, Ceyhan, Göksu, Meriç deltalarında lagün gölleri önemli kuş alanlarıdır. Sulak alan olarak kabul edilen, derin olmayan göller arasında başta Kuş gölü, Sultan sazlığı, Seyfe Gölü sayılabilir.

Ornito-turizm açısından en önemli sulak alan Kuş gölü(Manyas) ve Sultan sazlığıdır. Kuş gölü (Manyas gölü) nün ornitolojik önemi dünyada tanınmıştır. Özellikle kuzeyden dökülen Eski Sığırcı Deresi ağzındaki söğütlük ve sazlık alan çok çeşitli su kuşunun yuvalama alanı olarak 1959 yılında millî park olmuştur. Türkiye'nin kuş gözlemciliğinde en tanınmış gölüdür. Sultan Sazlığı, Develi ovasının orta bölümünde Yay Gölü (30-35 km²) ve diğer sulak alanları içine almaktadır. 600.000 su kuşu bir arada görülebilmektedir. (yılda 40.000 flamingo). Kuş gözlemciliğinde Ürgüp-Göreme yöresine yakınlığı nedeniyle tur programlarına alınmıştır. Ovaçiftlik köyünde pansiyon bulunmaktadır.



Fotoğraf: Sultansazlığı

Su ve ormanı bir arada barındıran yerlerin turizmde en yüksek çekim gücüne sahip olması deniz kıyıları olduğu kadar gölleri de ilgilendirmektedir. Kentlerin beton görünümünden kaçan turistler için orman içindeki göller daha çok tercih edilmektedir. Yedigöller, Abant, Borabay Gölü ve Ölüdeniz Lagünü bütünüyle ormanla çevrili olmalarından dolayı en uygun ortamlara sahiptir.



Fotoğraf: Borabay Gölü

Dağlık alanlarda yer alan göller ulaşım güçlüğü nedeniyle turizme açılmamaktadır. Fakat ulaşımı olan yaylalarda yer alan göllerin turizme açılması daha kolay olmaktadır. Doğu Karadeniz’de Uzungöl ve Ege Bölgesi’nde Gölcük (Bozdağlar) alt yapısı gelişmiş bir yaylada bulundukları için turizme açılmışlardır. Ulaşımı güç olan özellikle buzul gölleri alpinizme katılan turistler tarafından doğa yürüyüşleri içinde ve kamp alanı olarak kullanılırlar (Aladağlar Yedigöller gurubunda Büyük göl, Kaçkar Dağları’nda Karagöl, Kara Deniz gölü, Büyük Deniz Gölü gibi) .



Fotoğraf: Gölcük-Bozdağlar

Göller oluşum şekline göre de turizmin ilgi alanı içine girmektedir. Bu bakımdan turizmde en çok ilgi çekenler volkanik, obruk, buzul ve heyelan gölleridir. Bunlar turizm yörelerinin tur programlarını zenginleştiren yöresel, bölgesel ve ülkesel çekiciliklerdir.

Volkanik göller gurubunda en önemlisi Nemrut Dağı kalderası içinde yer alan göllerdir (Nemrut gölü, Ilıg göl, Yeşil göl, Minik göl). Nemrut Gölü büyüklüğü (12 km²) ve derinliği ile (150 m) ilgi çekerken Ilıg Gölü’nün tabanından çıkan sıcak su kaynakları gölün suyunu ısıtmaktadır. Henüz tam sönmemiş bir yanardağ kraterinde ılık bir göl içinde yüzmek turistler için ender çekiciliktir. Tatvan’dan kalderaya ulaşım olanağı olması, turizme açılmasını kolaylaştırmıştır.

Ender bir yer şekli olarak turizmde önemli olan bir diğer göl Karapınar’ın 2 km güneydoğusunda Meke Gölü’dür. Bir patlama krateri (maar) nin oluşumuyla daire şekilli (500

m²) göl oluşmuş, bu oluşumu izleyen diğer bir safhada da gölün ortasında bir koni oluşmuştur. Bu koni üzerinde de yağışlı mevsimde içinde su bulunduran krater bulunmaktadır.

Türkiye turizminde değerlendirilmesi gereken bir göl gurubu obruk gölleridir. Konya Havzası ve Tuz Gölü Havzası arasında obruk platosunda bir grup oluşturan küçük, daire şekilli, derin, mavi sularıyla obruk gölleri İç Anadolu Bölgesi'nin bozkır görünümüne renk ve hareketlilik katar. En güzel örneği Konya şehrinin kuzeydoğusunda Kızören'in 4 km kuzeyindeki obruk gölüdür. Diğer obruklar Kızören'in 25 km güneydoğu-kuzeybatı yönünde sıralanan Prof. Sırrı Erinç'in "sıra obruklar", Prof. Dr. Oğuz Erol'un "genç obruklar dizisi" adını verdiği Kuru obruk, Meyil obruğu, Dikmen obruk, Karain obruk, Çıralı obruktur. Konya- Karaman arasında Gökhöyük (Timraş) obruğu da turizm açısından ilgi çekicidir.



Fotoğraf: Obruk gölü (Kızören)

Göller en çok "göller gurubu" olarak ilgi çekmektedir. Bu açıdan Türkiye'de heyelan gölleri gurubuna giren 2 göl gurubu bulunmaktadır. Bunlardan aynı özelliklere sahip olmakla beraber büyük kentlere yakın olması ve ulaşım kolaylığı açısından Türkiye'nin en tanınmış göl gurubu Yedigöller'dir (Bolu). İsminden de anlaşıldığı gibi 7 küçük gölden oluşmaktadır (Sazlıgöl, İncegöl, Nazlı göl, Derin göl, Büyük göl, Serin göl, Kuru göl). Orman içinde yer almaları nedeniyle doğal güzellikleri 4 mevsim doğa turizminde değerlendirilir. En az bunlar kadar güzel bir göl grubu da oluşumu bakımından heyelan gölleri gurubuna giren bir grup göl ve birkaç şelalenin bir arada bulunduğu Tortum Gölü ve çevresidir. Tortum Gölü Türkiye'de heyelan gölleri içinde en büyüklerinden birisidir. Tortum Şelaleleri de 48 m yükseklikten dökülmektedir. Çevrede diğer küçük 4 göl ve şelalelerle manzara güzelliği eşsizdir. Bu oluşumlar yer şekli olarak da ilgi çekicidir. Tortum gölü bir heyelanın Tortum çayının önünü tıkaması sonucu oluşmuş, kendine yeni bir yol arayan Tortum Çayı, eski kolu Tevs Çayı vadisini şelalelerle aşmıştır. Heyelan setinden sızan göl suları da diğer küçük 4 gölü oluşturmuştur. (İncegöl, Karagöl, Efendigilin Gölü, Nazlıgilin Gölü) .

Oluşumu açısından ender yer şekilleri doğal anıt olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de bu açıdan Otlukbeli bucak merkezinin (Erzincan) Otlukbeli Komları mevkinde yer alan Otlukbeli Gölü, Türkiye'de başka bir örneği bulunmayan ve dünya literatüründe rastlanmayan "**traverten seddi**" gölü olarak doğal anıt kabul edilmelidir.



Fotoğraf: Otlukbeli gölü

4.3. Göl Turizminin Gelişimi ve Sorunları

Türkiye’de büyüklüğü bakımından önemli olmayan fakat turizmin ilgi alanına giren çok sayıda göl bulunmasına rağmen birkaç göl dışında, göller turizmden uzak çevre halkın rekreasyon alanı olarak kalmıştır. Türkiye’de göl kıyıları deniz kıyıları gibi yoğun nüfuslanmış değildir. Göl kıyısı yerleşim birimleri az sayıdadır (Köyceğiz, İznik, Beyşehir, Sapanca, Eğirdir gibi) . Sığ göllerin yağışlı mevsimlerinde alanlarının genişleyerek çevrelerinde sazlık ve bataklık alanlar oluşturması köylerin göl kıyılarından uzakta kurulmasına neden olmuştur. Göllerin bir kısmının orman içinde yer alması da çevrelerini yerleşimden korumuştur. Bu durum göl çevrelerinde rekreasyon ve turizm için uygun ortam sağlamıştır. Buna rağmen Türkiye’de göl turizmi gelişmemiştir. Bunun başlıca nedeni Türkiye’nin üç tarafının denizle çevrili olması nedeniyle kıyı bölgelerinden ve iç bölgelerden kıyılara olan ilginin fazla olması ve öncelikle deniz turizminin gelişmesidir. Göllerin kıyısına ilk konaklama tesisleri kamu dinlenme tesisleri olarak yapılmıştır (Hazar Gölü, Van Gölü, Borabay Gölü) . Çevrelerinde konaklama tesisi (otel, motel, pansiyon) olan göller az sayıdadır (Uzungöl, Salda Gölü, Terkos Gölü, Çamiçi Gölü, Gölcük, Sapanca Gölü, Yedigöller, Eğirdir Gölü).

Türkiye turizminde yatak kapasitesini artırmak için 1982 yılından başlayarak ilan edilen turizm bölge ve merkezleri arasında göl çevreleri de bulunmaktadır. Uzungöl (1990), Akgöl (Ayancık-1991), Borabay (1992), Gölcük (Isparta-1998) Gölleri ve çevreleri turizm merkezi olarak ilan edilmişlerdir. Bu yerlerin yatırımcılara 49 yıllığına kiralanması, Turizm Bankası tarafından kredilendirilecek yöreler arasında 1. derece öncelikli olmasına rağmen, deniz kıyıları yatırımcıları çekerken göl kıyıları aynı ilgiyi görmemiştir. 1985 yılında turizm bölgesi ilan edilen Gölbaşı Turizm Merkezi’nde yapılaşma Mogan Gölü’ne zarar verdiği için iptal edilmiştir.

Göl kıyılarında konaklama tesisleri birkaç tesisle sınırlı kalmış olmasına rağmen, Türkiye kıyılarında yoğunlaşan ikincil konutlar göl çevrelerinde de yayılmaya başlanmıştır (Sapanca ve İznik Gölü güneyi, Beyşehir Gölü güneyi, Kızılırmak Deltası doğusu, Seyhan Deltası’nda Tuzla Gölü kumsalı). Bazı göl çevreleri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na göre doğal sit ilan edilerek yapılaşmaya kontrol getirilmiştir. 1. derece doğal sit

alanları hiçbir yapılaşmaya izin verilmeyen doğal sit alanları olmakla beraber, 2. derece sit alanlarında sadece turizme yönelik yapılaşmaya izin verilmektedir. 3. derece sit alanlarında gereken durumlarda konut yapılabilmektedir. Bu nedenle sit alanlarının koruma derecesi önem taşımaktadır. Koruma derecelerinin baskılarla düşürülmesi de bir diğer sorunu oluşturmaktadır.

Göl ve çevrelerinin yaban hayatı kaynakları, kuş faunası, su ürünleri ve bitki örtüsü bakımından zengin olması bunların korunmaya alınmasını gerektirmiştir. Göllerin yasayla ilk olarak korunması 1959 yılında Manyas gölü kuzeyinde 64 hektar alanın Milli Park olarak ilan edilmesiyle gerçekleşmiştir. 1970 yılına kadar gölleri de içine alan Uludağ (buzul gölleri dâhil, 1961) Yedigöller (1965), Kızıldağ (Beyşehir Gölü kuzeyi-1969), Kovada Gölü (1970) millî park olarak ilan edilmiş ve ilan edildikleri göl kıyılarını korumaya almıştır. Bu yıldan sonra gölleri içine alan millî park ilanı 13 yıl gecikerek 1993’de Beyşehir Gölü, 1994’te B. Menderes Deltası (Dilek Yarımadası Millî Parkı’na dâhil edildi). 1994 yılında Kaçkar Dağları (buzul gölleri dâhil) ve Karagöl- Sahara, 1995 yılında Aladağlar (Yedigöller) millî park olmuştur.

1983 yılında çıkan Milli Parklar Kanunu’nda yer alan yeni koruma statülerine göre bazı göller Tabiatı Koruma Alanı ilan edilmiştir Tabiatı Koruma Alanları sadece bilim ve eğitim amacıyla korunan alanlar olduğu için en uygun koruma statüsüdür.

Millî park uygulamalarının alt ölçeği olarak planlanan tabiat parkları arasında göl çevreleri de bulunmaktadır. Abant Gölü (1988), Uzungöl (1989), Gölcük-Isparta (1991), Bafa gölü (1994) Tabiat Parkı olmuştur. Türkiye’de 1988 yılından itibaren kurulmaya başlayan Özel Çevre Koruma Bölgeleri’nden Köyceğiz-Dalyan Özel Çevre Koruma Bölgesi (1988) gölün kısmen doğu kıyılarını içine almaktadır. Gölbaşı Özel Çevre Koruma Bölgesi (1990) Moğan gölü çevresini, Göksu deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇKB) (1990) Paradeniz ve Akgöl lagünlerinin çevresinde yapılaşmayı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü denetlemektedir.



Fotoğraf: Gölcük (Isparta)

Türkiye’nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler göllerin doğal ortamını korumayı yükümlü kılmaktadır. Sığ göllerin kuşların yaşam ortamı olması, lagünleri denizden ayıran kıyı oklarının (İztuzu, Akyatan) deniz kaplumbağalarının yuvalama alanı olması, göl

evrelerinin yaban hayatı kaynakları bakımından zengin olması bu sözleşmeler gereği gl çevrelerinin korunmasını gerektirmektedir. Özellikle Sultan Sazlığı, Kuş Gölü, Seyfe Gölü, Burdur Gölü ve Göksu Deltası Ramsar Sözleşmesi'ne dâhil edilmiştir. Türkiye'de yaban hayatını doğal ortamında korumak, çeşitliliğini devam ettirmek, sayı bakımından optimum düzeyde tutmak için ayrılan av koruma ve üretim sahararının çoğunluğu sulak alan olarak kabul edilen sığ göllerin çevreleridir.

Gllerin turizm açısından en büyük zenginliği bitki örtüsü ve faunayı su ortamıyla birlikte sunmasıdır. Fakat göller ve çevreleri turizm açısından değil evre halk tarafından tarım, hasırcılık, tuzlacılık, taşımacılık, balıkçılık, hayvancılık ve içme-kullanma suyu olarak kullanılmaktadır. Akarsular ve yüzey akışlarıyla gle gelen evsel ve endüstriyel atık sular, tarımsal drenaj suları gl kirliliğine neden olmaktadır. Bunun sonucunda glde bulanıklık, doğal yaşam dengesinin bozulması ve çökelmenin hızlanması sonucu bataklıklar meydana gelmektedir. Gl kirliliği rekreasyon ve turizm için önemli bir sorun olmakla beraber turistik tesislerin atıkları da gölü kirletmektedir. Gl çevrelerinin yazlık konut yapımı için ilgi çekmesi bunların ekoturizm değerini azalttığından yapılaşmaya kısıtlamalar getirilmelidir. Gl çevrelerinde yapılaşma, koruma statüleriyle engellenmiş olmasına rağmen 1988 yılında Orman Kanunu'nda yapılan değişiklikle turizm alan ve merkezleri dışında kalan devlet ormanları, milli park ve tabiat alanları içinde en az 100 yataklı turizm tesisi kurmak için bu alanlar 49 - 99 yıl süreyle yatırımcılara kiraya açılmıştır. Bu olanağın mutlaka denetlenmesi gerekir. Ancak büyük göller çevrelerinde bir veya birkaç tesisi orman içinde ağaç boyutunu aşmayacak şekilde bulundurabilirler. Gl kıyıları daha çok rekreasyon tesislerine ayrılmalıdır. Kuş gözlemciliği için ayrılan gl çevrelerine kuş gözlem evi yapımı da yapılaşmayı (ulaşım vb.) ekebilmektedir. Gl turizminde konaklama için çevredeki köylerde pansiyon şeklinde konaklama tesisi yapımı veya köy evlerinin pansiyon olarak kullanımı kırsal turizme de hizmet edecektir.

Uygulamalar

1) www.csb.gov.tr Çevre ve Şehircilik Bakanlığı web adresinde Özel Çevre Koruma Bölgeleri Haritası'nı inceleyiniz.

Uygulama Soruları

- a)** Özel Çevre Koruma Bölgeleri'nden hangileri göl çevrelerini içerir?

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Göllerin de denizler gibi turizmde başlıca çekici kaynağı su olmakla beraber deniz turizmi ve göl turizmi farklılık gösterir. Deniz kıyılarında kitle turizmi yoğunluk kazanırken göl kıyıları kişisel veya gruplar tarafından seçilmektedir. Deniz turizminde başlıca rekreasyonel faaliyetler suyla ilgili olmakla beraber göl kıyılarında doğaya dayalı rekreasyonel faaliyetler hâkimdir. Deniz kıyıları, yoğun yapılaşma ve turizmin diğer ekonomik faaliyetleri (tarım, arıcılık, hayvancılık, balıkçılık) geriletmesiyle kırsal turizmden uzaklaşırken, göl kıyılarında kırsal turizm hâkimdir.

Türkiye’de göller, bir kentin çekim alanında bulunmak, turizm yörelerine ve deniz kıyısına yakın olmak, orman içinde, dağlık alanlarda yer almak gibi coğrafi konumlarına göre turizme açılmışlardır. Öncelikle turizme açılan göller yakınındaki bir kentin çekim alanına girenlerdir. Deniz turizminin geliştiği yörelere yakın göller iç turizmde diğer bölgelerden ve dış turizmde ilgi çekmektedir. İç ve dış turizmde Türkiye’nin en tanınmış lagünü Kumburnu kıyı okuyla denizden ayrılan Ölüdeniz Lagünü’dür. Enine yapılı yüksek bir kıyıda, Belceğiz Plajı’nın devamında görsel olarak eşsiz bir güzelliğe sahiptir.

Lagünler, su kuşlarının beslenmeleri ve yuva yapmaları için uygun ortamlar olduğundan “**kuş gözlemciliği**” açısından **ornito-turizme** açılmaktadır. Türkiye’de büyüklüğü bakımından önemli olmayan fakat turizmin ilgi alanına giren çok sayıda göl bulunmasına rağmen birkaç göl dışında, göller turizmden uzak çevre halkın rekreasyon alanı olarak kalmıştır.

Türkiye turizminde yatak kapasitesini artırmak için 1982 yılından başlayarak ilan edilen turizm bölge ve merkezleri arasında göl çevreleri de bulunmaktadır. Göl ve çevrelerinin yaban hayatı kaynakları, kuş faunası, su ürünleri ve bitki örtüsü bakımından zengin olması bunların korunmaya alınmasını gerektirmiştir. Göllerin yasayla ilk olarak korunması 1959 yılında Manyas gölü kuzeyinde 64 hektar alanın millî park olarak ilan edilmesiyle gerçekleşmiştir. Millî Park uygulamalarının alt ölçeği olarak planlanan Tabiat Parkları arasında göl çevreleri de bulunmaktadır.

Bölüm Soruları

- Heyelan gölü olan Yedigöller hangi il sınırları içindedir?
 - a) Kastamonu
 - b) Bolu
 - c) Ankara
 - d) Bursa
 - e) Denizli
- Nemrut gölü turizmde hangi göl gurubunda olarak ilgi görür?
 - a) Buzul gölü
 - b) Volkanik göl
 - c) Obruk gölü
 - d) Heyelan gölü
 - e) Lagün
- Sulak alanlar turizmde aşağıdaki hangi faaliyet açısından ilgi görür?
 - a) Tarım
 - b) Balıkçılık
 - c) Sazcılık
 - d) Kuş gözlemciliği
 - e) Yürüyüş
- Aşağıdaki göllerden hangisi denize yakın olduğu için ilgi görür?
 - a) Beyşehir Gölü
 - b) Eğirdir Gölü
 - c) Bafa (Çamiçi) Gölü
 - d) Van Gölü
 - e) Tuz Gölü

• Aşağıdaki göllerden hangisi oluşumu açısından dünyada nadir traverten seddi gölüdür?

- a) Abant Gölü
- b) Hazar Gölü
- c) Otlukbeli Gölü
- d) Burdur Gölü
- e) Gölcük

• Borabay gölü en yakınında hangi kentin çekim alanındadır?

- a) Amasya
- b) Ankara
- c) Çorum
- d) Çankırı
- e) Nevşehir

• Hazar Gölü en yakınında hangi kentin çekim alanındadır?

- a) Elâzığ
- b) Malatya
- c) Bitlis
- d) Bingöl
- e) Erzurum

• Kuş Gölü (Manyas)'nın çevresinde hangi rekreasyonel faaliyet birinci plandadır?

- a) Yürüyüş
- b) Bisiklet
- c) Kuş gözlemciliği
- d) Balık tutmak
- e) Koşu

- Ölüdeniz oluşumu açısından hangi tip göllere girer?
 - 1) Buzul gölü
 - 2) Obruk
 - 3) Heyelan gölü
 - 4) Volkanik göl
 - 5) Lagün
- Meke Gölü oluşumu bakımından hangi tip göle girer?
 - 1) Volkanik göl
 - 2) Heyelan gölü
 - 3) Obruk
 - 4) Buzul gölü
 - 5) Lagün

Cevaplar

1. b, 2) b, 3) d, 4) c, 5) c, 6) a, 7) a, 8) c, 9) e, 10) a

5. TÜRKİYE’DE AKARSU TURİZMİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

5. Türkiye’de Akarsu Turizmi

5.1. Akarsu Turizmi: Tanım ve Kavramlar

5.2. Türkiye’nin Akarsu Turizmi Olanakları

5.2.1. Rafting Açısından Türkiye Akarsuları

5.3. Türkiye’de Şelaleler

5.3.1. Türkiye’de Şelalelerin Sorunları

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- a)** Türkiye’de hangi kentlerin içinden akarsu geçer?
- b)** Türkiye’de bütün şelaleler literatüre girmiş midir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Türkiye’de şelaleler	Şelalelerin sorunlarını öğrenir.	Bir şelale planlaması üreterek
Rafting yapılan akarsular	Barajların rafting sporuna etkisini öğrenir.	Rafting sporunun özelliklerini inceleyerek

Anahtar Kavramlar

- a)** Rafting
- b)** Barhal ayı
- c)** Çoruh Nehri
- d)** Fırtına Deresi
- e)** Tortum Şelalesi
- f)** Sütüven Şelalesi
- g)** Susuz Şelalesi
- h)** Muradiye Şelalesi
- i)** Gürlevik Şelalesi

Bu bölümde akarsular turizm açısından değerlendirilecektir. Akarsu kıyılarında turizm amaçlı mekânsal düzenlemeler, akarsuların rafting açısından önemi, çağlayanlar ve turizmde yeri incelenmiştir.

5. TÜRKİYE’DE AKARSU TURİZMİ

5.1.Akarsu Turizmi: Tanım ve Kavramlar

Akarsuların da denizler ve göller gibi turizmde başlıca çekici kaynağı suyun yarattığı estetiklerdir. Yer şekilleri (kanyon vb.), bitki örtüsü ve çağlayanlarla artan bu çekicilik doğa turizmine konu olurken insanın akarsu kıyılarında yarattığı kültürlerin kalıntıları kültür turizminin ilgi alanı içine girmektedir. Akarsuların içinden aktığı derin kanyonlar (Büyük Kanyon gibi), yoğun bitki örtüsü (Amazon ormanları) ve şelaleler (Niagara Şelalesi gibi) doğa turizmi içinde ilgi çekerken eski kültürlerin nehirler boyunca yarattıkları kültür kalıntıları (Nil Nehri kıyısı) ve kentlerin tarihi yapıları (Budapeşte, Paris, St. Petersburg) akarsular boyunca kültür turizmine konu olmaktadır.

Akarsular turizmde aynı zamanda su yolu olarak ulaşım olanağı sağlar. Dünyanın önemli kültür merkezlerinden geçen akarsularda (Sen, Tuna, Nil vb.) kültür turizmi, ulaşım araçlarına bağlı turizm çeşidi olarak aynı zamanda “**gemi turizmi**”dir. Fakat bu turizm çeşidi, gemi ulaşımına uygun akarsularda yapılabilir. Derinliğin ve akışın gemi ulaşımına uygun olmadığı akarsuların ilk turizme açılması, bilinmeyen akarsu yatakları boyunca yapılan keşif gezileriyle olmuştur. Doğal engellerle dolu eğimli akarsu yataklarını geçmek ancak botla mümkün olduğundan bilinmeyi keşif **rafting** adı verilen bir sporu da geliştirmiştir. Zorlu nehirlerin keşif ve ulaşım aracı olan raft adı verilen botların spor amaçlı kullanılmasıyla kurulan raft kulüplerinin düzenlediği akarsu keşif gezileri macera sever turistlerin bu spora ilgisini artırmıştır. Nehir sporu olarak rafting, özel bilgi ve beceri istediği için alternatif turizm çeşidi olarak doğa turizmine yönelik seyahat acentelerinin ilgi alanına girmiştir. Bu turizm çeşidinde rafting yapılacak akarsu parkurları ve zorluk dereceleri önceden belirlenmektedir. Akarsu yataklarındaki engeller (eğim, kaya parçası, ağaç gövdesi) suyun akış hızını ve yönünü etkiler. En zor geçilen yerler uluslararası literatürde rapid (şarлак) adı verilen suyun önüne engel çıktığı zaman oluşan akışın aniden hızlandığı ve burgaçların olduğu yerler olmaktadır. Akarsuların rafting parkurları suyun akış hızı ve hacmi, nehir yatağının genişliği, suyun bazı kısımlarda yaptığı düşüş yükseklikleri ve rapidlerin uzunluklarına göre “kolay”, “zor”, “geçilemez” olarak kendi içinde 6 zorluk derecesine ayrılır. Nehir sporları sadece rafting ile sınırlı olmayıp kano ve nehir kayağı da turistlerin ilgisini çekmektedir.

5.2. Türkiye’nin Akarsu Turizmi Olanakları

Türkiye’de akarsu yataklarında doğa turizmine konu olacak yer şekilleri (kanyon vadi vb.) çevrelerinde bitki örtüsü kaynaklanmakla beraber bunlara ulaşım güç olduğundan turizmde tanınmamaktadır. Kültür turizmi açısından tarihi kentlerin içinden geçen akarsular gemi ulaşımına uygun olmadığı gibi nehir yatağının düzenlenmesi ve kirlilik kent için akan nehirleri turizmden uzaklaştırmıştır. Bu açıdan içinden geçtiği kentin turizmine doğal özelliğini koruyarak katkı sağlayan Yeşilırmak (Amasya) ve Seyhan (Adana), Porsuk (Eskişehir) Nehirleri sayılabilir. Nehirlerin kültür turizminde bir başka önemi tarihi köprüleridir. Diyarbakır-Tatvan arasında Batman Çayı üzerinde Malabadi Köprüsü (Artuklu) Erzurum-Sarıkamış arasında Aras Nehri üzerinde Çobandede (İlhanlı) Köprüsü gibi Türkiye

akarsularının tarihî köprüleri değ erlenebilir. Fakat Türkiye’de akarsu turizmi rafting sporu üzerinde yoğunlaş mıştır.



Fotoğraf: Porsuk Nehri’nde tekne gezisi

Türkiye’de kent iç inden geçen akarsu kıyıları düzenlenerek turizme aç ılmaktadır. Bu konuda en güzel örnek Eskişehir’in iç inden geçen Porsuk Nehri’dir. Porsuk Nehri’nde gondol ve teknelerle nehir gezisi yapılabilmektedir. Nehrin kıyısına plaj tesisleri ve havuz yapılarak kıy ı deniz kıyılarında olduğu gibi güneş lenmek ve yüzmek olanağı sağ lanmaktadır. Fırat Nehri, Munzur Çayı kıyıları da plaj olarak kullanılmaktadır.



Fotoğraf: Porsuk Nehri plaj ve havuz

5.2.1. Rafting Açısından Türkiye Akarsuları

Türkiye’de spor amaçlı akarsu turizmi 1985 yılından itibaren öncelikle akarsular üzerinde rafting parkurları araştırılmasıyla başlamış , Doğu Karadeniz Bölümü, Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi akarsularında rafting parkurları belirlenmiştir. Yerli ve yabancı seyahat acentelerinin rafting turlarıyla 15 yılda akarsu turizmi büyük bir geliş im göstermiştir.

Rafting yapılan Akdeniz Bölgesi akarsuları batıdan doğuya doğ ru Dalaman Çayı, Köprüçay, Manavgat Çayı, Alara Çayı, Dimçay, Anamur Çayı ve Göksu Nehri’dir. Bu akarsuların rafting parkurları ve zorluk dereceleri belirlenmiştir. Rafting açısından üzerinde baraj olmayan nehir olarak dünya çapında ün yapan Dalaman Çayı üzerine Akköprü Barajı yapılmıştır. Rafting için Akköprü köyü merkez olarak kullanılmaktadır. Akköprü’ye göre üst parkur (12 km) ve alt parkur (12 km) olmak üzere iki parkurda yapılmaktadır. Planlanan

Akköprü barajı, suyun akışını etkileyeceğinden büyük tepki almış fakat tamamlanmıştır. Köprüçay kanyonları, bitki örtüsü ve antik köprüleriyle deniz turizminin de geliştiği Antalya bölümünde rafting açısından iç ve dış turizmde oldukça ilgi görmektedir. Nehrin Kasımlar köyü civarında 20 km uzunluğunda en uzun kanyonu bulunmakla beraber beslenmenin az olduğu bu kesimde debisi düşüktür. Bu akarsuda rafting, MS 2. yüzyıla ait Oluk Köprü'den önce başlayıp 10 km aşağıda Beşkonak'ta Beton Köprü'de sona ermektedir. Tecrübeliler için parkur buradan sonra da zor kanyonlarla devam etmektedir. Rafting için zorlu bir akarsu olan ve yabancı turistlerin tercih ettiği Manavgat Çayı'nda rafting parkuru Akseki-İbradı kara yolu üzerinde Şahap köprüsünden başlayıp 3 kanyondan geçerek 19 km güneyde Sevinç köyünde sona ermektedir. Ege Bölge'sinde Bekili-Çal arasında B. Menderes Nehri rafting için uygundur.



Fotoğraf: Köprüçay'da rafting

Doğu Karadeniz Bölümü'nde Çoruh Nehri'nin Bayburt-Artvin arasında 260 km'lik rafting parkurunda Bayburt-İspir (106 km), İspir- Çamlıkaya (28 km), Çamlıkaya-Tekkale (83 km), Tekkale-Artvin (43 km) olmak üzere 4 rota bulunmaktadır. Çoruh Nehri'nin Barhal Çayı (Altıparmak) ve Oltu Çayı'nı aldıktan sonra debisinin arttığı kesim uluslararası öneme sahiptir. Çoruh'un kolu Barhal Çayı'nda Sarıgöl'ün Deftise Mahallesi-Yusufeli arasında 22 km'lik rafting parkuru bulunmaktadır. Kaçkar Dağları'nın kuzey eteklerinden doğan 57 km uzunluğundaki Fırtına Dere'sinin, Çamlıhemşin'in 1 km güneyinden başlayan rafting parkuru Karadeniz'de sona erer. Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise Erzincan çevresinde Fırat Nehri rafting için uygundur. Ayrıca Seyhan'ın kolu Zamantı Çayı'nda Yahyalı-Karaköy yoluyla ulaşılan 12 km'lik parkurda rafting yapılmaktadır.



Fotoğraf: Çoruh Nehri'nde rafting

Akarsu turizmi için de birtakım hizmetlerin verilmesi için rafting tesisleri gerekmektedir. Rafting parkurlarının başlangıç noktaları zamanla tesislerin yer alacağı alanları oluşturmaktadır. En yakın yerleşim birimi de rafting merkezi olarak gelişme göstermektedir (Dalaman Çayı için Akköprü, Köprüçay için Beşkonak) .

Rafting yapılan akarsularda turizminin başlıca sorunu akarsu üzerinde inşa edilen barajların su seviyesini değiştirmesidir. Barajlardan sonraki akarsu yatağında rafting yapmak için akarsu seviyesinde yükselme ve alçalmaların seyahat acenteleri tarafından izlenmesi gerekmektedir.

5.3. Türkiye’de Şelaleler

Oluşum, yükseklik, su miktarının farklılığı nedeniyle birbirinden farklı görselliğe sahip olan şelaleler, bulunduğu yerin turizm çekiciliği olarak doğa turizminin konusu içine girerler. Farklı yükseklikten su düşüşleri olarak tanınan çağlayanların oluşumları birbirinden farklı olabilmektedir. Bazıları birçok özel koşulun bir araya gelmesiyle oluşmuş ender bir yer şeklidir. Bunların görselliği yanında ender yer şekli olmasıyla turizmde ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bunlardan birisi olan Yerköprü Şelalesi, Göksu Nehri’nin geçtiği doğal bir köprünün üzerinden akmaktadır. Göksu’ya ait yeraltı yatağının aktığı doğal tünelin, yatağın bazı kısımlarında tavan çökmesi sonucu kısalmasıyla 500 m uzunluğunda doğal bir köprü oluşmuştur. Bu mevkide Göksu’ya karışan karstik Karasu kaynaklarının suları bu doğal köprünün her iki tarafından 20 m yükseklikten çağlayan hâlinde Göksu nehrine karışmaktadır. Kaynak sularının içeriğindeki kalsiyum karbonatın doğal köprünün üzerinden döküldüğü yerleri traverten ile kaplayıp sarkıtlar oluşturması da çağlayanın görselliğini artırmaktadır. Göksu’nun içinden aktığı kireçtaşıdan oluşan doğal köprünün içinde sarkıtlarla süslü Yerköprü Mağarası bulunmaktadır. Burası doğal köprü, çağlayan ve bir mağaranın aynı yerde birleşmesi açısından ender bir yer şeklidir.



Fotoğraf: Yerköprü Şelalesi

Şelalelerin oluşumları genelde, farklı aşınım basamaklarından su düşüşleridir. Türkiye'nin en yüksek şelalelerinden Tortum Şelalesi de (48 m) bu gruba girmekle beraber oluşumunun başlangıcının nedeni heyelandır. Bir heyelan kütlesiyle önü kesilen Tortum çayı, Tortum Gölü'nden çıktıktan sonra yüksek olan yıkıntı kütlesini aşamayarak eski kolu Tevs Suyu Vadisi'ne yönelmiş, eski yatağına kavuşmadan bu vadideki yükseklik farkını Tortum Şelalesi ve küçük çağlayanlarla aşmıştır. Kışın donarak ayrı bir görseelliğe sahip olan Tortum Çağlayanı çevresi, Tortum Gölü, diğer küçük göller ve çağlayanlarla turizmde ilgi çekicidir.



Fotoğraf: Tortum Çağlayanı

Çağlayanların diğer bir gurubunu traverten basamakları üzerinden akanlar oluşturur. Bunlar arasında en önemlisi kapladığı alan, biçim, renk ve traverten şekilleri açısından dünyada ender olan fakat coğrafyaya “Pamukkale Travertenleri” olarak yerleşen “Pamukkale Çağlayanı”dır. Kaynak sularının içerdiği kalsiyum karbonatın traverten basamakları üzerinden dökülmesi sonucu oluşan traverten teraslarının (doğal havuzlar) yüzeyi sarkıt, dikit ve sütunlarla süslüdür. 1848 yılında bu çevreyi gezen P. de Tchihatchef, travertenleri donmuş çağlayan, kaynak sularını muhteşem bir çağlayan olarak adlandırmıştır. Traverten şekillerini çağlayan olarak akan kaynak suları oluşturmalarına rağmen şekillerin güzelliği, suyun önüne geçmiş ismi çağlayan olarak değil “Pamukkale Travertenleri” olarak yerleşmiştir. Bunun diğer bir nedeni de suyun turizm tesislerine alınarak travertenler üzerinden çağlayan olarak devamlı su akıtılmamasıdır.

Oluşumu bir dizi doğal sürece bağlı çağlayan gurubu Düdenbaşı ve Düden Şelaleleridir. Antalya traverten taraçaları üzerinde Düdenbaşı'nda yeryüzüne çıktıktan sonra tekrar kaybolan Düdensuyu Düdenbaşında bir daha kaybolmamak üzere yeryüzüne çıkmaktadır. Burada bir çağlayan (Düdenbaşı Çağlayanı) oluşturarak akan sular Düdensuyu olarak aktıktan sonra bir başka yer şekli olan Antalya falezleri üzerinden 40 m yükseklikten çağlayan olarak denize dökülmektedir. Düdenbaşı Şelalesi'nin doğal durumu bozulmuş olmasına rağmen Düden Şelalesi falez üzerinden denize dökülen çağlayan olarak önemini korumaktadır. Fakat şelalesinin aktığı falez gerisinden kara yolu geçirilmiş ve yapılaşmaya açılmıştır.



Fotoğraf: Antalya falezleri üzerinden dökülen Düden Şelalesi

Traverten basamakları üzerinde oluşan bir diğer çağlayan, Gürlevik Şelalesi'dir. Çağlayanı oluşturan Kalecik köyü güneyindeki, kaynaklardan çıkan suların eriyik hâlindeki kalsiyum karbonatı çökertmesiyle oluşan traverten basamakları üzerinden dökülen sular Akdere yoluyla Karasu'ya karışmaktadır. Basamakların toplam 50 m yüksekliğiyle Türkiye'nin yüksek şelaleleri arasındadır. Çok soğuk geçen kışlarda donan bu şelale Türkiye'de "**donmuş şelale tırmanışı**" yapılan ilk şelaledir.

Türkiye'de şelalelerin büyük bir kısmı turizme açılmamıştır ve yerel önemi bulunmaktadır. Bunlara Derebağ (Yahyalı-Kayseri), Defne (Harbiye-Antalya), Gürlevik (Erzincan), Güney (Güney-Denizli), Tomara (Şiran-Gümüşhane), Tekke (Tekke-Gümüşhane), Kırkmerdiven (Ovacık-Tunceli), Suuçtu (Mustafa Kemal Paşa), Samandere (Kaynaşlı-Düzce), Susuz (Susuz-Kars), Kapuzbaşı (Yahyalı-Kayseri), Sütüven (Akçay), Uçarsu (Gömbe-Kaş), Bendimahı/Muradiye (Muradiye-Van), Göksu (Gemerek-Sivas), Suduşen (Üvezpınar- Yalova), Sarıkayalar (Bayburt), Yerköprü (Konya-Aladağ), Tortum (Tortum) Şelaleleri örnek olarak verilebilir. Türkiye'nin dağlık bir ülke olması nedeniyle dağlık ve ormanlık alanlarda literatüre geçmemiş çok sayıda çağlayan bulunmaktadır.



Fotoğraf: Kapuzbaşı Şelaleleri

Türkiye'nin iç ve dış turizminde en tanınmış çağlayanı yüksekliği açısından değil turizmin en çok geliştiği bir yörede bulunması bakımından Manavgat çağlayanıdır. Karstik kaynaklarla beslendiği için Akdeniz Bölgesi'nde bulunmasına rağmen yazın bol su bulunduran Manavgat çayı üzerinde bulunduğu için turizm mevsiminde yerli ve yabancı Antalya yöresine gelen turistler tarafından görülmektedir. Çevresi rekreasyon alanı olarak düzenlenmiştir. 18 m yükseklikten dökülen Kurşunlu Çağlayanı çevresi de orman içinde rekreasyon alanı olarak düzenlenmiş ve Antalya yöresinde yer alması bakımından turizme açılmıştır. Tarsus çayı üzerinde küçük bir çağlayan olan Tarsus çağlayanının turizmde ilgi görmesinin nedeni Silifke çevresinde yapılan turlara dâhil edilmesidir.



Fotoğraf: Donmuş Şelale: Muradiye



Fotoğraf: Donmuş Şelale: Girlevik

5.3.1. Türkiye’de Şelalelerin Sorunları

Şelalelerin ilgi çekici yanı yoğun ve devamlı su düşüşleri olmalarıdır. Suyun akım miktarının yağış azlığından etkilenmesi ve özellikle bunun turizmin yoğun olduğu yaz mevsiminde yoğunlaşması çağlayanların turizmde kullanımını etkilemektedir. Akımın yoğun olduğu aylarda ise bazı çağlayanların ulaşım güçlüğü bulunmaktadır. Akımı etkileyen bir diğer etmen insan müdahalesidir. Elektrik enerjisi sağlamak için hidroelektrik santral yapımı Tortum, Yerköprü, Gürlevik, Düdenbaşı ve Düden Şelalelerini etkilemiştir. Santrallerin akımı azaltması dışında bir diğer etki Düdenbaşı Çağlayanı’nın doğal oluşumuna olmuştur. Kırğöz kaynaklarının suları Kepez hidroelektrik santraline alınıp Düdenbaşı’nda bu santralden gelen sularla suni bir çağlayan yapılmıştır.



Fotoğraf: Manavgat Çağlayanı 2007’de kurudu.

Akışa bir diğer engel Pamukkale çağlayanının kaynak sularının öncelikle turizm tesislerine alınıp, suyun kesilmesidir. 1990’lı yıllara kadar devam eden bu durum travertenlerin de kararmasına neden olmuştur. Çağlayanlar turizme açılmakla beraber turizmden zarar görmektedir. Çevrelerinin rekreasyon alanı olarak düzenlenmesiyle yapılan beton duvar, demir parlaklık vb. yapılaşma çağlayanların doğal güzelliğini bozmaktadır. Bu nedenle ağırlama (lokanta) ve alışveriş (hediyeelik eşya) ünitelerinin çağlayanlardan uzakta düzenlenmeleri gerekmektedir.



Fotoğraf: Tortum Şelalesi 2010 yılında HES’e su alındığı için kurudu.

Uygulamalar

- 1) www.firtinarafting.com web adresinde Fırtına Deresi'ni inceleyiniz.

Uygulama Soruları

- 1) Fırtına Deresi'nin rafting açısından kullanımı hakkında bilgi veriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Akarsuların da denizler ve göller gibi turizmde başlıca çekici kaynağı suyun yarattığı estetikdir. Yer şekilleri (kanyon vb.), bitki örtüsü ve şelalelerle artan bu çekicilik doğa turizmine konu olurken insanın akarsu kıyılarında yarattığı kültürlerin kalıntıları kültür turizminin ilgi alanı içine girmektedir.

Doğal engellerle dolu eğimli akarsu yataklarını geçmek ancak botla mümkün olduğundan bilinmeyen keşif **rafting** adı verilen bir sporu da geliştirmiştir. Nehir sporu olarak rafting, özel bilgi ve beceri istediği için alternatif turizm çeşidi olarak doğa turizmine yönelik seyahat acentelerinin ilgi alanına girmiştir. Türkiye’de spor amaçlı akarsu turizmi 1985 yılından itibaren öncelikle akarsular üzerinde rafting parkurları araştırılmasıyla başlamış, Doğu Karadeniz Bölümü, Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesi akarsularında rafting parkurları belirlenmiştir. Yerli ve yabancı seyahat acentelerinin rafting turlarıyla 15 yılda akarsu turizmi büyük bir gelişim göstermiştir.

Oluşum, yükseklik, su miktarının farklılığı nedeniyle birbirinden farklı görseelliğe sahip olan şelaleler, bulunduğu yerin turizm çekiciliği olarak doğa turizminin konusu içine girerler. Türkiye’de şelalelerin büyük bir kısmı turizme açılmamıştır ve yerel önemi bulunmaktadır. Bunlara Derebağ (Yahyalı-Kayseri), Defne (Harbiye-Antalya), Gürlevik (Erzincan), Güney (Güney-Denizli), Tomara (Şiran-Gümüşhane), Tekke (Tekke-Gümüşhane), Kırkmerdiven (Ovacık-Tunceli), Suuçtu (Mustafa Kemal Paşa), Samandere (Kaynaşlı-Düzce), Susuz (Susuz-Kars), Kapuzbaşı (Yahyalı-Kayseri), Sütüven (Akçay), Uçarsu (Gömbe-Kaş), Bendimahı/Muradiye (Muradiye-Van), Göksu (Gemerek-Sivas), Suduşen (Üvezpınar- Yatova), Sarıkayalar (Bayburt), Yerköprü (Konya-Aladağ), Tortum (Tortum) Şelaleleri örnek olarak verilebilir. Şelalelerin sorunlarının başında akarsu üzerine HES yapımı gelir. Elektrik enerjisi sağlamak için hidroelektrik santral yapımı Tortum, Göksu, Gürlevik, Düdenbaşı ve Düden Şelalelerini etkilemiştir

Bölüm Soruları

- Düden Şelalesi hangi kentin içinden denize dökülür?
 - a) Trabzon
 - b) Mersin
 - c) Alanya
 - d) Antalya
 - e) İzmir
- Porsuk Çayı hangi kentin içinde düzenlenerek akarsu turizmine açılmıştır?
 - a) Eskişehir
 - b) Amasya
 - c) Kastamonu
 - d) Manisa
 - e) Aydın
- Yeşilırmak hangi kentin içinden geçerek kıyısındaki tarihi konutlarla kente güzellik katar?
 - a) Eskişehir
 - b) Antakya
 - c) Amasya
 - d) Edirne
 - e) Avanos
- Malabadi Köprüsü aşağıdakilerden hangisi üzerindedir?
 - a) Fırat Nehri
 - b) Batman Çayı
 - c) Karasu Nehri
 - d) Murat Nehri

- e) Zap Suyu
- Muradiye Şelalesi hangi ildedir?
 - a) Şanlıurfa
 - b) Van
 - c) Bitlis
 - d) Bingöl
 - e) Erzurum
- Çobandede Köprüsü hangi akarsu üzerindedir?
 - a) Aras
 - b) Seyhan
 - c) Dicle
 - d) Manavgat
 - e) Gediz
- Rafting yapılan Barhal Çayı hangi nehrin koludur?
 - a) Dicle
 - b) Fırat
 - c) Çoruh
 - d) Seyhan
 - e) Ceyhan
- Rafting yapılan Dalaman Çayı üzerine hangi baraj inşa edilmiştir?
 - a) Adıgüzel Barajı
 - b) Hirfanlı Barajı
 - c) Kesikköprü Barajı
 - d) Akköprü Barajı
 - e) Kralkızı Barajı

- Hangi Şelale falez ¼zerinden denize d¼k¼l¼r?
 - 1) D¼den Şelalesi
 - 2) Yerk¼pr¼ Şelalesi
 - 3) Manavgat Şelalesi
 - 4) Tortum Şelalesi
 - 5) Kurşunlu Şelalesi
- G¼rlevik Şelalesi oluşum a¼ısından hangi tipe girer?
 - 1) AŞınım basamağı
 - 2) Traverten basamağı
 - 3) Kaynakta oluşan
 - 4) Falezden d¼k¼len
 - 5) Doğal k¼pr¼den d¼k¼len

Cevaplar

- d, 2) a, 3) c, 4) b, 5) b, 6) a, 7) c, 8) d, 9) a, 10) b

6. TÜRKİYE’DE JEOMORFOTURİZM AÇISINDAN PERİBACALARI

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

6. Türkiye’de Jeomorfoturizm Açısından Peribacaları

6.1. Tanım ve Kavramlar

6.2. Ürgüp-Göreme Peribacaları

6.3. Afyonkarahisar Peribacaları

6.4. Burgaz Peribacaları

6.5. Yavuzlar Peribacaları

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- a)** Ürgüp-Göreme Yöresi'nde peribacaları vadileri isimlerini nereden almıştır?
- b)** Peribacaları oluşumundan günümüze kadar nasıl gelebilmiştir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Ürgüp-Göreme yöresi peribacaları	Peribacalarının oluşumunu öğrenir.	Jeomorfoloji teorik bilgi okuyarak
Ürgüp-Göreme Yöresi peribacaları	Peribacaları alanının turizmde kullanımını öğrenir.	Alan araştırması yaparak

Anahtar Kavramlar

- a)** Zelve Vadisi
- b)** Güllüdere Vadisi
- c)** Bağlıdere Vadisi
- d)** Burgaz Peribacaları
- e)** Kuladokya
- f)** Vanadokya
- g)** Devrent Vadisi
- h)** Ornaş Kayalıkları
- i)** Göynüş Vadisi
- j)** İşçehisar
- k)** Seydiler

Giriş

Bu bölümde Türkiye’de yer alan peribacalarından en geniş alan kaplayan Ürgüp-Göreme, Afyon, Yavuzlar (Van) ve Burgaz (Manisa) Peribacaları oluşum ve jeomorfoturizm açısından incelenmiştir.

6. TÜRKİYE'DE JEOMORFOTURİZM AÇISINDAN PERİBACALARI

6.1. Tanım ve Kavramlar

Doğa anıtları veya doğal harikalar olarak adlandırılan yer şekilleri, turizm için zengin kaynak alanlar oluşturmaktadır. Bu turizm çeşidi **jeomorfoturizm** olarak adlandırılır. Jeomorfoturizm açısından en çok ilgi gören yer şekilleri peribacalarıdır. **Peribacası** yeryüzünde üzeri koruyucu bir tabakayla şapka şeklinde korunmuş aşınım şeklidir. Doğa tarafında oluşturulan bu yer şekilleri insanlar tarafından bacaya benzetilmiş peribacası olarak adlandırılmış ve bu isim bilimsel literatüre de bu şekilde girmiştir.

Türkiye'de peribacalarını geniş alan kapladığı yerler açısından en geniş alan kapladığı yer Ürgüp-Göreme yöresidir. Diğerleri Van, Afyon ve Burgaz peribacalarıdır.

6.2. Ürgüp-Göreme Peribacaları

Ürgüp-Göreme yöresinde peribacaları, volkanizma sonucu (Erciyes Dağı, Hasan Dağı vb.) çıkan küllerin oluşturduğu tuf örtüsü ve bunları örten veya ara tabakalı olan lav (andezit, bazalt vb.) ve ignimbritlerin oluşturduğu topoğrafyada, volkanik faaliyetin sona ermesinden sonra devamlı yağışlarla birlikte, geniş ölçüde aşınım sonucu oluşmuş ve gelişmişlerdir. Turizmde başta gelen önemi, dünyada bu kadar geniş alana yayılmış, ender bir yer şekli olmasıdır. Oluşumlarını hazırlayan jeolojik, jeomorfolojik ve paleoklimatolojik koşulların bu çevrede bir araya gelmesi, bu yer şekillerini oluşturarak Ürgüp-Göreme Yöresi'nin dünya çapında önemli bir turizm alanı olmasını sağlamıştır.



Fotoğraf: Peribacası

Ürgüp- Göreme Yöresi'nde biçim, renk, yoğunluk ve boyutları açısından yüksek değere sahip bir çekim gücü oluşturur. Doğal görünüm içinde peribacalarının gösterdiği biçimsel farklılıklar görsel önem taşımaktadır. Gövdeleri geometrik olarak koni veya silindirik biçimde, simetrik veya asimetrik, tek veya ikili üçlü birleşik gövdeli, başlıklı veya başlıksız, ikili üçlü başlıklı gibi farklı biçimlerde olabilirler. Birbirine benzer peribacaları, aynı yerde toplanırken, farklı yerlerde koşullar değiştiğinden biçimler de değişmektedir. Peribacalarının gösterdiği biçimsel farklılıklar, gövdeyi oluşturan kayaç türüyle açıklanmaktadır. Gövdeyi oluşturan kesim tek bir kayaç türünden oluşuyorsa gövde koni

biçiminde olmaktadır. Yatay konumlu tabakaların bulunduğu alanlarda peribacaları, düzgün silindirik gövdeye sahiptir. Tabaka eğimiyle yamaç eğimi arasında belirli bir açı varsa asimetrik gövdeli peribacaları gelişmektedir. Tüfleri örten lav akıntılarının (bazalt, andezit) bulunduğu yerlerde, aşınıma dirençli bu sert tabakanın çatlaklar boyunca incilmesi, anatabakadan kopması sonucu, başlıklı peribacaları oluşmuştur.



Fotoğraf: Peribacaları

Turizm açısından diğer bir çekici özellik, çevrede ve vadilerde, beyaz, sarı, pembe, gri, siyah gibi renklerin açık ve koyu tonlarının yarattığı renk çeşitliliğidir. Kayaçların kimyasal bileşimiyle ilgili olan bu renkler, tek başına geniş alanlar kapladığı gibi, bazı yerlerde bir arada görülürler. Ürgüp formasyonunda tespit edilen beyaz, kırmızı ve ayrılmış riyolitik tüfler ve Avanos çevresinde kırmızı kumtaşı- killi seri, çevrenin renklerini vermektedir. Beyaz riyolitik tüflerin yayılış alanlarında, yüzeyde dirençli tabakaların olmadığı alanlarda, geniş anlamda badlands topoğrafyası (kırğıbayır) denilebilecek keskin veya yuvarlak sırtlı şekiller geniş alanlarda bembeyaz dalgalar hâlinde uzanırlar. Sanmsı-beyaz renkli peribacaları ayrılmış riyolitik tüflerin, kırmızı ve pembe renkli olanlar ise kırmızı riyolitik tüflerin yayılış alanlarında görülür. Devrent vadisinde pembe renkli peribacaları bu vadiye “**pembe vadi**” denilmesine neden olmuştur. Kızıl vadi (veya Kızıl Çukur) de ismini, peribacalarının kırmızımsı renginden almaktadır. Başlıklarda hâkim olan siyah renk lavların (bazalt) rengi olarak dikkat çeker. Bu görünümüyle yöre toprağın bütün renklerinin yer aldığı bir tablo gibidir.

Yörenin bir diğer özelliği de peribacalarının Avanos-Nevşehir-Ürgüp çevresinde geniş bir alana yayılmış olmasıdır. Peribacalarının yayılış alanı batıda Ihlara Vadisi’ne, güneyde ise Soğanlı Vadisi’ne kadar genişletilebilir. Uygun koşulların bir araya geldiği yerlerde peribacaları yoğunlaşır, bu bakımdan Göreme-Ürgüp-Avanos üçgeni ve çevresinde peribacalarının yoğunlaştığı görülür. Peribacalarının yoğunlaştığı yerler ismini bulundukları vadideki bir dereden, en yakın yerleşmeden veya belirgin bir özelliğinden almaktadır. Turizmde peribacalarıyla en çok ilgi çeken vadiler, Göreme-Ürgüp-Avanos arasında ve yakın çevresinde yer alan Göreme, Zelve, Kızıl, Devrent (Pembe Vadi), Kılıçlar, Güllüdere, Bağlıdere, Killik (veya Kaya Harmanı), Güvercinlik, Gökün Dere, Zemi Dere, Pancarlık ve Halaç Dere Vadileridir. Bu üçgenin dışında diğer vadiler güneybatıda Ihlara, kuzeybatıda Açıksaray (Çat), güneydoğuda Yeşilöz, Soğanlı ve Güzelöz Vadileridir.

Peribacaları boyutları (yükseklik ve çapları) bakımından da birbirinden farklıdır. Yükseklikleri 25-30 m'ye kadar olabildiği gibi, çaplarının da fazla olması içlerinin konut olarak kullanılmasını sağlamıştır. Boyutlarının birbirinden çok farklı olmasında, kayaç topluluğundaki çatlak sistemi, peribacasının yamaç profilindeki konumu, başlık oluşturacak sert kayaç tabakasının varlığı ve kayaç bileşimi gibi etmenler rol oynamaktadır. Tüfler, volkanizmadan önceki vadileri doldurarak yüzlerce metre kalınlığında kalın bir örtü meydana getirmişlerdir. Bu durum tüf tabakasının aşınıp gitmesini önlemiş ve yüksek peribacalarının oluşumunu sağlamıştır. Tüfün içinde kil, marn, pomza taşı gibi aşınma dirençli kayaçların bulunması, peribacalarının oluşumunu yavaşlatmaktadır. Aşınma olayı çatlaklar boyunca başladığından, çatlak sisteminin sık olduğu alanlarda küçük peribacaları oluşmuştur. En geniş çaplı ve yüksek peribacaları, oluşumun gençlik döneminin görüldüğü orta yamaç zonunun alt ucunda bulunmaktadır. Üst yamaç zonu başlangıç safhasını gösterirken, alt yamaç zonu bozulma ve yıkılmaların görüldüğü ihtiyarlık dönemini gösterir. Başlıklı peribacalarında başlık altındaki tüf aşımıyla incelendiği zaman, başlık düşebilmektedir. Yörede bu şekilde başlıksız peribacaları bulunmaktadır. Başlıkların düşmesiyle peribacalarında aşınım devam ederek bozulma ve yıkılma görülecektir. Başlıkların boyutları da geliştiği lav tabakasının çatlak sistemi ve kalınlığına bağlıdır. Boyutları bakımında Zelve yolu üzerinde Paşabağ mevkinde, Bağlıdere ve Görkün Deresi Vadisi'nde yüksek ve büyük başlıklı peribacaları görülmektedir.



Fotoğraf: Yüksek ve başlıklı peribacaları

Yörede peribacaları kadar ilgi çeken bir başka yer şeklini geniş anlamda badlands (kırıgıbayır) topoğrafyası oluşturur. Avanos kuzeyinde kil ve marnların üzerinde çizgisel aşındırma ile beliren bu şekiller, üzerinde koruyucu tabakanın bulunmadığı tüfler üzerinde, az eğimli yamaçlarda, yüzey aşındırmasının oluşturduğu, yuvarlak, yassı veya keskin kenarlı, oyuntu şekilleridir. Görsel olarak beyaz dalgalar şeklinde geniş alanlar kaplamaktadır. En güzel örnekleri Güvercinlik ve Kılıçlar vadisinde görülmektedir.



Fotoğraf: Badlands Topoğrafya (Kırgıbayır)

Ürgüp-Göreme Yöresi'nde hâkim kayaçların yumuşak kolay oyulabilir özellikte volkanik tüflerden oluşması nedeniyle yamaçlar, peribacaları ve yer altı oyularak yerleşim amacıyla kullanılmıştır. Doğa ve insanın birlikte oluşturduğu bu görünüm yöreyi daha da ilginç duruma getirmektedir. Bu nedenle yörede vadi ve peribacalarını insan eliyle oyulmuş olanlar ve oyulmamış olanlar olarak iki grupta incelemek mümkündür. İnsan eliyle oyulmamış olanlar, doğa turizminin konusu içine girerken insan eliyle oyulmuş olanlar, yerleşim tarihînin izlerini taşıması açısından kültür turizminin, kilise ve manastırlar inanç turizminin konusu içine girmektedir. Yumuşak kayaçlar mağara şeklinde oyularak yerleşim amacıyla kullanılmış, güvenliğin olmadığı dönemlerde yeraltı oyularak yeraltı şehirleri (oda, mahzen, mezar, depo, havalandırma delikleri) yapılmıştır. Yörede ilk Hristiyanlar başlangıçta dinî özgürlük olmadığı için saklanmak, Hristiyanlığın kabulünden sonra dini yaymak için toplanmış, inzivaya çekilerek dinî bir hayat yaşamışlardır. Dinî yerleşme yerleri köylerin dışında ve yakınındaki vadilerde kayalara oyulan manastır, kilise, şapel ve ihtiyaçları olan kiler, mutfak, yemekhane, keşiş evleri gibi bölümlerden oluşmuştur.



Fotoğraf: İnsan eliyle oyulan peribacaları

Volkanik tüfün yumuşak özelliği yörede geniş ve yüksek peribacalarının içlerinin ve yamaçlarının oyularak kilise, manastır gibi dinsel yapılar yapılmasına olanak tanımış halk da keşişlerle birlikte volkanik tüfler içinde ev, meyve deposu ve güvercinlik oymuştur. Yumuşak tüflerin bu şekilde çeşitli amaçlarla oyulması yöreyi görünüm açısından ilginç duruma getirmiştir. Bu şekilde oluşturulan yer altı şehirleri kültür turizmi bakımından, dinî yapılar inanç turizmi açısından yöreye ilgi çekmektedir.

Ürgüp-Göreme yöresi peribacaları nedeniyle Türkiye’de ilk turizme açılan yerlerden birisidir. Sadece peribacalarının doğal güzelliği nedeniyle değil peribacaları içine oyulan kiliseler ve manastırlar açısından **inanç turizmi**, yer altı şehirleriyle **kültür turizmi** ve çevrenin kırsal dokusuyla **kırsal turizm** açısından önemlidir. Günümüzde balonla vadilerin yukarıdan izlenmesi çok ilgi görmektedir. Bir diğer kullanım ise vadi içlerinde atlı gezilerdir.



Fotoğraf: Zelve vadisinde manastırlar

Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır. UNESCO Dünya Miras Listesi’nde yer alan alanlar içinde, Göreme Millî Parkı, Derinkuyu ve Kaymaklı yer altı şehirleri, Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi, Yeşilöz Theodoro Kilisesi ve Soğanlı Arkeolojik Alanı yer almaktadır. Bu çevre 1986 yılında Göreme Tarihî Millî Parkı olarak korunmaya alınmıştır.



Fotoğraf: Peribacalarında balonla gezi

6.3. Afyonkarahisar Peribacaları

Afyonkarahisar çevresinin jeolojik yapısı gereği, volkanik arazi üzerinde bulunan peribacalarının en yoğun olduğu alanlar Işçehisar ilçesinin Seydiler Kasabası’ndan başlayarak İhsaniye ilçesinin Döğer Kasabası’na kadar uzanan ve Afyonkarahisar Valiliği tarafından yaptırılan Turizm Kuşağı Yolu ile birbirine bağlanan güzergâh çevresinde görülmektedir. Işçehisar ilçesi Seydiler kasabasının içinde ve çevresindeki vadilerde irili ufaklı çok sayıda peri bacası bulunmaktadır. Afyonkarahisar-Ankara karayolunun kenarında bulunması nedeniyle ulaşımı kolaydır. Bunun yanı sıra Karakaya köyünün Veliler Mahalle’sinde, Ağın Dağı’nın eteklerindeki kaya yerleşimlerinin önünde, Çatağıl Köyü’ne 2 km uzaklıkta orman

içinde bulunan Ornaş Kayalıkları civarında çok sayıda peri bacaları bulunmaktadır. İhsaniye İlçesi'ne bağlı Kıyır köyünün sırtını yasladığı dağın eteklerinde; Ayazini kasabasının çevresinde, Göynüş Vadisi ve Demirli Köyü civarında; Bayramaliler köyü çevresinde; Döğer kasabasının eski döğer ve Asar Kale civarında, Üçlerkayası köyü ve çevresinde Afyonkarahisar çevresinin en büyük şapkalı veya şapkasız peri bacaları veya peri bacası vadileri bulunmaktadır.



Fotoğraf: Seydiler Peribacaları

Döğer-İhsaniye-Ayazini yöresindeki peribacaları tüf, tüfit, ignimbrit, lahar ve volkan külü ardalanmasından oluşan ve genelde Neojen üzerinde Pleyistosen'den itibaren oluşan jeomorfolojik şekillerdir. Peribacalarının geliştiği volkanik formasyonların başlıcaları tüfler, ignimbritler ve bunları örten bazaltlar oluşturur. Peribacaları tüf ve ignimbritlerin yüzeylendiği alanlarda gelişmişlerdir. Yöredeki peribacaları aşınım yüzeyleri ile bu aşınım yüzeylerini geriye doğru yaran derelerin arasındaki vadi yamaçlarında gelişmişlerdir. Yamacın üst bölümünde yer alan sert tabakanın başlık oluşturmaktadır. Bu tabakadaki çatlak sistemi boyunca aşınım olmaktadır ve bu çatlak sistemi başlıkların büyüklüğünü belirlemektedir. Bu çatlaklar boyunca aşınmayla kayaç başlık oluşturmaktadır. Peribacalarının oluşmasında selcik erozyonunun etkisi bulunmaktadır. Çatlakları izleyen selcik erozyonu yamaçta çok sayıda sel yarıntısı meydana getirerek peribacalarının oluşmasını sağlamıştır (Ö. YILMAZ, 2001. Peribacalarının bir kısmında başlıklar düşmüştür. Ayrıca ignimbritler içinde insanlar tarafından oyulmuş çok sayıda kaya evi ve dinsel yapı bulunmaktadır.

6.4. Burgaz Peribacaları

Peri bacalarının yer aldığı Burgaz volkanit bölgesi Manisa ili Kula ilçesi kuzeydoğuda Burgaz köyü ile Gediz Nehri'nin iki yanında yer alır. Bu platoda yüzeydeki bazalt lavlarının kalınlığı yer yer 30-40 m.ye ulaşmaktadır. Flüvyal kökenli çökeller üzerinde akan lavlar killi siltli bölümlerde kırmızı renkli bir zon oluşturmuştur. Plato 100 m.ye varan bir diklikle kuşatılmaktadır. Bu dik zonun altında peribacaları ve badlands şekilleri yer almaktadır. Burgaz Peribacaları **Kuladokya** olarak adlandırılmıştır.

Peri bacaları en altta yaşlı çökelleri ve onların üzerinde ilk patlamanın ürünü bazaltların yer aldığı peyzaj mimarlığının bir görsel şölen sunduğu bir alandır. Açılan vadinin

her iki tarafında yer alan yaşlı çökeller yağmursuyu ve rüzgârın etkisi ile olağan üstü şekiller oluşturmuştur.



Fotoğraf: Burgaz Peribacaları

Volkanizmanın birinci evresine ait örtü bazaltları Üst Pliyosen’de (Neojen sonu) yüzeye çıkıp yayılmış ve bugünkü bazalt platosunu oluşturmuştur. Aralıklarla süren volkanizmaya ait kül ve diğer piroklastik malzeme Neojen’e ait havza çökelleriyle tabakalı olarak yer almış bunların üzeri kırıklardan çıkan bazaltik lavlarla kaplanmıştır. Daha sonra tektonik çizgilerin zayıflattığı hatlara yerleşen akarsular (Gediz ve kolları) vadileri kazarak bu bazaltik örtüyü parçalamıştır. Aşınarak yarılan bazalt örtüsü platoya dönüşmüş ve aşınım sonucunda havza çökellerinin üst bölümlerinde yer alan lav örtüsüne ait parçalar dik yamaçlı üzeri düz tepeler (bunların büyüklerine mesa küçüklerine büt adı verilir) şeklini almıştır. Bazalt örtüleri dolgu üzerinde başlıklar şeklinde korunmuş alttaki küllerin oluşturduğu tuf ve sedimanter katmanlardan oluşan yamaçlar aşınarak peribacaları ve badlands (kırıgıbayır) şekilleri oluşmuştur (tüfler üzerinde oluşan şekiller **peribacası**, sedimanter katmanlarda killer üzerinde oluşan şekiller **badlands** adını alır).

6.5. Yavuzlar Peribacaları

Van ili Başkale ilçesi Yavuzlar Köyü’nde Elbak Vadisi’nde bulunan ve Kapadokya Yöresi’ndeki peri bacaları ile oluşum yönünden benzerlik gösteren peri bacalarının bulunduğu alan “**Vanadokya**” olarak anılmaktadır. Peribacaları Başkale ilçesine bağlı Yavuzlar köyünde bulunmaktadır. Bölgeye gelenlerin rahat seyahat etmeleri için köy yolu tamamen asfaltlanmıştır. Van’a 120 kilometre uzaklıkta bulunan köyde 17 bin peri bacası ile birlikte 35 mağara ve 12 oyma kaya evi bulunmaktadır.

Buradaki volkanik Yiğit Dağı’nın püskürttüğü kayaçların aşınmaları sonucunda bu oluşumlar meydana gelmiştir. Bir bölümü İran’da bulunan Yiğit Dağı’nın püskürttüğü volkanların aşınması sonucu oluşmuş olan peribacaları, 20 kilometrelik bir alana yayılmıştır. Jeoloji Mühendisliği Bölümü öğretim görevlileri arasında “**Vanadokya**” olarak adlandırılan peribacaları etrafının yüksek dağlarla çevirili olması nedeniyle Kapadokya’daki yapılar kadar aşınmamıştır. Zap Suyu’nun kaynaklarını aldığı bu yörenin turizme açılması için planlamalar yapılmaktadır.



Fotoğraf: Yavuzlar Peribacaları

Uygulamalar

- a)** www.kula.bel.tr web adresinde Burgaz Peribacaları fotoğraflarını inceleyiniz.
- b)** www.milliparklar.gov.tr web adresinde Göreme Millî Parkı fotoğraflarında peribacalarını inceleyiniz

Uygulama Soruları

- a)** Ürgüp-Göreme Peribacaları ve Burgaz Peribacaları arasındaki şekil farklılıkları nelerdir?

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Yer şekilleri, turizm için zengin kaynak alanlar oluşturmaktadır. Bu turizm çeşidi **jeomorfoturizm** olarak adlandırılır. Jeomorfoturizm açısından en çok ilgi gören yer şekilleri peribacalarıdır. **Peribacası** yeryüzünde üzeri koruyucu bir tabakayla şapka şeklinde korunmuş aşınım şeklidir. Ürgüp- Göreme yöresinde biçim, renk, yoğunluk ve boyutları açısından yüksek değere sahip bir çekim gücü oluşturur. Turizmde peribacalarıyla en çok ilgi çeken vadiler, Göreme-Ürgüp-Avanos arasında ve yakın çevresinde yer alan Göreme, Zelve, Kızıl, Devrent (Pembe Vadi), Kılıçlar, Güllüdere, Bağlıdere, Killik (veya Kaya Harmanı), Güvercinlik, Görkün Dere, Zemi Dere, Pancarlık ve Halaç Dere Vadileridir. Bu üçgenin dışında diğer vadiler güneybatıda İhlara, kuzeybatıda Açksaray (Çat), güneydoğuda Yeşilöz, Soğanlı ve Güzelöz Vadileridir.

Afyonkarahisar çevresinin jeolojik yapısı gereği, volkanik arazi üzerinde bulunan peribacalarının en yoğun olduğu alanlar İşçehisar ilçesinin Seydiler kasabasından başlayarak İhsaniye ilçesinin Döğler kasabasına kadar uzanan ve Afyonkarahisar Valiliği tarafından yaptırılan Turizm Kuşağı Yolu ile birbirine bağlanan güzergâh çevresinde görülmektedir. Burgaz peribacaları, Manisa ili Kula ilçesi kuzeydoğuda Burgaz köyü ile Gediz Nehri'nin iki yanında yer alır. Van ili Başkale ilçesi Yavuzlar köyünde Elbak Vadisi'nde bulunan ve Kapadokya yöresindeki peri bacaları ile oluşum yönünden benzerlik gösteren peri bacalarının bulunduğu alan "Vanadokya" olarak anılmaktadır.

Bölüm Soruları

1) Ürgüp-Göreme yöresinde peribacalarının oluşumunda aşağıdakilerden hangisi etken olmuştur?

- 1) Karstlaşma
- 2) Buzullaşma
- 3) Volkanizma
- 4) Tektonizma
- 5) Heyelan

2) Aşağıdaki peribacaları alanlarından hangisi Dünya Miras Listesi'ne alınmıştır?

- 7) Ürgüp-Göreme
- 8) Yavuzlar
- 9) Afyon
- 10) Burgaz
- 11) Kızılcahamam

3) Aşağıdaki peribacaları alanlarından hangisi millî park olarak korunmaya alınmıştır?

- a) Burgaz
- b) Afyon
- c) Yavuzlar
- d) Kızılcahamam
- e) Ürgüp-Göreme

4) Burgaz Peribacaları hangi ildedir?

- a) Nevşehir
- b) Manisa
- c) Aydın
- d) İzmir

e) Kütahya

5) Yavuzlar peribacaları hangi ildedir?

a) Van

b) Bingöl

c) Bitlis

d) Hakkâri

e) Ağrı

6) Aşağıdaki hangi peribacası alanı Kuladokya olarak adlandırılmıştır?

a) Yavuzlar Peribacaları

b) Ürgüp-Göreme Peribacaları

c) Burgaz Peribacaları

d) Afyon Peribacaları

e) Kızılcahamam Peribacaları

• Killik Vadisi, Bağlıdere Vadisi ve Devrent Vadisi hangi peribacası alanındadır?

a) Ürgüp-Göreme

b) Yavuzlar

c) Burgaz

d) Afyon

e) Kızılcahamam

• Göynüş Vadisi, Seydiler, İşçehisar Peribacaları nerededir?

a) Göreme

b) Afyon

c) Kula

d) Kızılcahamam

- e) Yavuzlar
- Burgaz peribacaları hangi bölgededir?
 - a) Ege Bölgesi
 - b) İç Anadolu Bölgesi
 - c) Karadeniz Bölgesi
 - d) Akdeniz Bölgesi
 - e) Doğu Anadolu Bölgesi
- Yavuzlar peribacaları hangi bölgededir?
 - a) Ege Bölgesi
 - b) Doğu Anadolu Bölgesi
 - c) Akdeniz Bölgesi
 - d) Karadeniz Bölgesi
 - e) İç Anadolu Bölgesi

Cevaplar

1) c, 2) a, 3) e, 4) b, 5) a, 6) c, 7) a, 8) b, 9) a, 10) b

7. TÜRKİYE’DE JEOMORFOTURİZM AÇISINDAN TRAVERTEN VE KANYONLAR

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

7. Türkiye’de Jeomorfoturizm Açısından Traverten ve Kanyonlar

7.1. Travertenler

7.1.1. Tanım ve Kavramlar

7.1.2. Pamukkale Travertenleri

7.1.2. Akkaya Travertenleri

7.1.3. Mağara İçi Travertenleri

7.2. Kanyonlar

7.2.1. Ihlara Kanyonu

7.2.2. Saklıkent Kanyonu

7.2.3. Köprülü Kanyon

7.2.4. Turizme Açılan Diğer Kanyonlar

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- a)** Turistler neden bir kanyonu başından sonuna görmek isterler?
- b)** Pamukkale ismi travertenlere hangi nedenlerle verilmiştir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Pamukkale travertenleri	Pamukkale Traverten alanının önemini öğrenir.	www.nps.gov adresinde Mammout Hot Springs'i inceleyerek
Kanyonlar	Kanyonlarda planlamayı öğrenir.	www.grandcanyon.com adresinde Büyük Kanyonunu inceleyerek

Anahtar Kavramlar

- a)** Pamukkale
- b)** Akkaya Travertenleri
- c)** Mağara içi travertenleri
- d)** Tınaztepe Mağarası
- e)** Ihlara Kanyonu
- f)** Kargı Kanyonu
- g)** Geyik Kanyonu
- h)** Köprülü Kanyon
- i)** Şahindersi Kanyonu
- j)** Ulubey Kanyonu
- k)** İncesu Kanyonu

Giriş

Bu bölümde Türkiye’de travertenler ve kanyonlar turizm açısından incelenmiştir. Travertenlere örnek olarak Pamukkale, Akkaya Travertenleri ve mağara içi taravertenleri ele alınmıştır. Kanyonlara örnek olarak Ihlara Kanyonu, Saklıkent Kanyonu ve Köprülü Kanyon incelenmiştir.

7. TÜRKİYE'DE JEOMORFOTURİZM AÇISINDAN TRAVERTEN VE KANYONLAR

7.1. Travertenler

Travertenler özellikle yamaçlarda oluşturdukları beyaz şekillerle görsel olarak turizmde ilgi çekerler. Traverten oluşumu sıcak su kaynaklarına bağlı olduğu için travertenler alanları aynı zamanda kaplıca olarak da ilgi görürler.

7.1.1. Tanım ve Kavramlar

Traverten yeryüzüne çıkan kalsiyum bikarbonatlı suların üzerinden basınç kalkınca CO₂'in açığa çıkması kalsiyum karbonatın çökmesi sonucu oluşur. Suyun bileşimine göre çökellerin rengi değişir.

Travertenler jeomorfoturizmde peribacaları kadar ilgi görürler. Travertenlerin görsel olarak önemi sıcak suların içinden çökelen kalsiyum karbonatın oluşturduğu şekillerdir. Bu şekiller sıcak su kaynağının çıktığı yerdeki morfolojiyle ilgilidir. Özellikle yamaçtan akan sular yamacın şekline göre şekiller alır. Travertenler suyun içindeki minerallere göre değişik renkler alabilir fakat turizmde öncelikle beyaz renkli travertenler ilgi görür. Traverten alanlarında traverten havuzları, traverten basamakları, kanal şekli traverten gibi şekiller turizmde ilgi görür.

7.1.2. Pamukkale Travertenleri

Denizli ilinde Pamukkale travertenleri kapladığı alan, oluşturduğu şekiller ve bembeyaz rengiyle Dünya'nın en önemli traverten alanıdır. Pamukkale traverten alanı Denizli kentinin 15 km kuzeyinde Pamukkale (eski adı Ecirli) köyü yanında Çürüksu Ovası kuzeydoğusundaki basamaklı yamaçta yer alırlar. Doğu-batı doğrultulu B. Menderes Grabeni ile Kuzeybatı-güneydoğu uzanımlı Gediz Grabeni'nin birleştiği yerde çatlaklara bağlı olarak çıkan sıcak su kaynaklarında kalsiyum karbonatın çökmesiyle oluşmuştur.

Pamukkale ismi, ovada çiftçilik yapan aileler tarafından, travertenlerin şekli ve beyazlığı pamuk yığınlarına benzetilerek üzerindeki yıkılmış küçük bir kaleden dolayı verilmiş olmalıdır.

Pamukkale traverten alanının turizmde ilgi çekici özelliği, traverten şekilleridir (basamak, havuz, saçak, kanal vb.). Pamukkale travertenler jeolojik, jeomorfolojik, hidrojeolojik özel şartların, aynı yerde bir araya gelmesiyle oluşmuş doğa anıtlarıdır. Doğu-batı uzanımlı B. Menderes Grabeni ve kuzeybatı-güneydoğu uzanımlı Gediz Grabenlerinin birleştiği yerde, kireçtaşıından oluşan ana kayacın varlığı ve değişik yönlerdeki çatlak ağının burada birleşerek suyun yüzeye çıkmasını sağlaması önem taşımaktadır. Travertenlerin oluşumunda kaynakların konumu, debisi, yamacın şekli, suyun bileşimi, hava şartları, ısı kaybı, akışın yayılımı ve süresi vb. koşullar da etkindir. Sıcaklığı 35°C olan suların bileşiminde çökmeyi yaratan ana özellikler, bikarbonat (1200 mg/l), kalsiyum (576 mg/l)

ve CO² oranlarının (725 mg/l) yüksek oluşudur. Yüzeye çıktıktan sonra üzerinden basınç kalkan CO₂ açığa çıkmakta, suda fazla miktarda bulunan kalsiyum karbonat çökmektedir.



Fotoğraf: Pamukkale Travertenleri

Pamukkale Travertenleri, beyaz traverten alanları ve bunların aşağı seviyelerinde beyazlatılacak traverten alanlarıyla birlikte, güneyde Kadı Deresi yakınında Domuzlar Çukuru mevkisinden kuzeyde Çaltılı Deresi'ne kadar, kuzey-güney doğrultusunda 2600 m uzunluğunda, en geniş kısımları güneyde olmak üzere 250-600 m genişliğinde alan kaplamaktadır. Burada yer altı sularının farklı kaynaklardan çıkmaları dik ve basamaklı bir yamaçtan akması sonucunda, travertenlerin geniş bir alana yayılmış olmaları, görsel olarak çekim gücünü daha da artırmaktadır.

En alçak yeri deniz seviyesinden 150 m yükseklikte olan Çürüksu Ovası'nın kuzeydoğusunda, 300-350 m yükseltiler arasında yer alan travertenlerin kapladığı yamacın eğimi, üst kısımlarda fazla, ovaya doğru azalarak devam etmektedir. Hafif eğimli bir plato üzerinden çıkan kaynakların, bu yamaç boyunca akması sonucunda, suyun akış hızına, kaynaktan uzaklığa, yamacın şekline, eğime ve rüzgâra bağlı olarak çeşitli şekiller oluşmuştur. Bu şekillerin en çok ilgi çekenleri jeomorfolojide traverten terasları veya teras tipi travertenler adı verilen, kalker tufünden oluşmuş basamaklar üzerinde yamacın dik olduğu yerlerde, çapları birkaç metreye derinliği 30 cm'ye ulaşabilen yarım daire şekilli doğal havuzlardır. Bu havuzların dünyaya Pamukkale'yi tanıtan ve fotoğraflarda en fazla yer verilen kısmı, traverten alanının Pamukkale köyüne bakan güney kısmında 800 m'lik uzunluğunda bir alanda yan yana ve alt alta dizilmişlerdir.

Suyun yamaçta dağılımı sırasında olan serbest dalgalanmaların profili bu havuzların ilk şeklini sınırlar. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan yamaçta batı sektörlü rüzgârların itici etkisiyle de havuzların kenarları şekillenmektedir. Kalsiyum karbonat çökmesi su seviyesinin en aza indiği yerde başlar ve zamanla havuzun dış kenarları yükselerek havuzlar derinleşir. Traverten alanında yamacın dik olduğu üst seviyelerde, su miktarının fazlalığına da bağlı olarak oluşumunun ileri safhasında havuzlar bulunduğu gibi, eğimin daha az olduğu yerlerde oluşumun başlangıç safhasında olanlar görülmektedir. Aralarında yükseklik farkları 6 m'ye kadar değişebilen havuzların dış yüzeyleri, suyun aşağı düşüşüyle oluşmuş; sarkıt, dikit ve sütunlarla süslüdür. Havuzlu teraslara bitişik, yükseklikleri 1,5 m'ye varan yüksek

traverten basamakları yer almaktadır. Traverten alanlarında yamaçların alt seviyelerinde minyatür şekiller (havuz, saçak, basamak vb.) yer almaktadır.

Traverten teraslarının ilgi çekici bir diğer özelliği, beyazlığıdır. Bu beyazlığın nedeni ana kayacın kireçtaşı olması sonucu, sudaki kalsiyum oranının yüksek olmasıdır. Pamukkale kaynaklarına 5 km uzaklıktaki Karahayıt köyünde Kırmızısu kaynağı, içindeki demir iyonuna bağlı olarak kırmızımsı renkli traverten oluşturmuştur. 500 m²lik bir alanda iki basamak şeklindeki bu traverten, suyun akış yönünde sarı, kahverengi tonlarda donmuş bir şelale görünümündedir.

Pamukkale Travertenlerinde Kaplıca Turizmi

Pamukkale’de yerleşmenin ilk çekirdeğini dinsel bir yapı (Plutonium) oluşturmaya rağmen, kentin gelişmesinde ve tanınmasında termal suların şifalı özelliğinin önemli etkisi olduğu, Romalılar dönemine ait hamam kalıntılarından anlaşılmaktadır.

Hierapolis’in Roma imparatorlarının da ilgisini çektiği Hadrianus ve Caracalla’nın kenti ziyarete geldiği bilinmektedir. Kent, B. Menderes Grabeni’ni kuzeydoğudan sınırlayan faya ve bu faya bağlı olarak oluşan çatlak ve kırık sistemlerine bağlı olarak çıkan sıcak sularla ün kazanmasına rağmen, en büyük zararı depremlerden görmüştür. MS 60 yılında Romalılar zamanında IX şiddetinde bir deprem geçirmiştir. Kenti büyük ölçüde harap eden bu depreme rağmen tekrar aynı yerde kurulması, sıcak su kaynaklarının varlığına bağlıdır. Kent, Bizanslılar zamanında da kaplıca kenti özelliğini devam ettirmiştir. Fakat eski parlaklığını kaybeden ve depremlerden büyük ölçüde harap olan kent, Türkler döneminde yerleşim yeri olarak kullanılmamıştır. Bu dönemde çevrede (Honaz, Sarayköy, Denizli, Pamukkale) 1651, 1703, 1886, 1887, 1899 yıllarında şiddetleri VI-VII arasında değişen depremler kaydedilmiştir. 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında, en yüksek debili kaynak suyunun çıktığı yerde, kentin sütunlu ana caddesinin depremler sonucu çökerek ve suyun birikerek oluşturduğu doğal havuzdan, çevre halkı açık hamam olarak faydalanmıştır. Buraya 1934 yılında bir havuz ve yanına üstü kapalı küçük bir hamam yapılması, Türkler döneminde kaplıca tesislerinin başlangıcı olmuştur. Hierapolis’te dini yapıların yer alması açısından inanç turizmi de görülür.

Kaplıca turizminde tatil ve tedavi birlikte düşünüldüğünden belirli bir süre kalmayı gerektirir. Pamukkale’de konaklama tesislerinin sayısı arttıktan sonra iç ve dış turizmde gelen turist sayısı da artmıştır. Fakat konaklama tesislerinde ortalama kalış süresi 1 gündür. Bu nedenle Pamukkale suları sıcak su tedavisinden çok, travertenlerin doğal güzelliğini görmek isteyenler tarafından kısa süreli kullanılmaktadır. Karahayıt köyü güney çıkışına yapılan oteller Karahayıt kaynaklarının debisi fazla olmadığından Karahayıt köyünde kaplıca turizmi için değil, Pamukkale’ye doğa turizmi için gelenlerin kapasitesine göre planlanmıştır.

Pamukkale Traverten Alanında Arkeolojik Turizmi

Pamukkale traverten taraçalarının sınırladığı plato üzerinde yer alan Hierapolis antik kenti kalıntıları, aynı alan içinde, doğa ve kaplıca turizmiyle arkeolojik turizminin iç içe

olmasını sağlamıştır. Kentin kalıntıları K. Çökelez Dağı'nın güneybatıya doğru alçalan eteklerinde, Çürüksu Ovası'nı kuzeydoğudan sınırlayan plato üzerinde 370-450 m yükseltiler arasında, boyutları 1000 x 800 m olan geniş bir alana yayılmıştır. Kuruluşu dinî nedenlere dayanan, askerî önemi olan kentin Romalılar zamanında gelişmesi, sıcak su kaynaklarının şifalı özelliğinin getirdiği şöhrettir. Bu nedenle bir kaplıca kenti işlevini kazanmıştır.

Kaldırılan Pamukkale motelin ortasındaki açık havuzun içinde, ana caddenin sütunları bulunmaktadır. Muhtemelen deprem sonucundaki bir çökmeye, kaynak suları burada doğal olarak toplanmıştır. Diğer kısımlarında büyük ölçüde harap olan sütunlu ana caddenin en ilgi çekici kalıntıları anıtsal kapılarıdır. Roma dönemine ait olan kapılar, üç kemerli ve yanlarında kuleleriyle zafer takı görünümündedir. MS 1. yüzyıla ait kentin ana girişleri olan önemli ticaret yollarına açılan bu kapılar bulundukları yöne göre Kuzey Roma Kapısı (Frontinus Kapısı) ve Güney Roma Kapısı (Onur Kapısı veya Domitian Kapısı) olarak adlandırılmıştır. MS 4. yy sonunda yapılan Bizans surları kentin tamamını içine almadığından Roma kapıları sur dışında kalmıştır. Aynı yönlerde Bizans surlarından kente girişi sağlayan “Kuzey Bizans Kapısı” ve “Güney Bizans Kapısı” bulunmaktadır.

Kentin Helenistik ve Roma Dönemlerine ait iki tiyatrosu bulunmaktadır. Kentin kuzeydoğusunda yer alan Helenistik devir tiyatrosu depremle yıkılınca bu tiyatronun kalıntıları da kullanılarak kent merkezine doğru 410 m yükseklikten ovaya hâkim bir konumda yapımı yaklaşık yüzyıl süren Roma tiyatrosu yapılmıştır.

Kentin kuzey, güney ve doğu yönlerinde, mezar çeşitleriyle ilgi çeken nekropoller bulunmaktadır. Kuzey kapısından girişte karayolu nekropolün içinden geçmektedir. Sayıları bini aşan mezarların tipleri (tümülüs, lahit, ev tipi vb.) ilgi çekicidir. Ören turizminde en çok ilgiyi Roma tiyatrosu, kuzey mezarlığı, kuzey ve güney Roma ve Bizans kapıları, sütunları restorasyon çalışmalarıyla yerlerine konmakta olan sütunlu caddenin kuzey kısmı, kültür turizmi açısından ise Roma hamamı içinde müze çekmektedir

Pamukkale Traverten Alanında Mekânsal Düzenleme

Pamukkale travertenleri 1990'larda kontrolsüzlük nedeniyle kirlenmeye başlamıştır. Bu nedenle Bakanlık, yerel yönetim ve üniversiteler işbirliğiyle projeler hazırlanmıştır. Travertenlerin kirlenmesinin ana nedenleri suyun kontrol edilememesi ve travertenlerin üstünde yürüyen turistler olarak belirlenmiştir. Suyun kontrolünü sağlayacak bir sistem kurularak, üç gün su verilerek 1 hafta kuruyup beyazlaşma beklenmiştir. Bu şekilde travertenlerin beyazlaşması sağlanmıştır. Travertenlerde ulaşılan beyazlığı korumak için de bir dizi önlem alınmış, çevreye yürüyüş yolları yapılmış, ören yerinin girişi ücretli hale getirilmiştir. Geliri çevre düzenlemesi ve alt yapı çalışmalarına harcanmıştır. 10 bin metrekarelik bir alan üzerine kurulan, 5 bin metrekaresi yeşil alanla çevrili Natural Park'ta 80 metrekarelik çocuk havuzu 1300 metrekarelik 2 adet yüzme havuzu, 5 adet çamur havuzu ve traverten ile temas noktası, kafeterya doğal ortama uygun gece aydınlatması ve ses sistemi ve göleti bulunmaktadır.

7.1.2. Akkaya Travertenleri

Türkiye’de sıcak su kaynaklarının çıktığı yerlerde traverten oluşmasına rağmen bunların kapladığı alan fazla değildir. Travertenler sıcak su bir yamaçtan döküldüğü zaman yamacı kaplayarak görsel güzellik kazanmaktadır. Bunlardan birisi Bolu’da Akkaya travertenleridir. Kaynak suyu döküldüğü yamacı travertenle kaplayarak yamaçta 250m genişliğinde bir traverten oluşturmuştur. Yamacın üzerinde mekân düzenlemesi yapılarak piknik alanı durumuna getirilmiştir. Travertenler Mudurnu kara yolunun 9. km’sinde Çepni köyündedir.



Fotoğraf: Akkaya Travertenleri

7.1.3. Mağara İçi Travertenleri

Türkiye’de yeryüzünden çok, yer altında traverten bulunur. Mağaralar kireçtaşı içinde oyuldukları için kaynak suları kireçtaşı bakımından zengindir ve sular mağara içlerinde tortularını biriktirirler. Mağara içinin yapısında göre de travertenler şekillenirler bu açıdan yer altı çok farklı travertenlere sahiptir.

Kaklık Mağarası Travertenleri



Fotoğraf: Kaklık Mağarası Travertenleri

Denizli’nin Honaz ilçesi Kaklık kasabasında Denizli-Ankara kara yolundadır. Mağaranın dışındaki bir kaynak suyu obruk şeklindeki mağaranın içine akarak mağaranın ana

galerisi travertenle kaplamıştır. Travertenle Pamukkale’de olduğu gibi basamaklar üzerinde havuzlar oluşturmuştur. Mağara içi ve çevresi mekânsal düzenlemesi yapılarak turizme açılmıştır.

Tınaztepe Mağarası Travertenleri

Seydişehir (Konya) de Tınaztepe’nin güneybatı yamacında yer alan Tınaztepe mağarası kireçtaşları içlerinde açılmıştır. 1970 yılında Kaptan Jacques Cousteau’nun ekibi bu mağarayı araştırmış ve sahip olduğu değerlerle bu mağara Almanya’da Dünya Harikaları isimli kitapta yayınlanmıştır. 2003 yılında 1580 m’si aydınlatılarak ve iç mekân düzenlemesi yapılarak turizme açılmıştır. Sarkıtlar, dikitler vb. mağara şekilleriyle birlikte içinde travertenler yer alır.

7.2. Kanyonlar

Kanyonlar dağlık alanlarda açılan U şekilli vadilerdir. Kanyonlar derinlikleri ve uzunlukları açısından ilgi çekicidir. En çok ilgi görenler dik ve derin duvarları olan kanyonlardır.

Dik ve derin yamaçlarıyla kanyonlar genellikle turistleri manzara seyretmek amacıyla, spora meraklı macera sever turistleri ise uzun yürüyüş (trekking), su sporları (kano, rafting), kaya tırmanışı için çekmektedir. Dağların geniş alan kapladığı Türkiye’de çok sayıda kanyon bulunmaktadır. Bunlar için envanter hazırlanmaktadır.100 den fazla kanyon için envanter hazırlanmıştır. Bu sayı araştırmalarla artmaktadır. Kargı Kanyonu (Aksu), Karanlıkıçi Kanyonu (Esençay), Yeşilırmak Kanyonu (Yeşilırmak), Şahinderesi Kanyonu (Edremit), Göksu Kanyonu (Silifke), Lamas Kanyonu (Erdemli), İncesu Kanyonu (Çorum), Ulubey Kanyonu (Uşak) vb. Fakat bunların çok azı mekân düzenlemesiyle turizme açılmıştır.



Fotoğraf: Horma Kanyonu (Pınarbaşı)

Bu çok bilinen kanyonlar yanında az bilinen çok sayıda kanyon bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Konarı Kanyonu (Safranbolu), Geyik Kanyonu (Ula), Ulukaya Kanyonu (Bartın), Köklüce Kanyonu (Araban), Demirkapı Kanyonu (Torul), Cimbar Kanyonu (Aladağlar), Horma Kanyonu (Pınarbaşı/Kastamonu), Harmanköy Kanyonu (Yenipazar/Bilecik) verilebilir.

Kanyonlar doğanın ulaşılması ve aşılması güç yer şekilleri olduğundan turizme açılmaları öncelikle ulaşım olanağının sağlanmasıyla mümkündür. Manzara çekim gücünün yüksek olduğu noktalarda manzara seyir yerleri düzenlenerek turizme açılmaktadır. Bu şekilde turizme açılan az sayıda kanyon bulunmakla beraber özel donanım gerektiren sportif amaçlı geziler için çok sayıda kanyon bulunmaktadır.



Fotoğraf: Ulukaya Kanyonu (Bartın)



Fotoğraf: Cimbar Kanyonu/Aladağlar

7.2.1. Ihlara Kanyonu

Türkiye’de iç ve dış turizme ilk açılan yerlerden birisi Ihlara Kanyonu olmuştur. Henüz Türkiye’de kıyı turizminin gelişmediği 1960’lı yıllardan itibaren Ihlara Kanyonu’nun iç ve dış turizmde peribacaları kadar önemli bir yeri bulunmaktadır. Türkiye’de çok sayıda kanyon bulunmasına rağmen Ihlara Kanyonu’nun turizme erken açılmasının ve tanınmasının nedeni Ürgüp-Göreme yöresine yakın olması, vadi boyunca yer alan köyler (Ihlara, Belisırma, Yaprakhisar, Selime) nedeniyle ulaşımın kolaylığıdır. Aksaray’ın güneydoğusunda içinden Melendiz çayının aktığı vadinin turizme konu olan ignimbritten oluşan dik yamaçlı kanyon kısmı, Ihlara ve Selime köyleri arasında yamaçları yer yer 100 m’yi aşan 14 km’lik kısımdır. Ihlara köyü yakınında düzenlenen manzara seyir yerinden kanyonun kırmızı kahverengi ignimbrit sütunlarından oluşan dik ve derin yamaçları yer şekli olarak turistlerin ilgisini çekmektedir. Kanyonun tabanına merdivenle inilmektedir. Bu hizmet vadinin Türkiye’nin en çok gezilen kanyonu olmasını sağlamıştır. Ürgüp-Göreme Yöresi’nde Hristiyanlığı yaymak, saklanmak ve dinî bir hayat yaşamak amacıyla doğa içinde gizlenmiş vadilerin kullanılması

amacı bu vadide de görülmektedir. Vadinin yamaçlarındaki kaya kiliselerinin 12 tanesi turizme açık bulunmaktadır. En önemlileri Ağaçalı, Pürenli Seki, Kokar, Yılanlı, Sümbüllü, St. George Kiliseleridir. Bu özelliğiyle Ihlara Vadisi kültür turizmi içinde inanç turizmine de açık bulunmaktadır.



Fotoğraf: Ihlara Kanyonu

7.2.2. Saklıkent Kanyonu

Türkiye'nin yakın yıllara kadar turizmde tanınmayan bir kanyonu da kıyı turizmine katılanları çekmektedir. Fethiye ve Kaş ilçeleri sınırında, Kayadibi köyü yakınında içinden Eşençay'ın kolu Gökçesu(Karaçay)'yun aktığı Saklıkent Kanyonu, 1988 yılında Kayadibi köyünden bir girişimcinin kanyonun girişine 100 m'lik ahşap bir iskele yapımıyla turizme açılmıştır. Gökçesu'yu bu ahşap İskeleyle aşan turistler kanyonun içinde genişleyen kesime ulaşmakta içinde yürüyüş yapmaktadır. Gökçesu kıyısında ve nehir üstüne ahşap iskeleler üzerine kurulan ve yol boyunca yer alan kır lokantaları, yerel yemeklerin yendiği ve kırsal ortamda bütünüyle kırsal turizm özelliği göstermektedir. Kıyının sıcağından kaçan, kanyonun serin havası ve Gökçesu'yun suyunda serinleyen turistler tarafından büyük ilgi görmekte ve aynı anda kapasitesinin üzerinde turist dolaşmaktadır.



Fotoğraf: Saklıkent Kanyonu

7.2.3. Köprülü Kanyon

Türkiye turizminde bir diğer kanyon da tanınmasını turizmin gelişmiş olduğu bir yörede bulunmasına borçludur. Antalya'nın Serik ilçesinde Beşkonak'ın 5 km kuzeyinden itibaren Beşkonak'tan kuzeye doğru 14 km uzunluğunda olan kanyonun 400 m'yi aşan yamaçları bulunmaktadır. İçinden akan çaya (Köprüçay) ve kanyona (Köprülü Kanyon) ismini veren MÖ 5. yüzyıla ait Selge kentinin Romalılar dönemine ait 2 köprü (Oluk Köprü, Büğrüm Köprü) bulunmaktadır. Bu çevrenin Akdeniz bitki örtüsünün hâkim olduğu orman içinde olması da ayırıcı bir özelliğidir. Selge antik kentine de bu kanyonun üzerinde Oluk köprüden geçilerek ulaşılmaktadır. 1973 yılında bu özellikleriyle (jeomorfoloji, bitki örtüsü, antik kalıntılar) millî park olarak korunmaya alınmıştır (Köprülü Kanyon Milli Parkı). Kanyon trekking, kano ve rafting amaçlı turistlerin de büyük ilgisini çekmektedir.



Fotoğraf: Köprülü Kanyon

7.2.4. Turizme Açılan Diğer Kanyonlar

Kısık Kanyonu Büyük Menderes Vadisi'nde oluşan bu kanyonun yamaçları 80 m yüksekliğindedir. Denizli'nin Çal ilçesindedir. Kanyonda turizm için mekânsal düzenlemeler yapılarak 2011 yılında turizme açılmıştır (yürüyüş yolu, asma köprü)



Fotoğraf: Kısık Kanyonu

Mekânsal düzenlemesi yapılan bir diğerkanyon Safranbolu’da Tokatlı kanyonudur. Kanyonun manzarasını seyretmek için 80 m yükseklikte Kristal Teras (cam seyir terası) inşa edilmiştir.



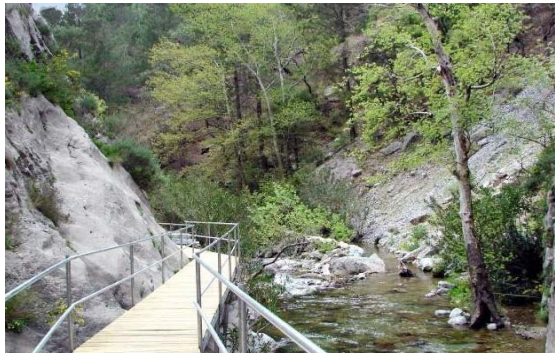
Fotoğraf: Tokatlı Kanyonu cam teras

Kapıkaya Kanyonu Adana Karaisalı Yenice beldesine 47 km uzaklıktadır. 2011 yılında içine 5 km’lik bir yürüyüş parkuru düzenlenmiştir. 7.2 km uzunluğundadır.



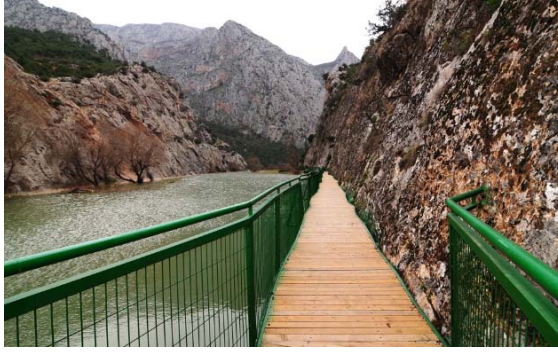
Fotoğraf: Kapıkaya Kanyonu yürüyüş yolu

Sapadere Kanyonu Alanya’ya 45 km Demirtaş beldesine 15 km uzaklıktadır. 2008 yılında lokanta ve hediyelik eşya satış yeri yapılarak turizme açılmıştır. 750 m uzunluğundadır.



Fotoğraf: Sapadere Kanyonu

İncesu Kanyonu (Ortaköy/Çorum) İncesu köyü sınırları içerisinde. 12 km uzunluğundadır. Turizm için düzenlemeler yapılmıştır.



Fotoğraf: İncesu Kanyonu

Uygulamalar

1) whc.unesco.org web adresinde Dünya Miras Listesi'nde Pamukkale Traverten alanını inceleyiniz.

Uygulama Soruları

- 1) Pamukkale travertenlerinin dünya miras değerini nedir?

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Travertenler jeomorfoturizmde peribacaları kadar ilgi görürler. Travertenlerin görsel olarak önemi sıcak suların içinden çökelen kalsiyum karbonatın oluşturduğu şekillerdir. Bu şekiller sıcak su kaynağının çıktığı yerdeki morfolojiyle ilgilidir. Özellikle yamaçtan akan sular yamacın şekline göre şekiller alır. Travertenler suyun içindeki minerallere göre değişik renkler alabilir fakat turizmde öncelikle beyaz renkli travertenler ilgi görür. Traverten alanlarında traverten havuzları, traverten basamakları, kanal şekli traverten gibi şekiller turizmde ilgi görür. Denizli ilinde Pamukkale travertenleri kapladığı alan, oluşturduğu şekiller ve bembeyaz rengiyle Dünya'nın en önemli traverten alanıdır.

Kanyonlar dağlık alanlarda açılan U şekilli vadilerdir. Kanyonlar derinlikleri ve uzunlukları açısından ilgi çekicidir. En çok ilgi görenler dik ve derin duvarları olan kanyonlardır. Dik ve derin yamaçlarıyla kanyonlar genellikle turistleri manzara seyretmek amacıyla, spora meraklı macera sever turistleri ise uzun yürüyüş (trekking), su sporları (kano, rafting), kaya tırmanışı için çekmektedir. Dağların geniş alan kapladığı Türkiye'de çok sayıda kanyon bulunmaktadır. Kargı kanyonu (Aksu), Karanlıkıçi Kanyonu (Esençay), Yeşilırmak Kanyonu (Yeşilırmak), Şahinderesi Kanyonu (Edremit), Göksu Kanyonu (Silifke), Lamas Kanyonu (Erdemli), İncesu Kanyonu (Çorum), Ulubey Kanyonu (Uşak) vb.

Bölüm Soruları

- 1) Pamukkale traverten alanında hangi antik kent bulunur?
 - a) Efes
 - b) Milet
 - c) Hierapolis
 - d) Pergamon
 - e) Priene
- 2) Köprülü Kanyon içinden hangi akarsu geçer?
 - a) Kızılırmak
 - b) Yeşilirmak
 - c) Köprüçay
 - d) Aksu
 - e) Dim Çayı
- 3) Pamukkale Travertenleri hangi ildedir ?
 - a) Denizli
 - b) Muğla
 - c) Manisa
 - d) Aydın
 - e) İzmir
- 4) Akkaya Travertenleri hangi ildedir?
 - a) Muğla
 - b) Kocaeli
 - c) Bolu
 - d) Aydın
 - e) İzmir

- 5) Pamukkale Traverten alanında hangi turizm çeşidi görlmez?
- a) İnanç turizmi
 - b) Arkeolojik turizm
 - c) Jeomorfoturizm
 - d) Kaplıca turizmi
 - e) Deniz turizmi
- 6) Köprölü kanyon içinden hangi akarsu geçer?
- a) Melendiz ayı
 - b) Köprüçay
 - c) Göksu
 - d) Yeşilırmak
 - e) Eşen ay
- 7) İhlara kanyonu içinden hangi akarsu geçer?
- a) Fırat
 - b) Dicle
 - c) Melendiz ayı
 - d) Kızılırmak
 - e) Fırtına Deresi
- 8) Pamukkle traverten alanı hangi ovanın kenarındadır?
- a) Selçuk Ovası
 - b) Çürüksu Ovası
 - c) Yüksekova
 - d) Akhisar Ovası
 - e) Kemalpaşa Ovası

9) Aşağıdaki hangi mağara Almanya’da basılan Dünya Harikaları kitabında yer almıştır?

1) Altınbeşik Mağarası

2) Damlataş Mağarası

3) Tınaztepe Mağarası

4) Kaklık Mağarası

5) Dim Mağarası

10) Cimbar kanyonu hangi dağlık alandadır?

- Kazdağları
- Bozdağlar
- Bolkar Dağları
- Aladağlar
- Aydın Dağları

Cevaplar

1) c, 2) c, 3) a, 4) c, 5) e, 6) b, 7) c, 8) b, 9) c, 10) d

8. TÜRKİYE’DE JEOMORFOTURİZM AÇISINDAN VOLKANLAR VE MAĞARALAR

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

8. Türkiye’de Jeomorfoturizm Açısından Volkanlar ve Mağaralar

8.1. Volkan Turizmi: Tanımlar ve Kavramlar

8.1.1. Türkiye’de Volkan Turizmi

8.2. Mağara Turizmi: Tanım ve Kavramlar

8.2.1. Türkiye’de Mağara Turizmi

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- a)** Turistler neden aktif volkanlara yaklaşmak isterler?
- b)** Turistler mağaraları neden ilgiyle gezerler?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Türkiye volkan turizmi	Volkan alanlarının korunmasını öğrenir.	www.jeoparkula.com adresinde bir jeopark inceleyerek
Türkiye mağara turizmi	Mağara içi şekillerini öğrenir..	Karst jeomorfolojisi okuyarak

Anahtar Kavramlar

- a)** Kula Volkanları
- b)** Nemrut Volkanı
- c)** Karadağ Volkanı
- d)** Katakekaumene
- e)** İnsuyu Mağarası
- f)** Dilek Mağarası
- g)** Damlataş Mağarası
- h)** Ballica Mağarası

Giriş

Bu bölümde volkanların turizmde yeri, Türkiye’de turizme konu olan volkanlar, jeomorfoturizm, sağlık turizmi, prehistorik ve inanç turizmi açısından Türkiye mağaraları incelenmiştir

8. TÜRKİYE'DE JEOMORFOTURİZM AÇISINDAN VOLKANLAR VE MAĞARALAR

8.1. Volkan Turizmi: Tanımlar ve Kavramlar

Turizmde dünyada ilgi çeken bir diğer yer şekli volkanlardır. Volkanlar konileri, kraterleri, kalderaları açısından olduğu kadar, bir kısmında volkanik faaliyetin devam etmekte olmasıyla da ilgi çekmektedir. Her volkanın bir faaliyet geçmişi bulunmaktadır. Volkanlar bu geçmişinden başlayarak günümüze kadar olan hikâyesiyle turizmde ilgi çeker. Volkanlar sönmüş volkanlar ve faal volkanlar olarak ayrılırlar. Sönmüş volkanların kraterine kadar çıkılabilmektedir. Faal volkanlar ise fotoğrafçılar için gece ve gündüz çok ilgi çekicidir. Volkanlara meraklı turistler fotoğraf çekmek için çok tehlikeli bir şekilde volkanlara yaklaşmak istemektedir. Dünyada bir volkanın aktif duruma geçmesi turistleri volkana çekerek volkan turları düzenlenmesine neden olmaktadır. Turistlerin volkanlara ilgisi **volkan turizmi** adı altında bir turizm çeşidini ortaya çıkarmıştır.

Dünyanın volkan turizminde en çok ilgi çeken volkanik dağlarından birisi Sicilya adasında Etna Volkanıdır. Avrupa'nın en aktif volkanıdır ve ilgiyi çekmektedir. Volkan turizmine bir diğer volkan İtalya'da Napoli kentine 9 km uzaklıkta Vezüv Volkanı'dır. MS 79 yılında büyük patlamayla Pompei ve Herculaneum şehirlerini yok etmiş kazılarla ortaya çıkarılan patlamanın izleri müze olarak düzenlenmiştir. Dünyanın volkan turizminde ilgi çeken dağları Vezüv, Stromboli, Monserrat, Kilauea (Hawaii), Cotopaxi (Ekvador) ve Sierra Negra (Galapagos) Volkanlarıdır.

8.1.1. Türkiye'de Volkan Turizmi

Türkiye'nin en yüksek volkanları Ağrı Dağı, Erciyes Dağı ve Süphan Dağı yer şekli olarak değil alpinizmde ilgi çekerler. Türkiye'nin turizmde en önemli volkanı Tatvan'da en son 1440'lı yıllarda aktif olan **Nemrut Dağı**'dır. Volkanın tepesinde yer alan kalderası büyüklüğü, içinde yer alan gollerıyla ilgi çekerken, kara yoluyla kalderaya ulaşım olanağı olması turizmde gelişimini kolaylaştırmaktadır. Kalderanın elips şeklindeki tabanının büyük çapı 7 km'dir. Kaldera içinde Nemrut Gölü, Ilıgöl ve daha küçük birkaç göl ile birlikte turizm için farklı bir doğal ortama sahiptir.



Fotoğraf: Nemrut Volkanı krateri

Dünyada ender bir volkanik yer şekli Karapınar-Ereğli kara yolunun güneyinde **Meke Dağı-Tuzla Gölü**'dür. Volkanik patlama sonucunda bir patlama çukuru (maar) oluşmuş, bu çukuru kaplayan gölün içinde ikinci bir patlamayla 50 m yüksekliğinde bir volkan konisi yükselmektedir. Bu koninin tepesinde de küçük bir göl bulunmaktadır.



Fotoğraf: Meke Dağı-Tuzla Gölü

Manisa-Uşak arasında Kula çevresinde turizme konu olabilecek volkanik koniler, patlama çukurları ve lav akıntılarının yer aldığı 40km.lik volkanik bir alan yer almaktadır (**Kula Volkanları**). Strabon'un Katakekaumene (Yanık Ülke) olarak tasvir ettiği bu alanda boyutları farklı 68 adet koni yer almaktadır. Günümüzde sadece bilimsel öğrenci gezilerinin düzenlendiği bu alanın turizme kazandırılması için çalışmalar yapılmış alan 2013 yılında Jeopark ilan edilmiştir. **Karadağ Volkanı** Karaman'a 35 km uzaklıktadır. Üç koniden oluşan bu dağda Baştepe üzerinde çapı 150 m olan bir kaldera bulunmaktadır. Bu kaldera ilkbaharda yörüklerin hayvancılık için geldikleri bir alan oluşturur. Dağ turizme açılırsa kilise kalıntılarıyla inanç turizminde de ilgi çekecektir (Binbir Kilise).



Fotoğraf: Kula'da bir volkan konisi

8.2. Mağara Turizmi: Tanım ve Kavramlar

Mağaraların görsel, sportif, sağlık ve kültür açısından sahip olduğu özellikler, turizme kaynak olarak **mağara turizmi**'ni ortaya çıkarmıştır. Mağara turizmi, sportif ve bilimsel amaçlı olarak mağaracıların, mağara içlerinin doğal güzelliklerini keşfetmeleri ve tanıtılmalarıyla başlamıştır. Mağaralar, mağaracılık sporu açısından aktif turistleri çekerken diğer taraftan giriş açılması, dolaşımın düzenlenmesi, aydınlatma hizmetleriyle her yaştan ve gruptan turistleri çekmektedir. Mağaralar sarkıt ve dikitler, traverten vb. oluşumlarla süslü salonları, gölleri, yer altı dereleriyle doğa turizminin, iklimiyle sağlık turizminin, yerleşim ve dinî ibadet yeri olarak kültür ve inanç turizminin konusu içine girmektedir.

8.2.1. Türkiye’de Mağara Turizmi

Mağaraların doğa turizmi açısından en önemli özelliği, mağara ortamında damlama, akma, buharlaşma, durgun su ortamı gibi çökelme mekanizmaları nedeniyle oluşan speleotem (mağara oluşumu) adı verilen şekillerin biçim, renk, yoğunluk ve boyutları açısından sunduğu görselliklerdir. Çökelme mekanizmalarından damlama ve akma çeşitli boyutlarda sarkıt, dikit, sütun, perde ve akmataşı tabakaları oluşturmaktadır. Yerçekimine aykırı gelişen speleotem şekilleri ise heliktit (spiral şekilli sarkıt), antonit (çiçek şekilli oluşum), yumrusal yapılar şeklindedir. Su altında ise kenar taşı havuzları, mağara incileri, havuz çökelleri, kristal kaplamalar oluşmaktadır. Mağara göllerinin özelliği speleotem şekillerin, özellikle mağara incilerinin durgun su ortamı nedeniyle net bir şekilde gözlenmesidir.

Doğa turizminde mağaralar, görsel amaçlı ve sportif amaçlı olmak üzere iki şekilde kullanılırlar. Görsel amaçlı kullanımlar için speleotem şekiller bakımından zengin, dolaşımın kolay olması bakımından yatay yönde gelişmiş, ulaşım olanağı sağlanabilen mağaralar seçilirler. Mağara girişi düzenlenerek, mağara içinde özel donanıma ihtiyaç duyulmadan turistlerin dolaşması sağlanıp, aydınlatılarak turizme açılırlar ve müze şeklinde ücret karşılığı gezilirler. Sportif amaçlı kullanımlar için derinlik ve uzunluk daha çok önem kazanmaktadır. İçinde düzenleme yapılmayan bu mağaraları, mağaracılar özel donanımlarıyla gezerler.

Türkiye’de görsel olarak turizme açılan ilk mağaralar Akdeniz Bölgesi’nde yer almaktadır. Toros dağlarında kireçtaşının geniş yer tutması mağaralar açısından büyük bir potansiyel sağlamaktadır. Ayrıca turistik bir bölge oluşundan dolayı gelen turist sayısının fazla olması bakımından deniz turizmine alternatif olarak sunulmaktadır. Türkiye’nin aydınlatılarak görsel olarak ilk turizme açılan mağarası **Damlataş**’ın, iki küçük salonundan üst salon sarkıt ve dikitlerle süslüdür. Alanya’da şehir içinde deniz kıyısında (kıyıya 100 m) olması bakımından Türkiye’nin en fazla gezilen mağarasıdır.

Burdur şehrinin 7 km güneydoğusunda Antalya - Burdur karayolunun 1 km doğusunda yer alan **İnsuyu Mağarası**’nın sarkıt ve dikitlerle süslü salonları aydınlatılarak 1965 yılında turizme açılmıştır. 1974 yılında içinde yer alan göllerden 4. salondaki gölün derinliği 8 m olarak tespit edilmiştir. Fakat yağış azlığı ve ovada tarım amacıyla yapılan su sondajları yer altı su seviyesini düşürmüş ve mağara içindeki göllerin kurummasına neden olmuştur. Günümüzde sadece Büyük Gölün en derin kısmında su bulunmaktadır.

Turizme açılan bir mağaralar gurubu da Silifke- Erdemli arasında, Narlıkuyu koyunun 3 km kuzeyinde birbirine 75 m uzaklıkta Cennet, Cehennem Obruqları ve Cennet Obruğu'nun 300 m batısında Dilek (Narlıkuyu) Mağarası'dır. **Dilek Mağarası** 1965 yılında girişı genişletilip dikey bir merdiven ve içinde yürüyüş yolları düzenlenerek turizme açılmıştır. Mağaraların tavanlarının çökmesiyle oluşan **Cennet** ve **Cehennem Obruqları** derinlikleriyle ilgi çekmektedir. En derin noktası 110 m olan Cehennem Obruğu'na ancak sportif amaçlı İniş yapılmaktadır. Fakat görsel olarak derinliği ilgi çekmektedir. En derin noktası 135 m derinlikte olan Cennet Obruğu'na iniş için bir patika bulunmaktadır. Obruğun batı ucundaki mağara ağzında bir kilise kalıntısı yer alır. Akdeniz Bölgesi'nde **Tınaztepe Mağarası** (Seydişehir) (1994) ve Anamur'un 9 km kuzeybatısında Ovabaşı köyünde **Köşekbükü Mağarası** daha yakın yıllarda (1998) Dim Çayı vadisinde **Dim Mağarası** aydınlatılarak turizme açılmıştır. **Mencilis Mağarası(Bulak)** Safranbolu'ya 8 km uzaklıkta Bulak köyü yakınındadır. Mekân düzenlemesi olarak mağara girişine merdiven yapılmıştır. İçinde 400 m'lik kısım aydınlatılarak turizme açılmıştır.



Fotoğraf: Mencilis/Bulak Mağarası girişı

Bursa ilinde Ayvaköy'de **Ayvaini Mağarası**, Demirköy (Kırklareli) Sapdere köyünde **Dupnisa Mağarası**, Yalandünya Mağarası (Gazipaşa), **Altınbeşik Mağarası** (Antalya), **Gilindire Mağarası** (Aydincık), **Zindan Mağarası** (Aksu), **Zeytintaşı Mağarası** (Serik), **Sırtlanini Mağarası** (Aydın-Karacasu- Y.Çamarası köyü), **Cüceler Mağarası** (Alanya), **Tilkiler Mağarası** (Manavgat), Karadeniz Bölgesi'nde Ballica köyü yakınında (Tokat-Pazar) İndere Vadisi yamacında **Ballica Mağarası** (1993), Cebeli köyü (Gümüşhane-Torul) Karaca Mahallesi Kırantaş mevkinde yer alan **Karaca Mağarası**, Doğu Anadolu Bölgesinde Harput Beldesi (Elazığ) 6 km kuzeydoğusunda **Buzluk Mağarası** (1990) aydınlatılarak turizme açılmıştır. Sarkıt, dikit, duvar ve örtü damlataşları, damlataş havuzlarıyla süslü bu mağaralardan, Buzluk mağarasının farklı özelliği, yaz aylarında salonlarında buz tabakaları ve buzdan sarkıt ve dikitlerin oluşmasıdır. Mağara içinde yaz aylarında buz oluşması, mağara sistemi içinde gerçekleşen klimatolojik şartlara, mağaranın doğal şekline ve yaz ayları içindeki kuvvetli hava akımlarına bağlıdır.



Fotoğraf: Ballica Mağarası

Doğa turizmine konu olan bir başka mağaralar gurubu deniz mağaralarıdır . Deniz mağaralarının özelliği mağara içerisine deniz altından yansyarak giren güneş ışınlarının meydana getirdiği fosforlu turkuaz renktir. Deniz mağaraları günlük deniz turlarında özellikle Akdeniz kıyılarında ilgi görmektedir. En çok tanınan içine sandalların da girebildiği Kalkan - Kaş arasında Kapıtaş kumsalı yakınında “**Mavi Mağara**”dır. Marmaris’te Adaağzı’nda bir deniz mağarası, Alanya kıyılarında **Korsan İni** (Kızlar), **Âşıklar** ve **Fosforlu Mağara** da tekne turlarında ilgi çekmektedir.

Sağlık Turizmi Açısından Mağaralar

Mağara içinde hava akımlarının olmaması, nem oranının çok yüksek olması (% 100), nemin su damlası hâlinde havada yüzen toz vb. parti külleri kaplaması ve bunların soğuk mağara duvarlarına çarpıp yapışması, mağara havasının temiz olmasına neden olmaktadır. Bu durum mağaralarda özellikle astımlı hastalar için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Türkiye’de speleoterapi açısından bilimsel olarak ilk incelenen mağara Damlataş Mağarası’dır (Alanya). Bu mağarada speleoterapi deneyleri 1954 ve 1955 yıllarında yapılmıştır. Araştırmalar bu mağaranın havasının bronşiyal astıma faydalı olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Sağlık turizmi açısından kullanılan bir başka mağara İnsuyu Mağarası’dır (Burdur). İnsuyu Mağarası’ndan çıkan yer altı deresine mağara çıkış ağızı yakınındaki bir faydan çıkan maden suyu karışmaktadır. Çevre halk tarafından mağaradan çıkan yer altı deresine karışan maden suyunun şifalı olarak tanınması, mağaranın ilk açıldığı yıllarda sağlık turizmi açısından oldukça ilgi görmesine neden olmuştur. Köşekbükü mağarası da havasının astım hastalığına iyi geldiğinin halk arasında söylenmesi üzerine günde 4 saat kalınarak kullanılmaktadır.

Prehistork Turizm Açısından Mağaralar

Anadolu’da özellikle kireçtaşı içinde oluşan mağaralar Paleolitik (Eski Taş Devri)’ten itibaren kaya sığınakları yerleşmeleri olarak kullanılmıştır. Tekkeköy (Samsun), Döngel (Kahramanmaraş), Samandağ (Hatay), Palanlı (Adıyaman), Sırtlanini (Silifke), Kadıni (Alanya), Kapalıin (Isparta) önemli kaya sığınakları olarak tespit edilmiştir. Bunlar arasında Antalya’nın 25 km kuzeydoğusunda Karain Mağarası’nda ilk kazılara 1946 yılından itibaren Prof. Dr. Kılıç Kökten tarafından başlanılmıştır. Kazıları devam eden Karain Mağarası

Anadolu’da sürekli yerleşim görmüş ve içinde kalın bir dolgu tabakası oluşmuştur. Kazılar sonunda Alt ve Orta Paleolitik Evreleri süresince genellikle çakmaktaşıdan üretilmiş mağara endüstrileri (yonga ve delgiler, aletler, çekirdek, vurgaç ve döküntüler) bulunmuştur. Mağara dışında düzenlenen müzede bir kısmı ziyaretçiler tarafından izlenmektedir. Mağaranın içinde gezmeye gelenler için Karain’in genel stratigrafisini veren ve mağaranın tabakalanma durumunu açık bir şekilde sergileyen bir kesit bulunmaktadır.

Antalya’nın yaklaşık 45 km kuzeyinde Ahırtaş köyü kuzeybatısında İndağı’nda **Kocain Mağarası**’nın prehistorik özelliği yanında, içinde daha yakın dönemlerde kullanıldığını kanıtlayan sunak taşları ve sarnıçlar bulunmaktadır. Mağara 600 m uzunluğunda salonu, girişte 35 m, içerde 75 m genişlikte ve bazı yerlerde 50-60 m yüksekliğiyle Türkiye’nin bilinen en büyük yeraltı boşluğu olması bakımından ilgi çekicidir. Bilimsel araştırmalara konu olan bir başka mağara K. Çekmece Gölü’nün yaklaşık 2 km kuzeyinde Sazlıdere’nin doğu kıyısındadır (Yarımburgaz mağarası). Bu mağarada İstanbul Üniversitesi ve California (Berkeley) Üniversitelerinin iş birliğiyle Pleistosen arkeolojisine ait kazılara 1988 yılında başlanmış, araştırmalar mağarada yerleşmeyi Alt Paleolitik Çağ’a tarihlendirmiştir.

İnanç Turizmi Açısından Mağaralar

Bazı mağaralar kutsal yerler olarak inanç turizminin konusu içine girmektedir. Ş.Urfa’nın Balıklı göl semtindeki mağara (Hz. İbrahim Peygamber makamı) Hz.İbrahim Peygamber’in doğduğu mağara olarak bilinir. Tarsus’un kuzeybatısında (14 km) Ulaş köyü yakınında **Eshab-ı Kehf Mağarası** bulunur. Bir diğer Eshab-ı Kehf Mağarası Efes’tedir. Buradaki mezar odalarında freskler ve bezemeler yer alır. Diğer mağara ise Afşin’de Binboğa dağının eteklerindedir. Her üç mağara da bu inanış nedeniyle ziyaret edilir.

Antakya şehrinin kuzeydoğusunda Hac Dağı eteğinde eni 9,5 m; derinliği 13 m; yüksekliği 7 m olan mağarada St. Paul, St. Piyer ve Barnabas ilk Hristiyan cemaat ile toplanıp vaazlar vermişlerdir. Hristiyanlığın ilk mabedlerinden sayılan St. Piyer Mağara-Kilise (1963 yılında “hac yeri” olarak kabul edilmiştir).

Türkiye’de turizmin deniz turizminde yoğunlaşması, yerini alternatif turizm çeşitleri aramaya yöneltmiştir. Mağara turizmi, yörelerde turizmi çeşitlendirmek bakımından oldukça önemlidir. Mağaralar bazı yörelerin tek turizm çekiciliği olduğundan turizme açılmaları büyük önem taşımaktadır. Deniz turizmi, yayla turizmi, kış turizmi iklimle sınırlı olmakla beraber mağara turizmi yıl boyunca yapılabilir. Türkiye mağaraları sadece doğa turizmi açısından değil sağlık turizmi ve kültür turizmi açısından da büyük bir potansiyele sahiptir.

Uygulamalar

- 1) www.kula.bel.tr adresinde Yanık Ülke Kula videosunu izleyiniz.

Uygulama Soruları

- Kula Volkanları'ni inceleyiniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Turizmde dünyada ilgi çeken bir diğer yer şekli volkanlardır. Volkanlar konileri, kraterleri, kalderaları açısından olduğu kadar, bir kısmında volkanik faaliyetin devam etmekte olmasıyla da ilgi çekmektedir. Sönmüş volkanların kraterine kadar çıkılabilmektedir. Aktif volkanlar ise fotoğrafçılar için gece ve gündüz çok ilgi çekicidir. Volkanlara meraklı turistler fotoğraf çekmek için çok tehlikeli bir şekilde volkanlara yaklaşmak istemektedir. Dünyada bir volkanın aktif duruma geçmesi turistleri volkana çekerek volkan turları düzenlenmesine neden olmaktadır. Turistlerin volkanlara ilgisi **volkan turizmi** adı altında bir turizm çeşidini ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin turizmde en önemli volkanı Tatvan'da en son 1440 lı yıllarda aktif olan Nemrut Dağı'dır. Volkanın tepesinde yer alan kalderası büyüklüğü, içinde yer alan gollerıyla ilgi çekerken kara yoluyla kalderaya ulaşım olanağı olması turizmde gelişimini kolaylaştırmaktadır.

Mağaraların görsel, sportif, sağlık ve kültür açısından sahip olduğu özellikler, turizme kaynak olarak **mağara turizmini** ortaya çıkarmıştır. Türkiye'de görsel olarak turizme açılan ilk mağaralar Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Toros Dağları'nda kireçtaşının geniş yer tutması mağaralar açısından büyük bir potansiyel sağlamaktadır.

Bölüm Soruları

- 1) Volkan turizminde önemli olan Nemrut Dağı nerededir?
 - a) Şanlıurfa
 - b) Mardin
 - c) Tatvan
 - d) Bingöl
 - e) Elazığ
- 2) Aşağıdaki hangi mağara prehistorik turizme açılmıştır?
 - a) Damlataş
 - b) İnsuyu
 - c) Ballica
 - d) Kocain
 - e) Karaca
- 3) Aşağıdaki hangi mağara inanç turizmi açısından önemlidir?
 - a) Dim Mağarası
 - b) St. Piyer Mağarası
 - c) Ayvaini Mağarası
 - d) Buzluk Mağarası
 - e) İnsuyu Mağarası
- 4) Ballica Mağarası hangi ildedir?
 - a) Ankara
 - b) Tokat
 - c) Çorum
 - d) Çankırı
 - e) Denizli

5) Aşağıdaki mağaralardan hangisi sağlık turizmi açısından önemlidir?

- a) Kaklık Mağarası
- b) Ballica Mağarası
- c) Damlataş Mağarası
- d) Tınaztepe Mağarası
- e) Köşebükü Mağarası

6) Aşağıdaki hangi volkanik alan jeopark olmuştur?

- a) Kula Volkanları
- b) Nemrut Volkanı
- c) Karadağ
- d) Erciyes Dağı
- e) Hasan Dağı

7) Köşebükü Mağarası nerededir?

- a) Anamur
- b) Alanya
- c) Gazipaşa
- d) Silifke
- e) Fethiye

8) Dupnisa Mağarası hangi ildedir?

- a) Edirne
- b) Tekirdağ
- c) Bursa
- d) Kırklareli
- e) Balıkesir

9) Aşağıdaki hangi mağaranın havasının astım hastalığına iyi geldiği belirlenmiştir?

- 1) Tınaztepe Mağarası
- 2) Damlataş Mağarası
- 3) Altınbeşik Mağarası
- 4) Kaklık Mağarası
- 5) Dim Mağarası

10) Aşağıdaki hangi mağaranın yeri için 3 ayrı yer gösterilir?

- 1) St.Piyer
- 2) Eshab-ı Kehf
- 3) Kocain
- 4) Karain
- 5) Hz. İbrahim Makamı

Cevaplar

1) c, 2) d, 3) b, 4) b, 5) c, 6) a, 7) a, 8) d, 9) b, 10) b

9. TÜRKİYE’DE ALPİNİZM VE YAYLA TURİZMİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

9. Türkiye’de Alpinizm ve Yayla Turizmi

9.1. Alpinizm: Tanım ve Kavramlar

9.1.1. Türkiye’de Alpinizm

9.1.2. Alpinizmi Etkileyen Coğrafi Etmenler

9.1.3. Türkiye’de Alpinizmin Gelişimi ve Sorunlar

9.2. Yayla Turizmi: Tanım ve Kavramlar

9.2.1. Türkiye’de Dağlık Alanların Yayla Turizmi Potansiyeli

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- a)** İnsanlar neden en yüksek zirvelere çıkmak isterler?
- b)** Yaylalar neden sağlık için uygundur?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Alpinizm	Dağcılığa uygun kayaç yapısını öğrenir.	Kayaç tiplerini öğrenerek
Yayla turizmi	Yayla turizmine uygun yükselti kuşağını öğrenir.	Yaylaları topoğrafya haritasında inceleyerek

Anahtar Kavramlar

- a)** Uzungöl Yaylası
- b)** Ayder yaylası
- c)** Ağrı Dağı
- d)** Erciyes Dağı
- e)** Kaçkar Dağı
- f)** Demirkazık
- g)** Uludağ
- h)** Tahtalı Dağ
- i)** Aladağlar

Giriş

Bu bölümde alpinizm tanımı, Türkiye’de alpinizm, alpinizmi etkileyen coğrafi etmenler, yapısal özellikler, iklim, hidrografiya ve bitki örtüsü, ulaşım, konaklama, verilen hizmetler, yayla turizmi Türkiye’de dağlık alanların yayla turizmi potansiyeli incelenmiştir.

9. TÜRKİYE’DE ALPINİZM VE YAYLA TURİZMİ

9.1. Alpinizm: Tanım ve Kavramlar

Yüksek dağlar insanların ilgisini zirveleriyle çekmiş ve zirveye turmanmak dağcılık sporu olarak adlandırılır. Dağcılara ulaşım, konaklama, ağırlama ve rehberlik gibi hizmetlerin verilmesi alpinizm olarak adlandırılan turizm çeşidini ortaya çıkarmıştır. Alpinizm bütün yıl yapılabildiği için bu turizm çeşidi iklime bağlı değildir.

İsmi Alp dağlarından alan alpinizm, dorukları hedefleyen dağcılık sporu ve daha alçak seviyelerde bilimsel ve rekreasyon amaçlı tırmanışlar için verilen ulaşım, konaklama, ağırlama, taşıma, güvenlik vb. hizmetleri kapsayan bir turizm çeşididir. Dağlar, öncelikle spor açısından dağcıları ve oluşumları açısından özellikle volkan ve buzul jeomorfolojisi konusunda çalışan bilim adamlarını çekmiştir. Spor açısından en yüksek ve zorlu doruklar seçilirken, bilimsel araştırma gezileri volkan kraterleri ve buzullara yönelmektedir. Buzul gölleri, şelale, kırsal yaşam, alpin flora sahası vb. doğal güzellikleri olan orta yükseklikte dağlar ise her yaş ve meslekten grupları kendisine çekmektedir. Dağcılık Federasyonu ve kulüplerinin düzenlediği, dorukları hedefleyen tırmanışlar teknik bilgi, deney gerektirdiği için sadece dağcılar katılırken, seyahat acentaları orta yükseklikteki dağlara turlar düzenlemektedir.

9.1.1. Türkiye’de Alpinizm

Türkiye’de Alp-Himalaya kıvrım kuşağının bir parçası olan kuzey ve güney Anadolu sıradağlarının ve volkanik dağların alpinizm için uygun çeşitli dorukları bulunmaktadır. En yüksek doruklar Ağrı (5137 m), Cilo (Reşko doruğu 4135 m), Süphan (4058 m) Dağlarıdır. Bu durumda Türkiye dağları gerek eğitim amaçlı kolay çıkışlar, gerekse zor çıkışlar için çeşitli olanaklar sunar.



Fotoğraf: Ağrı Dağı

Alpinizmde yükseklikleri açısından en çok ilgi gören dağlar Ağrı Dağı (5137 m), Doğu Karadeniz dağlarının Kaçkar (3932 m) ve Verçenik (Üçdoruk 3709 m) dorukları, Erciyes Dağı (3917 m), Süphan Dağı (4058 m), Munzur Dağlarının Akbaba (3462 m), Orta Toroslarda Aladağlar üzerinde Kaldı (3588m), Demirkazık (3756m), Bolkar Dağlarında Medetsiz (3524 m) doruklarıdır . Antalya Körfezi batısında Beydağları’nın Kızılarsivrisi (3086

m) doruğu ve Tahtalı Dağ (2360 m), Marmara Bölgesi'nde Uludağ (2543 m) yükseklikleri açısından değil eğitim amaçlı çıkışlar ilgi görürler. Doğa yürüyüşü (trekking) için en çok Kaçkar Dağları ve Aladağlara turlar düzenlenmektedir.

9.1.2. Alpinizmi Etkileyen Coğrafi Etmenler

Yapısal Özellikler

Yapısal özelliklerin alpinizm üzerine etkisi, sportif, bilimsel ve rekreasyon amaçlı çıkışlara göre değişiktir. Sportif amaçlı çıkışlarda yamaçların eğimi, kayaç yapısı, kayaçların sertlik ve çatlak durumu ve topoğrafya (buzul, karst, akarsu) önemlidir. Dağlarda dorukların biçimleri kayaç yapısına ve aşındırma şekillerine bağlıdır. Tortul kayaçlar daha yassı, volkanik kayaçlar sarp doruklar oluştururlar. Dağlarda kayaç yapısıyla beraber akarsu ve buzul aşındırmasının etken olduğu yamaçlar dik ve sarp olurken sadece donma-çözülme ve yüzey süpürmesinin etkili olduğu yamaçlar düzgün yüzeyli ve fazla sarp değildir.

Alpinizmde yamaçların eğimine, zeminin özelliklerine (buz, kayaçların sertlik ve çatlak durumu) göre tırmanma hareketleri zorluk derecelerine ayrılmıştır (I-IV) . Buna göre çıkışlar kolay, çok zor, aşırı zor gibi sınıflandırılmıştır.

Bilimsel bakımdan dağlar özellikle volkan ve buzul jeomorfolojisi açısından ilgi çekmiş ve çekmektedir. Volkan jeomorfolojisi açısından en çok Ağrı, Erciyes, Süphan, Tendürek dağı Nemrut dağları ve buzul jeomorfolojisi açısından Kaçkar, Aladağlar, Cilo-Sat Dağları, Uludağ ilgi çekmektedir. Dağlarda bilim adamlarının yaptığı araştırmaların sonuçları, alpinizmi etkileyen daimi kar sınırı, kayaç yapısı, buzul, karst ve akarsu jeomorfolojisini ortaya koymuştur. Buzul göllerinin tesbiti ise rekreasyon amaçlı gezilerin bu dağlara yönelmesini sağlamıştır. Bilimsel amaçlı çıkışlar ayrıca alpin bitkiler katındaki bitki formasyonlarını da ortaya çıkarmaktadır.

Dağlara rekreasyon amaçlı çıkışlarda, trekking adı verilen yürüyüşlere olanak tanıyan yaylalar, vadiler ve bunları birbirine bağlayan geçitler ve görsel açıdan küçük buzul gölleri(sirk gölü) önemlidir. Orta yükseklikte yayla ve vadilerden geçerek enine aşmak için en çok ilgi gören Kaçkar ve Toros Dağlarıdır.

İklim, Hidrografya ve Bitki Örtüsü

İklim koşulları alpinizmde gezi ve tırmanma mevsimlerini belirler. Spor amaçlı tırmanışlar için “yaz çıkışı ve kış çıkışı” olmak üzere iki ayrı mevsim belirlenirken rekreasyon amacıyla yapılan çıkışlar yaz mevsimiyle sınırlanır. Kış çıkışları, genellikle kar şeklinde olan yağışların ve düşük sıcaklığın etkisi altındadır ve bu şartlar dağcılık malzemesi ve giysilerini de etkiler. Yaz çıkışları, dağlarda görülen gündüz ve gece arasındaki sıcaklık farklarından dolayı, gündüz yoğun güneşlenme (ısıma), gece ise düşük sıcaklıkların etkisi altındadır. Türkiye’de alpinizmde kış çıkışları için genellikle şubat ve mart ayları uygundur. Karın yumuşak olduğu kasım, aralık, ocak ve çığ tehlikesinin olduğu nisan, mayıs ayları uygun sayılmaz. Yüksek dağlar mayıs ayına kadar kar yağışı alır ve dağlara ilkbahar haziran,

temmuz aylarında gelir. Bu nedenle rekreasyon amaçlı geziler için en uygun aylar yaz aylarıdır (haziran, temmuz, ağustos) .

Alpinizmde kamp yerleri su kaynaklarına bağlı olarak yapılır. Aladağlar'da Demirkazık doruğunun batı eteğinde Sokulupınar, Kaldı Dağı eteğinde Akşampınarı gibi. Ayrıca buzullarla beslenen dereler de dağcılara bol su sağlarlar. Aladağlar'ın karstik yapısına ve iklime bağlı olarak kaynaklarda eylül ayında su azalır veya kurur bu nedenle rekreasyon amaçlı geziler bu aydan itibaren uygun değildir. Dağlarda özellikle sirk gölleri Aladağlar ve Kaçkar Dağları'nda rekreasyon amaçlı çıkışlarda ilgi çekmektedir. Doğa yürüyüş hatları, gölleri ve yeraltı sularının yüzeye çıktığı şelalelere göre düzenlenmektedir. Aladağ geçişinde Yedigöller Vadisi'nde buzul gölleri ve Kapuzbaşı köyünde Kapuzbaşı Şelaleleri (Kayseri, Yahyalı ilçesine bağlı) ilgi görmektedir.

Alpinizm orman sınırı üzerinde yapıldığından, bitki örtüsü yüksek dağ çayırları ve alpin bitkiler katından oluşmaktadır. Toros, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'daki dağlar üzerinde alpin bitkiler sahası ilkbahar, yaz ve sonbaharda çeşitli renklerdeki çiçeklerle süslüdür. Rekreasyon amaçlı çıkışlarda orman örtüsü bakımından zengin yerler daha çok ilgi görür. Aladağlarda trekking hattı üzerinde Emli ve Hacer boğazlarında korunmuş ormanlar bulunmaktadır.

Ulaşım, Konaklama, Verilen Hizmetler

Alpinizmden en çok faydalanan yerleşmeler, dağın çıkış yönünde ve dağa en yakın olan şehir, köy ve çıkış yolu üzerindeki yaylalardır. Ulaşım, konaklama, rehber, binek hayvanı gibi hizmetleri bu yerleşmeler vermektedir. Ağrı Dağı için güney yamaçta Doğu Beyazıt-Topçatan köyü, Kaçkar dağlarına kuzeyden çıkış için Rize-Çamlıhemşin'den sonra Ayder ve Aşağı Kavron-Yukarı Kavron Yaylaları, güneyden çıkış içinse Artvin-Yusufeli-Yaylalar köyü hattı kullanılır.

Aladağlar'a kuzeyden çıkış için Niğde-Çamardı-Demirkazık köyü, güneyden çıkış için Adana-Aladağ-Kökeç köyü hattı kullanılır. Erciyes dağına tırmanışlarda Tekir Yaylası'na kadar karayolu ulaşımı bulunmaktadır. Alpinizmde konaklama sabit olmayan kamplar şeklindedir. Ayrıca dağcılara yol üzerinde gidiş ve dönüşlerde dinlenmek için dağ evleri yapılmaktadır. Kaçkar dağlarına çıkanlar için Ayder, Yukarı Kavron Yaylaları'nda, güneyde Yusufeli ilçesinin Yaylalar ve Altıparmak köylerinde, Erciyes Dağı'nda Tekir Yaylası'nda, Aladağlar'da Demirkazık köyünde dağ evleri bulunmaktadır. Alpinizmde verilen rehber, binek hayvanı, haberleşme ve sağlık gibi hizmetler en yakın yerleşmelerden sağlanmaktadır. Alpinizmde en önemli hizmet dağcılar için "dağ evleri" dir. Aladağ'lar için Demirkazık ve Çamardı köylerinde, Erciyes Dağı'nda dağ evleri bulunmaktadır. Süphan Dağı için Adilcevaz'da dağ evi planlanmıştır.

9.1.3. Türkiye'de Alpinizmin Gelişimi ve Sorunlar

Türkiye'de alpinizmin başlangıcında bilim adamlarının bilimsel amaçlı araştırmalarının ve yayınlarının büyük katkısı olmuştur. Ağrı dağına ilk çıkış 1829 yılında

(eylül) Prof. Frederic Parrot tarafından yapılmıştır. Erciyes Dağı'na ilk çıkan kişi 1837 yılında İngiliz jeolog W. J. Hamilton'dır; onu 1848'de P. De Tchihatcheff izlemiştir. Aladağlar Demirkazık doruğuna ilk olarak 1927 de G. Künne ve ekibi çıkmıştır. 1936 yılında kurulmuş olan Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü içinde ilk kurulan spor federasyonları arasında olan ve dağlara spor amaçlı çıkışları desteklemek için 1939 yılında kurulan Dağcılık ve Kış Sporları Federasyonu'nun 1945 de Hakkâri-Cilo Dağlarına düzenlediği geziye coğrafyacı Reşat İzbirak, 1948 yılında Sırrı Erinç katılmışlar ve araştırmalarının sonuçlarını yayınlamışlardır. Dağlar bilimsel açıdan en çok jeolog ve coğrafyacıların ilgisini çekmiş günümüzde de devam eden bu araştırmaların ilk yayınlanan sonuçlarının Türkiye dağlarının tanınmasında büyük katkısı olmuştur. 1966 yılında kış sporlarından ayrılarak kurulan Dağcılık Federasyonu'nun ve üniversitelerde kurulan dağcılık kulüplerinin dağlara düzenledikleri geziler dağcılığın spor olarak yaygınlaşmasını sağlamıştır. Dış turizmde en çok ilgiyi çeken Ağrı Dağı, Alp Dağlarından (Mont Blanc 4807 m) daha yüksek ve kuzeyden oldukça kütleli ve heybetlidir. Ağrı Dağı'nın dış turizmde tanınmasının bir diğer nedeni ise inanç turizmiyle ilgilidir. Dinî kitaplarda geçen "Nuh Tufanı"nda Ağrı Dağı'nda karaya oturduğu sanılan Nuh'un gemisini aramak için yabancıların yaptığı geziler bu dağa ilgiyi artırmıştır.

Alpinizm spor ağırlıklı bir turizm şekli olduğu için federasyonun ve kulüplerin yaptığı gezilerle devam etmiş, bu turizm en çok, dağa en yakın köylerin verdiği rehber, binek hayvanı vb. hizmetlerle sınırlı kalmıştır. Seyahat acentelerinin dağlara yönelmesi ancak 1985 yılından sonra olmuştur. Doğal ortamı seçenler tarafından bu turizm çeşidinde, henüz betonlaşmamış Türkiye dağları, dış ve iç turizm açısından çok uygundur.

Alpinizm açısından Türkiye önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen, alpinizmden belirli dağlardan faydalanılmaktadır. Spor amaçlı çıkışlar için en çok Ağrı, Erciyes, Kaçkar ve Aladağlar ilgi çekerken rekreasyon amaçlı çıkışlarda Kaçkar Dağları ve Aladağlar ilgi çekmektedir.

Türkiye alpinizmde son yıllarda dağcılık becerisi ve malzemesi gerektirmeyen uzun ve zorlu dağ yürüyüşlerine (trekking) yönelmiştir. Doruğa ulaşmak gibi bir hedefi bulunmayan bu yürüyüşler küçük gruplara, sabit olmayan kamplarla yapılmaktadır. Geliştiğinde çevre kirliliğine dikkat edilmesi gerekmektedir.

9.2. Yayla Turizmi: Tanım ve Kavramlar

Yayla turizmi jeomorfolojide yüksek düzlükleri (plato) ifade eden yaylaların turizm amaçlı kullanımıyla ortaya çıkmıştır. Başlıca hayvancılık ve tarım amaçlı olarak yapılan yaylacılık faaliyeti halk arasında "hava değişikliği" olarak adlandırılan sağlıklı iklimde bulunmayı da geleneksel olarak içermektedir. Yayla turizminde de asıl çekici etmen sıcaklığın fazla olduğu aşağı seviyelerden, ılıman değerlere doğru kaçıştır. Yayla turizmine en uygun yükselti kuşağı, insan sağlığı açısından uygun sıcaklık ve basınç şartlarına sahip 800 - 2000 m'ler arasında yer almaktadır. Yatay yönde ve aşağı seviyelerdeki yaylalar, daimi yerleşmelerin de yer aldığı bir kuşak olarak kırsal turizmin konusu içine girmektedir. Dağlık alanlarda orta yükseklikteki yaylalar, konaklama tesisleriyle kullanılırken 2000 m'nin

üzerindeki yaylaların insan sağlığı açısından rekreasyonel faaliyetler için sadece günlük kullanılması uygundur.

Yaylalar, bitki örtüsü, yaban hayatı kaynakları, göl, şelale, kanyon vb. doğal çekiciliklerle üstün peyzaj değerlerine sahip, yerel mimari tarzının korunduğu, geleneksel kırsal yaşam ortamıyla, ekoturizm özellikleri göstermektedir. Büyük gruplara kısa zamanda hızlı ulaşım araçlarıyla, sabit programlarla, pasif bir şekilde yapılan ve kıyılarda yoğunlaşan kitle turizminin aksine, yayla turizminin bireyler, aileler ve arkadaşlardan oluşan küçük gruplara daha geniş zamanda, sabit olmayan programlarla yapılması uygundur. Konaklama tesislerinin yerel yapı tarzına uygun, en fazla iki katlı olması gerekirken yayla evleri ve kampingler diğer bir konaklama çeşidini oluşturur. Yayla turizmi konum, iklim ve rekreasyonel faaliyetler açısından kıyı turizminin karşıtıdır. Deniz seviyesine bağlı olan kıyı turizmi, başlıca rekreasyonel faaliyeti güneşlenme olan sıcaklık değerleri ararken, deniz seviyesinden yüksekte yer alan yayla turizmi, başlıca rekreasyonel faaliyeti trekking olan ılıman iklim ister. Yaylalar çevreye saygılı, sakin ortamları seven, doğasever turistleri çekmektedir. Turistler aktif olarak trekking, binicilik, golf, çim kayağı gibi rekreasyonel aktivitelere katılmaya isteklidirler.

9.2.1. Türkiye’de Dağlık Alanların Yayla Turizmi Potansiyeli

Türkiye’de dağlık alanların geniş yer kaplaması ve yaylacılık faaliyetinin yaygın olması nedeniyle, yayla turizmi açısından çok geniş olanaklar bulunmaktadır. Dağlık alanların yayla turizmine en uygun bölümü, Doğu Karadeniz Dağları’dır. Bunun nedenleri arasında kıyıya, birbirine ve bir yerleşim birimine yakın çok sayıda yaylanın bulunması, yaylaların zengin bitki örtüsüyle yeşil turizm, ayrıca klimatizm, alpinizm, sıcaksu kaynaklarıyla termalizm dağlık yerleşim düzeni ve ahşap sivil mimari örnekleriyle kırsal turizme uygun olmasıdır. Alpinizmde ilgi gören Kaçkar doruğuna kuzey yönden çıkış için Ayder, Aşağı Kavron ve Yukarı Kavron Yaylaları kullanılmaktadır. Ayder Yaylası sıcaksu kaynaklarıyla termalizmde ilgi görmektedir. Zigana yaylası mekanik tesislerle kış turizminde kullanılmaktadır. Ayrıca Doğu Karadeniz Dağları’nda orman sınırı üzerindeki yaylalar, yazın çim kayağı, kışın kar kayağı için uygundur. Ayrıca alpin bitkiler katı olarak doğa severler için ilginçtir. Buzul gölleri trekking hatlarını kendilerine çekmektedir.

Doğu Karadeniz Dağları’nda kıyıya çok yakın mesafede 3000 m’ye ulaşan dağlık alanda platolar, su kaynakları, bitki örtüsü, ahşap sivil mimari örnekleri, kırsal yaşam ortamıyla coğrafi özellikleri açısından yayla turizmine uygundur. Öncelikle turizmde tanınanlar altyapı hizmetlerinden yol, su, elektrik hizmetleri olan, yerli halkın ihtiyaçlarına yönelik alışveriş (bakkal, manav, fırın) ve ağırlama (pansiyon, otel, kamu dinlenme tesisi) üniteleri bulunan, çevre yaylaların merkezi konumunda, yöre halkı tarafında da rekreasyon amaçlı kullanılan yaylalardır.

Turizmde verilen hizmetler açısından en gelişmiş ve tanınmış olan Rize-Ayder Yaylası (1350 m) sadece yayla turizmi açısından değil, sıcak su kaynaklarıyla termalizm ve Kaçkar doruğuna kuzeyden çıkış hattı üzerinde bulunması bakımından alpinizme de hizmet etmektedir. Ayder Yaylası turizme 1967 yılında 2 kaplıca binasının inşa edilmesiyle

açılmıştır. Daimî yerleşim birimi olan Uzungöl (1250 m) yayla turizminde oldukça ilgi görmektedir. Uzungöl Yaylası 1985 yılında bir girişimcinin 7 bungalov (50 yatak) inşasıyla konaklamaya açılmış, 1991 yılında 2 otel (toplam 20 yatak) yapılmıştır. Ayrıca günlük olarak organize turlar, özel araçlar ve Çaykara'dan düzenli minibüs seferleriyle kullanılmaktadır. Uzungöl Yaylası'nda 1625 hektar alan, 1989 yılında Tabiat Parkı olarak koruma altına alınmıştır. Trabzon-Gümüşhane kara yolunda Zigana Dağı eteklerine 40 adet bungalovla (150 yatak) yayla tatil köyü kurulmuştur.

Giresun ilinde Kümbet, Bektaş, Trabzon ilinde Düzköy, Kurudağ, Kuruçam, Bayburt-Kop Dağı, Artvin-Kafkasör Yaylaları yol, su elektrik gibi alt yapı hizmetleri yanında konaklama tesisi olan yaylalardır. Konaklama tesisi olmayan yaylalar, günlük rekreasyon alanı olarak veya kamping alanı olarak kullanılmaktadır. Bu bakımdan en tanınmış olanlar Giresun ili Hanalanı (Kulakkaya), Melikli Obası, Trabzon ili Maçka-Şolma, Maçka-Mavura, Maçka-Kiraz, Lapazan, Çakırgöl, Kadırga, Çatma Obası, Eriklibeli (Tonya), Sazalanı, Sis Dağı Yaylası, Rize ili Çamlıhemşin-Aşağı ve Yukarı Kavron, İkizdere- Çağırankaya, Artvin ili Borçka-Karagöl, Şavşat-Karagöl, Ardanuç- Babilan, Gümüşhane Altıntaşlar (Kalis) Yaylalarıdır. Orta Karadeniz Bölümü'nde Ordu ilinin Perşembe, Kefalan ve Çambaşı yaylaları, Batı Karadeniz Bölümü'nde Sinop ilinin Gerze-Güzfindık ve Bozarmut, Türkeli-Kurugöl, Samsun-Kunduz Yaylaları rekreasyon açısından ilgi görmektedir. Doğu Karadeniz Bölümü'nde yaylalara yakın bazı köylerde pansiyon bulunmaktadır (Hamsiköy, Gürgenagaç ve Yaylalar köyleri) .



Fotoğraf: Kafkasör Yaylası (Artvin)

Yayla turizmi açısından geniş olanaklara sahip bir dağlık alanda Toros dağlarıdır. Özellikle Orta Toroslar'da yaylacılık faaliyeti çok yaygındır. Toros dağlarında yayla turizminin Doğu Karadeniz dağlarından farklı özellikleri bulunmaktadır. Toros dağlarında su kaynaklarının azlığı, yerleşmenin yaylalarda toplu olmasına neden olmaktadır. Bitki örtüsü bakımından Karadeniz Bölgesi'yle aynı zenginliğe sahip olmamakla beraber, kireçtaşının geniş yer kaplaması nedeniyle çevre, karstik şekiller vadi, mağara vb. yerşekilleri açısından ilginçtir. Akdeniz Bölgesi Adana bölümünde Hatay-Batıayaz (Teknepınar), Belen-Güzelyayla (Soğukoluk), İçel-Çamlıyayla'da konaklamak için otel ve pansiyon bulunmakta, İskenderun-Nergislik, Adana-Maksutoğlu yayla evleri konaklamak için kiralanmaktadır. Antalya

bölümünde ise bazı yaylalar deniz turizmine katılanlar için düzenlenen günlük turlarda kullanılmaktadır. Alanya Dereköy-Türbelinas, Eğrigöl, Köyceğiz-Ağla, Kaş-Gömbe Yaylaları günlük rekreatif aktivitelerle kullanılmaktadır. Antalya Saklıkent Yaylası kış turizmine de açıktır.

Ege Bölgesi'nde Spill Dağı millî parkının yerleşim alanı olan Atalanı Yaylası'nda kamu kurumlarına ait dağ evlerinde (16 adet) konaklamak mümkündür. Ödemiş-Bozdağ ve Gölcük Yaylaları konaklama tesisleri ve ikinci konutlarla turizmde kullanılmaktadır. Aydın-Paşa Yaylası ise günlük rekreasyon tesisleriyle çevre halk tarafından kullanılmaktadır.

Türkiye'nin dağlık alanlarının yayla turizmi açısından potansiyeli fazla olmakla beraber gelişiminde bazı etmenler rol oynamaktadır. Doğu Karadeniz Bölümü'nde yaz mevsiminde yağış, özellikle kamp şeklinde konaklamanın yapıldığı yayla turizmini olumsuz etkilemektedir. Yüksek alanlarda daha fazla olmakla beraber kıyı istasyonlarının verileriyle, Trabzon'da yaz mevsiminde aylık ortalama yağışlı gün sayısı 9, Rize'de 17 gündür. Çok sık görülen sis olayı da manzara seyrini olumsuz etkilemektedir (yaz mevsiminde aylık ortalama kapalı gün sayısı Trabzon 7-10, Rize 17 gün). Heyelan olayları da yayla yollarının kapanmasına neden olmaktadır. Toros Yaylaları'nda Akdeniz iklim özellikleri yağış, sis ve heyelan gibi olumsuz etmenleri ortadan kaldırmaktadır. Yayla turizm mevsimini iklim belirlemektedir. Bu süre haziran-eylül ayları arasında yaklaşık 4 aydır. Deniz turizmiyle aynı mevsimi paylaşan yayla turizminde kıyıya yakın yaylalar, turizmi çeşitlendirmektedir.

Yayla turizmi günümüzde turizmin diğer çeşitlerinden etkilenmektedir. Batı Akdeniz kıyılarında deniz ve ören turizminin kitle turizmi şeklinde gelişmiş olması, Batı Toroslar üzerindeki yaylaların günlük rekreasyon alanları olarak turizme açılmasını sağlamıştır. Doğu Karadeniz Bölümü ise turizmde en fazla yayla turizmi ve alpinizmle ilgi çekmektedir. Alpinizm özel beceri gerektirdiğinden, yayla turizmi daha geniş katılım olanağına sahiptir.

Uygulamalar

- 1) Everest Dağı'nın alpinizm olanaklarını araştırınız.

Uygulama Soruları

- Alpinizmin ne kadar ilgi gördüğü hakkında bilgi veriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Yüksek dağlar insanların ilgisini zirveleriyle çekmiş ve zirveye turmanmak dağcılık sporu olarak adlandırılır. Dağcılara ulaşım, konaklama, ağırlama ve rehberlik gibi hizmetlerin verilmesi alpinizm olarak adlandırılan turizm çeşidini ortaya çıkarmıştır. Alpinizm açısından Türkiye önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen, alpinizmden belirli dağlardan faydalanılmaktadır. Spor amaçlı çıkışlar için en çok Ağrı, Erciyes, Kaçkar ve Aladağlar ilgi çekerken, rekreasyon amaçlı çıkışlarda Kaçkar dağları ve Aladağlar ilgi çekmektedir.

Türkiye’de dağlık alanların geniş yer kaplaması ve yaylacılık faaliyetinin yaygın olması nedeniyle, yayla turizmi açısından çok geniş olanaklar bulunmaktadır. Dağlık alanların yayla turizmine en uygun bölümü, Doğu Karadeniz Dağları’dır. Bunun nedenleri arasında kıyıya, birbirine ve bir yerleşim birimine yakın çok sayıda yaylanın bulunması, yaylaların zengin bitki örtüsüyle yeşil turizm, ayrıca klimatizm, alpinizm, sıcak su kaynaklarıyla termalizm dağınık yerleşim düzeni ve ahşap sivil mimari örnekleriyle kırsal turizme uygun olmasıdır.

Bölüm Soruları

- 1) Alpinizmde önemli olan Demirkazık zirvesi hangi dağlar üzerindedir?
 - a) Kaçkar Dağları
 - b) Munzur Dağları
 - c) Beydağları
 - d) Bolkar Dağları
 - e) Aladağlar
- 2) Alpinizmde önemli olan Medetsiz Tepe hangi dağ üzerindedir?
 - a) Kaçkar Dağları
 - b) Munzur Dağları
 - c) Beydağları
 - d) Bolkar Dağları
 - e) Aladağlar
- 3) Yayla turizmine en uygun yükselti kuşağı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) 800-2000 m
 - b) 1000-2000 m
 - c) 1500-2000 m
 - d) 1500-2500 m
 - e) 500-800 m
- 4) Batıayaz, Güzelyayla, Çamlıyayla, Gömbe Yaylaları hangi bölgededir?
 - a) Karadeniz Bölgesi
 - b) Akdeniz Bölgesi
 - c) Ege Bölgesi
 - d) Marmara Bölgesi
 - e) İç Anadolu Bölgesi

- 5) Kümbet, Bektaş, Kadırğa, Kafkasör Yaylaları hangi bölgededir?
- a) Akdeniz Bölgesi
 - b) Ege Bölgesi
 - c) Marmara Bölgesi
 - d) İç Anadolu Bölgesi
 - e) Karadeniz Bölgesi
- 6) Alpinizmde önemli olan Kaldı Zirvesi hangi dağ üzerindedir?
- a) Bozdağlar
 - b) Munzur Dağları
 - c) Beydağları
 - d) Aladağlar
 - e) Aydın Dağları
- 7) Ağrı Dağı alpinizm dışında dünyada hangi turizm çeşidiyle ünlüdür?
- 1) Arkeolojik turizm
 - 2) İnanç turizmi
 - 3) Tarihsel turizm
 - 4) Prehistorik turizm
 - 5) Askerî turizm
- 8) Nergislik, Batıayaz, Trbelinas Yaylaları hangi bölgededir?
- 1) Karadeniz Bölgesi
 - 2) Akdeniz Bölgesi
 - 3) Ege Bölgesi
 - 4) Doğu Anadolu Bölgesi
 - 5) İç Anadolu Bölgesi

9) Eriklibeli, Yukarı Kavron, Kafkasör Yaylaları hangi bölgededir?

a) Doğu Anadolu Bölgesi

b) Akdeniz Bölgesi

c) Ege Bölgesi

d) Karadeniz Bölgesi

e) İç Anadolu Bölgesi

10) Türkiye'nin 5000 m'yi aşan en yüksek dağı hangisidir?

a) Erciyes Dağı

b) Ağrı Dağı

c) Murat Dağı

d) Beydağları

e) Uludağ

Cevaplar

1) e, 2) d, 3) a, 4) b, 5) e, 6) d, 7) b, 8) b, 9) d, 10) b

10. TÜRKİYE’DE PREHİSTORİK TURİZM

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

10. Türkiye’de Prehistorik Turizm

10.1. Prehistorik Turizm: Tanım ve Kavramlar

10.2. Prehistorik Turizmin Mekânsal İzleri

10.2.1. Prehistorik Mağaralar

10.2.2. Neolitik Höyükler

10.2.3. Kaya Üstü Tasvirler ve Mağara Resimleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- a)** Turistler neden Taş Devri yaşamını merak ederler?
- b)** Çatalhöyük'te insanlar neden evlerine çatıdan girerlerdi?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Neolitik Höyükler	Türkiye’de turizme açılan Neolitik höyükleri öğrenir.	www.catalhöyük.com web adresinde Çatalhöyük’ü inceleyerek
Kaya Üstü Resimler	Kaya üstü resimlerin önemini öğrenir.	Dünya’dan örnekler inceleyerek

Anahtar Kavramlar

- a)** Yaşayan müze
- b)** Çatalhöyük
- c)** Aşıklı Höyük
- d)** Zaman Tüneli Projesi
- e)** Petroglif
- f)** Kaya üstü tasvir
- g)** Latmos Kaya Resimleri
- h)** Samanlık Müze

Giriş

Bu bölümde Prehistorik turizmin tanımından başlanarak, Prehistorik turizmin mekânsal izleri ve kanıtları olarak mağaralar, höyükler, kaya üstü tasvirler ve mağara resimleri incelenmiştir.

10. TÜRKİYE’DE PREHİSTORİK TURİZM

10.1. Prehistorik Turizm: Tanım ve Kavramlar

Geçmiş bütünüyle “tarih” olarak kabul edilse de bilimsel olarak belirlenen ölçütlere göre alt sınıflara ayrılmıştır. Yazının bulunmadığı dönemler “tarih öncesi” olarak adlandırılırken yazının bulunduğu dönemler “tarihsel dönem” olarak adlandırılır.

İnsanın dünyadaki varlığı hakkındaki süre, bilimsel araştırmalarla değişse de bu 2. 8 milyon yılı aşan bir süredir. Bu sürenin neredeyse tamamında insan mağarada yaşamış MÖ 12000’li yıllarda mağaradan çıkarak günümüze höyük olarak gelen köyler kurmuştur. Prehistorik Çağ Paleolitik (Eski Taş Devri), Mezolitik (Orta Taş Devri / Yontma Taş Devri), Neolitik (Yeni Taş Devri/ Cilalı Taş Devri) olarak üçe ayrılır. Bu çağ, aletlerin taştan yapılmasıyla Taş Çağı olarak da adlandırılmıştır.

Taş Çağı yaşamının insanların ilgisini çeken yönleri, bu insanların barınma mekânları, kullandığı silahlar, ev aletleri, dinî objeler ve kaya resimleridir. Bu insanların barınma mekânları olan mağaralar ve köyler çevreleriyle birlikte ilk insanların yaşam alanlarıdır. Bu insanların kullandığı aletler müzelere taşınsa da barınma mekânları taşınamaz özelliktedir. Bu özellik, turizmin turistleri bu mekânlara getirmesi için bir hareket noktasıdır. Bu döneme ait yerlere yapılan turizmin kültür turizminde karşılığı “**tarih öncesi turizm (prehistorik turizm)**” olduğu gibi daha ilgi görecektir şekilde “taş çağı turizmi” olarak da adlandırılabilir. Prehistorik turizm kendi içinde **Paleolitik turizm (Eski Taş Devri Turizmi)** ve **Neolitik Turizm (Cilalı Taş Devri Turizmi)** olarak ikiye ayrılmıştır.

Taş Çağı yaşamının insanların ilgisini çeken yönleri, bu insanların barınma mekânları, kullandığı silahlar, ev aletleri, dinî objeler ve kaya resimleridir. Bu insanların barınma mekânları olan mağaralar ve köyler çevreleriyle birlikte ilk insanların yaşam alanlarıdır. Bu insanların kullandığı aletler müzelere taşınsa da barınma mekânları taşınamaz özelliktedir. Bu özellik, turizmin turistleri bu mekânlara getirmesi için bir hareket noktasıdır.

Bu turizm çeşidinin destinasyon alanlarını ise “taş devri mağaraları” ve “taş devri köyleri” olarak adlandırmak gerekir. Günümüzde çizgi roman ve filmlerde izlenen taş devrinin gerçek mekânlarını, kanıtlarını “**Taş Devrine Yolculuk**” turlarında görmek insanların ilgisini çekecektir.

10.2. Prehistorik Turizmin Mekânsal İzleri

Eski Taş Devri’nin günümüze en önemli kültürel kanıtları, barınak olarak kullanılan mağaralar, kullandıkları aletler, kaya üstü resimleri ve fosil izlerdir (ayak izi vb). Bu insanların mağaralarda kanıtları, kullandıkları aletler ve duvarlara çizilen resimlerdir. Fakat bu dönemde yerleşim için kullanılan mağara tabanları, daha sonraki kültür katmanlarının altında kalmıştır. Bu bakımdan turizmde Paleolitik Dönem’e ait kanıtları, sadece kazı yapılan mağaralarda görmek mümkündür. Fakat turizm açısından önemli olan, mağaraların günümüze

kadar değişmeden gelmiş olmasıdır. Eski Taş Çağı insanı bu mağarada yaşamını sürdürmüş, aynı çevrede avlanmış, dolaşmış ve yaşamıştır.

İnsanın geçirdiği 2 milyon yılı aşan kültürel evriminde en hızlı ve önemli değişim Taş Çağı'nın sonunda olmuştur. MÖ 12000'li yıllarda iklim koşullarının yaşama uygun olmasıyla, insan mağaralardan çıkmış, göl, nehir ve deniz kenarlarında taş, kerpiç ve sazdan evler yapmış, avcı-toplayıcı yaşamdan sonra tohumlardan ürün yetiştirmiş, hayvan evcilleştirmiş günümüz köy hayatının temelini atmıştır. Sadece avcılık ve toplayıcılıkla geçinen insan, bu dönemde bitki ve hayvan türlerini evcilleştirmiş, çiftçilik ve hayvancılık yapmıştır. İnsan bu dönemde günümüzde de yapımı devam eden taş temelli, kerpiç duvarlı, düz damlı evler inşa etmiş, taş aletlere ilâve olarak obsidiyenden ok ve mızrak uçları, kilden çanak çömlek yapmıştır. Neolitik'te (Cılalı Taş Devri) insanlar, taş ve kerpiç evler yaparak günümüz konutlarının ve köyler kurarak günümüz yerleşmelerinin temelini atmıştır. İnsanların ilk kurdukları köyler günümüze höyükler olarak gelmiştir. Höyükler, yerleşim katmanlarının üst üste yığılmasından tepe görünümü almıştır.

10.2.1. Prehistorik Mağaralar

Mağaralarda yaşam, kazılar sonucunda ortaya çıkarılabilmektedir. Bu kazıların az sayıda oluşu ve uzun yıllar sürmesi de bu mekânların turizme açılmasını engellemektedir. Fakat öncelikle prehistorik mağaralar bilimsel açıdan önemlidir. Bilimsel olarak kazılar tamamlandıktan sonra turizme açılması gerekir. Bu mağaralarda kazı yapılması bilim dünyasına bilgiler kazandırırken kültür turizmine de katkıda bulunacaktır. Türkiye'de prehistorik turizme açılan bir mağara Karain Mağarası'dır. Antalya'nın 30 km kuzeybatısında Yağca köyü yakınındadır. 3 büyük boşluk ve ilk büyük boşlukta küçük gözlerden oluşmuştur. Kazılar sonucunda mağarada 8 kültür katı bulunmuştur

Mağara yaşamına bir diğer örnek Yarımburgaz Mağarası'dır (İstanbul). Küçükçekmece Gölü'nün kuzeyinde Başakşehir ilçesi Güvercintepe Mahallesi sınırları içindedir. Bu mağarada yapılan araştırmalar İstanbul çevresinin 400000 yıl öncesine inen yerleşim tarihi ve paleocoğrafyasını ortaya çıkarmıştır. İçinde Alt Paleolitik Çağ'dan Bizans Dönemi'ne kadar değişik zamanlarda yerleşme olduğu buluntulardan anlaşılmaktadır. Bizans Dönemi'nde keşişler tarafından kilise-manastır olarak kullanılmıştır. Mağaranın turizm açısından düzenlemesi yapılmamıştır.

Taş devri insanının ev olarak kullandığı mağaralara örnek olarak, Direkli Mağara (K.Maraş-Döngel köyü), Gavurini Mağarası (Alanya-Obaköy), Öküzini Mağarası (Antalya-Yağca köyü), Sırtlanini Mağarası (Silifke-Taşucu), Çarkini Mağarası (Antalya-Yağca köyü), Merdivenli Mağara (Hatay-Samandağ), Beldibi /Kumbucağı kaya sığınağı (Kemer-Beldibi köyü), Beldibi kaya altı sığınağı (Antalya- Obaköy) verilebilir.

10.2.2. Neolitik Höyükler

Anadolu'nun ilk köyleri, daha sonraki kültür katmanlarının üst üste birikmesiyle “höyük” olarak adlandırılan tepe görünümü almıştır. Anadolu'da bu şekilde kazısı

yapılmamış çok sayıda höyük bulunmaktadır. Bir kısmında yerleşme birkaç kültür katı içerir ve terk edilmiştir. Bir kısmında ise yerleşme kesintili veya kesintisiz devam etmiştir.

Neolitik köyler olan höyükler içinde turizm açısından en uygun olan, turistik bir bölgede olması, yerleşimin eski döneme inmesi, kazılarla ayrıntılı bilginin ortaya çıkarılması ve turizm açısından mekânsal planlamasının yapılmış olması bakımından Aşıklı Höyük'tür. Aksaray kent merkezinin 25 km güneydoğusundaki höyük, Melendiz Suyu'nun Ihlara Vadisi'nden çıktıktan sonra oluşturduğu bir menderes içinde Kızılkaya köyündedir.

Konya Ovası'nda (Çumra'da), Çarşamba çayı kenarında kurulmuş olan **Çatalhöyük** neolitik köyler içinde en fazla ilgiyi görmektedir. Kazı sonuçları yerleşmenin kuruluş yeri, ekonomik faaliyetleri, nüfusu gibi tarihsel coğrafya açısından önemli bilgiler ortaya çıkarılmıştır.



Fotoğraf: Çatalhöyük

Çatalhöyük için yaşayan müze planlaması yapılmıştır. Alan Yönetim Planı olan Çatalhöyük'te yapılan ziyaretçi merkezinde sergi levhaları ve video ile höyüğe tanıtıcı bir giriş sağlanmaktadır. Kazıların devam ettiği Doğu höyükte 2 ayrı kazı alanında ortaya çıkarılan evleri dış etkenlerden korumak için üzerine korunak inşa edilmiştir. Bu korunaklar kazı mevsimi dışında höyüğün bütün yıl gezilmesini sağlayacak şekilde planlanmıştır. Höyük girişine 9000 yıl öncesine ait neolitik bir evin benzeri aynı malzemeden inşa edilmiş içine o dönemin eşyaları konmuştur.

Turizmde Kapadokya olarak tanınan ve çok turist çeken Ürgüp-Göreme Yöresi'nin 10 500 yıllık en eski köyü olan **Aşıklı Höyük** (Aksaray) için mekânsal düzenlemeler yapılmıştır. **Aşıklı höyük** ve Gülağaç köyü arasına taş yol döşenerek ulaşım sağlanmıştır. Aşıklı höyükte evler taş temelsiz, kerpiç duvarlı, duvarlar ve tabanlar toprak sıvalıdır. Dışa açılan kapıları yoktur, girişler damda bırakılan delikten bir merdivenle yapılmaktadır. Bu orijinal şekline uygun olarak höyük dışı alanda model evler yapılarak deneysel arkeoloji köyü kurulmuş ve turistler tarafından gezilmektedir. Höyük üzerine çatı sistemi inşaatı başlamıştır, yürüme yolları ve bilgilendirme panoları yapılarak turistlere höyüğü görmek olanağı sağlanacaktır.



Fotoğraf: Aşıklı Höyük deneysel evleri

Neolitik köylere Marmara Bölgesi'nden bir örnek **Aktopraklık Höyük**'tür. Ulubat Gölü'nün doğusunda üç ayrı höyükten oluşmaktadır ve ilk yerleşim 7. binyılın sonlarına tarihlenir. Kazılarla avcılık ve tarım yapılan basit kulübelere oluşan bir köy açığa çıkarılmış, bu insanlara ait aletler bulunmuştur. Buluntular Bursa Arkeoloji Müzesine konmaktadır.

Akdeniz Bölgesi'nde neolitik köylere bir örnek Mersin kenti yerleşim alanı içinde kalan **Yumuktepe**'dir (MÖ 7000) . Kazılarla yerleşim tarihinin incelenmiş olması, çevre düzenlemesi yapılmış olması ve büyük bir merkez olan Mersin'le ilişkili olması bakımından neolitik turlara dâhil edilebilir. Höyükler tarihsel önemli bir olayla ilişkili olduğu zaman turizmde çok fazla ilgi çekebilir.

Prehistorik turizmin birinci amacı eğitim, Çatalhöyük, Aşıklı Höyük ve Yeşilova Höyük'te “çocuk arkeoloji atölyesi” kurularak başlatılmıştır. Bu uygulamada çocuklara barkovizyon gösterisiyle köyde insanların nasıl bir yaşam sürdükleri anlatılmakta, höyükte deneysel evlerin yapımı ve evlerin kullanım biçimiyle ilgili bilgi verilmektedir. Yerleşme gezilerek, öğrenciler arkeologlar eşliğinde kendilerine ayrılan özel alanda kazı yapmaktadırlar. Buldukları malzemeleri incelenmek için teslim etmekte atölyede kilden model evler yapmaktadırlar. Bu eğitimde amaç, çocukların gelecekte kültürel mekânları korumaları ve sahiplenmeleridir.

Neolitik turizmde bir diğer mekânsal düzenleme İzmir kenti içinde **Yeşilova Höyüğü**'yle ilgilidir (Bornova/İzmir) . Bu höyük için Ziyaretçi Merkezi yapılmıştır. Bu höyükten çıkarılan eserler Ziyaretçi Merkezi'nde sergilenecektir. Ziyaretçi Merkezi'nde, arkeoloji araştırma laboratuvarı, eğitim alanları, kafe restoran, aktivite alanları, ofisler, sergi alanları, konferans salonu teknik odalar, arkeologlar için misafirhaneler yer alacaktır. Bornova Belediyesi'nin yürüttüğü Zaman Tüneli Projesi için de geniş bir alan bulunacaktır. Proje alanında birebir ölçülerde bir neolitik dönem köyü de olacaktır. Bursa Nilüfer ilçesi Akçalar beldesinde Aktopraklık Höyük için planlanan Arkeopark Projesi yapımı devam etmektedir.



Fotoğraf: Yeşilova Höyük Ziyaretçi Merkezi

10.2.3. Kaya Üstü Tasvirler ve Mağara Resimleri

Bilimsel olarak “petroglif” olarak adlandırılan kaya üstü tasvirleri ve mağara resimleri yazının olmadığı dönemlerin iletişim araçlarıdır. İnsanlar çağlarının bilgilerini sonraki nesillere bu şekilde aktarmışlardır. Günümüzde bu tasvirlerden bu insanların kültürlerini öğrendiğimiz gibi bulundukları yerlerin geçmişteki coğrafyasını (hayvan, bitki, dağ; volkan vb.) da öğreniyoruz.

Bilimsel açıdan çok önemli olan kaya üstü ve mağara resimleri neolitik turizm içinde son derece önemlidir. Dağlık alanlarda 2500 m’nin üzerinde kayalık alanlara ve mağaralara çizilen resimler ulaşım güçlüğü nedeniyle günümüz turizmine dahil edilmesi oldukça zor görünmekle beraber sempozyum gezilerinde görülebilir. Taş devrine meraklı turistlerin taş devrine ait insanları tek anlatım yolu olan vahşi hayvanlar, avlanma sahneleri ve insanların yer aldığı resimler yorumlanarak bu insanların ruhsal yaşamları ve günlük yaşamları hakkında bilgi edinilmektedir.

Türkiye’de doğu ve güneydoğuda Adıyaman, Kars, Van, Hakkâri bölgesinde çok sayıda mağara ve kaya resimleri bulunmaktadır. Akdeniz Bölgesi’nde Antalya kentine 24 km uzaklıkta Beldibi köyünün 3 km kuzeyinde Beldibi Kaya Sığınağı arka duvarında avcılık ve din ile ilgili olduğu sanılan kırmızı renkte kaya resimleri bulunmaktadır. Paleolitik ve Neolitik topluluklar tarafından kullanılan bu sığınak ve resimler turistik bir yörede bulunması bakımından önemlidir.

Batı Anadolu’nun bilinen prehistorik ilk kaya resimleri Beşparmak Dağları (Latmos dağı) Göktepe’de 1994 yılında bulunmuştur. Sonraki araştırmalarla Bafa gölü ve Çine çayı vadisi arasında mağara (Karadere Mağarası), kaya oyukları ve kaya yüzeylerinde konusu insan olan 165 kaya resmi bulunmuştur.”**Latmos Kaya Resimleri**” olarak adlandırılan bu resimler genellikle kırmızı renkte ve az miktarda sarı renklidir



Fotoğraf: Latmos Kaya Resimleri

Paleolitik dönem insanının yaşadığı mağaralar dağlık alanlarda ve yamaçlarda olduğu için buralarda müze kurmak daha güçtür. Bununla birlikte Karain Mağarası buluntuları Antalya Arkeoloji Müzesi, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Türkiye'de Paleolitik Dönem'de (Yontma Taş Devri'nde) yaşayan insanlara ait aletleri görmek için Gaziantep Müzesi'ne (Dülük'ten taş aletler), Kağızman çevresinde Camuşlu, Yazılıkaya ve Kurbanğa Mağaralarında bulunan (Prof. Dr. Kılıç Kökten tarafından) aletler için Kars Müzesi'ne gitmek gerekir. Karataş Kayaaltı Sığınağı ve Küllünün İni'nden bulunanlar Elâzığ müzesine konmuştur.

Türkiye'de höyük kazı alanında Neolitik müze yapımları planlama aşamasındadır. Çatalhöyük Müzesi'nin kazı alanına 1,5 km uzaklıkta Küçükköy yakınına inşası için proje tamamlanmıştır. Müze binası Anadolu'nun en eski inşaat malzemesi kerpiçten yapılacaktır. Yeşilova Höyüğü (Bornova-İzmir) kazı alanında "Açık Hava Müzesi" düzenlemesi için "Zamanda Yolculuk" adlı bir proje yapılmıştır. Tarih eğitiminin Paleolitik ve Neolitik'ten başlaması gerekliliği öncelikle bu dönem arkeologları tarafından başlatılmıştır. Çatalhöyük ve Aşıklı Höyük'te ilköğretim öğrencilerine başlatılan eğitime yönelik projeler Yeşilova için de planlanmıştır. Kazıları tamamlandığında Kırklareli Aşağı Pınar Höyüğü'nde ortaya çıkarılan günümüz Istranca Dağları'nda yaşanan köylerdeki mimariye çok benzeyen ahşap dallarda, çalı çırpıdan ve samandan oluşan mimari belirlenmiştir. Köylerden satın alınan 100-150 yıllık samanlıklardan 3 tanesi burada yeniden kurulmuştur. Toplam 12 adet olarak planlanan bu Samanlık Müze'de kazı alanıyla ilgili maketler buğday üretimi, çömlek yapımı anlatılmakta, MÖ 6. binyıla ait bir odanın köşesi canlandırılmaktadır.

Uygulamalar

- a)** Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük Sergi kitabını okuyunuz.

Uygulama Soruları

- a)** Çatalhöyük hakkında bilgi veriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Taş Çağı yaşamının insanların ilgisini çeken yönleri, bu insanların barınma mekânları, kullandığı silahlar, ev aletleri, dinî objeler ve kaya resimleridir. Bu insanların barınma mekânları olan mağaralar ve köyler çevreleriyle birlikte ilk insanların yaşam alanlarıdır. Bu insanların kullandığı aletler müzelere taşınsa da barınma mekânları taşınamaz özelliktedir. Bu özellik, turizmin turistleri bu mekânlara getirmesi için bir hareket noktasıdır. Bu döneme ait yerlere yapılan turizmin kültür turizminde karşılığı “tarih öncesi turizm (Prehistorik turizm)” olduğu gibi daha ilgi görecektir şekilde “Taş Çağı turizmi” olarak da adlandırılabilir. Prehistorik turizm kendi içinde Paleolitik turizm (Eski Taş Devri turizmi) ve Neolitik turizm (Cıvalı Taş Devri turizmi) olarak ikiye ayrılmıştır.

Anadolu’nun ilk köyleri, daha sonraki kültür katmanlarının üst üste birikmesiyle “höyük” olarak adlandırılan tepe görünümü almıştır. Anadolu’da bu şekilde kazısı yapılmamış çok sayıda höyük bulunmaktadır. Bir kısmında yerleşme birkaç kültür katı içerir ve terk edilmiştir. Bir kısmında ise yerleşme kesintili veya kesintisiz devam etmiştir. Bilimsel olarak “petroglif” olarak adlandırılan kaya üstü tasvirleri ve mağara resimleri yazının olmadığı dönemlerin iletişim araçlarıdır. İnsanlar çağlarının bilgilerini sonraki nesillere bu şekilde aktarmışlardır. Günümüzde bu tasvirlerden bu insanların kültürlerini öğrendiğimiz gibi bulundukları yerlerin geçmişteki coğrafyasını (hayvan, bitki, dağ; volkan vb.) da öğreniyoruz. Bilimsel açıdan çok önemli olan kaya üstü ve mağara resimleri Neolitik turizm içinde son derece önemlidir.

Bölüm Soruları

- 1) Mağara yaşamının olduğu Karain Mağarası hangi ildedir?
 - a) Burdur
 - b) Antalya
 - c) Isparta
 - d) Mersin
 - e) Muğla
- 2) Mağara yaşamının izleri bulunan Yarımburgaz Mağarası hangi ildedir?
 - a) Kırklareli
 - b) Bursa
 - c) İstanbul
 - d) Kocaeli
 - e) Balıkesir
- 3) Aktopraklık Höyük buluntuları hangi müzeye konmaktadır?
 - a) İstanbul Arkeoloji Müzesi
 - b) İzmir Arkeoloji Müzesi
 - c) Bursa Arkeoloji Müzesi
 - d) Uşak Arkeoloji Müzesi
 - e) Kırklareli Müzesi
- 4) Latmos Kaya Resimleri hangi dağ üzerindedir?
 - a) Beydağları
 - b) Aydın Dağları
 - c) Bozdağlar
 - d) Kazdağları
 - e) Beşparmak Dağları

- 5) Aşıklı höyük hangi ildedir?
- a) Aksaray
 - b) Antalya
 - c) Bursa
 - d) Konya
 - e) Burdur
- 6) Prehistorik yerleşmenin olduğu Merdivenli Mağara hangi ildedir?
- a) Hatay
 - b) Gaziantep
 - c) Şanlıurfa
 - d) Adana
 - e) Mardin
- Aktopraklık Höyük hangi gölün doğu kıyısındadır?
- 7) Ulubat Gölü
- 8) Manyas Gölü
- 9) Marmara Gölü
- 10) Burdur Gölü
- 11) Beyşehir Gölü
- Yumuktepe Höyük hangi kentin yerleşim alanı içinde kalmıştır?
- 1) Adana
 - 2) Mersin
 - 3) İzmir
 - 4) Mardin
 - 5) Kayseri

- Camuşlu Mağarası buluntularını görmek için hangi müzeye gitmek gerekir?

- 1) Konya Arkeoloji Müzesi
- 2) Bursa Arkeoloji Müzesi
- 3) Kars Müzesi
- 4) Antalya Arkeoloji Müzesi
- 5) İzmir Arkeoloji Müzesi

- Yeşilova Höyük hangi kentin yerleşim alanı içindedir?

- 1) İzmir
- 2) Antalya
- 3) Mersin
- 4) Adana
- 5) Niğde

Cevaplar

- 1) b, 2) c 3) c, 4) e, 5) a , 6) a, 7) a, 8), 9) c , 10) a

11. TÜRKİYE’DE ARKEOLOJİK TURİZM

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

11. Türkiye’de Arkeolojik Turizm

11.1. Arkeolojik Turizm: Tanım, Kapsam

11.2. Türkiye’de Arkeolojik Turizm

11.2.1. Arkeolojik Turizmde Antik Kentler

11.2.2. Arkeolojik Turizmde Tiyatrolar

11.2.3. Arkeolojik Turizmde Köprüler

11.2.4. Arkeolojik Turizmde Hitit Kalıntıları

11.2.5. Arkeolojik Turizmde Anıt Mezarlar

11.2.6. Arkeolojik Turizmde Antik Yollar

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- a)** Gordion Tümülüsü'nde ağaç direkler 3550 yıl nasıl çürümeden günümüze gelmiştir?
- b)** Justinanos Köprüsü altından neden akan dere yoktur?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği geliştirileceği veya
Antik Kentler	Türkiye’de önemli antik kentleri öğrenir.	Arkeoloji temel bilgi okuyarak
Antik Tiyatrolar	Türkiye’nin büyük antik tiyatrolarını öğrenir.	Alan araştırması yaparak

Anahtar Kavramlar

- a)** Efesos
- b)** Aspendos
- c)** Miletos
- d)** Pergamon
- e)** Halikarnassos
- f)** Belkıs Köprüsü
- g)** Şapinuva
- h)** Hattuşas
- i)** Misis Köprüsü
- j)** Side

Giriş

Bu bölümde arkeolojik turizmin tanımından başlanarak Türkiye’de arkeolojik turizmde antik kentler, tiyatrolar, köprüler, Hitit kalıntıları ve antik yollar incelenmiştir.

11. TÜRKİYE’DE ARKEOLOJİK TURİZM

11.1. Arkeolojik Turizm: Tanım, Kapsam

Arkeolojik turizm, arkeolojik sit ve müzelere yapılan turlarla, kültürlerin gelişim sürecini öğreterek halkın kültür seviyesini artıran, arkeolojik kalıntıları koruma bilincini geliştiren, ülkesel ve yerel ekonomik kazanç sağlayan bir turizm tipidir.

Turizm terminolojisinde ise tarihöncesi arkeolojiyi kapsayan turizm prehistorik turizmdir. İnsanın mağara yaşamını, neolitik ve kalkolitik dönem yaşamını kapsar. Arkeolojik turizm ise yazının başlangıcından itibaren (Anadolu için yaklaşık MÖ 1900), Arkaik Dönem, Klasik Dönem, Helenistik Dönem, Roma Dönemi ve Bizans Dönemi’ni kapsar.

Böylece Türkiye’de arkeolojik turizm, MÖ 19. yüzyıldan MS 12. yüzyıla kadar çok geniş bir zaman içinde farklı kültürleri içermektedir. Bu kültürlerin üst üste gelmesi, kentlerin depremle, savaşla yıkılması veya yangın geçirmesi, erozyon vb. nedenlerle buluntular birbirine karışmış, toprak altında kalmış yanmış veya yıkılmıştır. Günümüzde görülen yapılar zengin Roma Dönemi’ne aittir. Roma’dan önceki Helenistik Çağ yapıları Roma Dönemi altında büyük ölçüde kaybolmuş veya yıkılmıştır.

Arkeolojik turizmin dağılım alanları, yerleşmeler (kentler, köyler), kaleler, anıtsal tek yapılar (köprü vb.) ve müzelerdir. Arkeolojik turizmin elemanları “**mekâna bağlı olanlar**” ve “**mekâna bağlı olmayanlar**” olarak ikiye ayrılabilir. Yerleşim yerinde konutlar, yapılar, tiyatro vb. yapılar mekâna bağlıdır. Anıtsal tek yapılar da bu gruptadır (kale, köprü gibi). Müzelere konan aletler, heykeller, takılar, eşyalar mekâna bağlı değildir ait olduğu yerden ve işlevinden uzakta yer değiştirmiştir. Bir müzeye de bağlı olmadan dünya müzelerini dolaşabilirler.

11.2. Türkiye’de Arkeolojik Turizm

Türkiye’de arkeoloji turizminin gelişim alanı Ege ve Akdeniz çevresidir. Bu klasik arkeolojinin ilgi alanı olan sahadır. Bunun nedeni Yunan-Roma uygarlıklarının burada taş ve mermerden yapılmış anıtlarla süslü kentler kurmuş olmalarıdır. Bu alanlarda kazı yapılmasa da yüzeyde buluntular vardır, Yakındoğu’nun kerpiçten yapılma yapıları ise toprak altında veya kaybolmuştur.

Türkiye’de arkeolojik turizmde olanaklar uygulamaların çok üzerindedir. Türkiye topraklarının konumu ve coğrafyası yerleşmeye çok uygun olduğundan arkeolojik turizm için eşsiz zenginliğe sahiptir. Kazısı yapılmayan yerüstünde kalan kalıntılar çok sayıdadır. Yeraltındaki arkeolojik rezervin ise ölçüsü yoktur.

11.2.1. Arkeolojik Turizmde Antik Kentler

Türkiye’de arkeolojik turizm turları antik kentlerin en çok olduğu “Ege ve Akdeniz Kültür Turu” şeklinde düzenlenirken yeni yerler arayan ve kültüre meraklı olanlar için “Lidya Turu”, “Phrgya Turu”, “Karya Turu”, “Likya Turu”, “İyonya Turu”, “Kilikya Turu”, “Pamfilya Turu” vb. adında düzenlenmektedir. Turizmde çok tutulan bu isimler aynı etnik guruba (aynı dil, din, gelenek vb.) sahip halkların oturduğu bölgelere aittir. Bu bölgelerde idari olarak devlet olanlar (Frygya Devleti, Lidya Devleti) olduğu gibi kentlerin birleşerek oluşturduğu Birliklerle (örneğin Likya Birliği) federatif yönetim de olmuştur. Bu bölge adları Anadolu’da Roma hâkimiyetinden sonra unutulmuş ve kullanılmamıştır. Bu nedenle bu şekilde antik tur adları, turun yapıldığı yöreyi ve turun ana temasının arkeoloji olduğunu gösterir. Fakat içerik açısından o yöredeki bütün antik kültürleri kapsamaktadır. Bunun nedeni de Türkiye’de uygarlıkların kentlerde iç içe geçmiş olmasıdır. Arkeolojik turizmin en çok yapıldığı Ege ve Batı Akdeniz Bölgelerinde MÖ 10. yüzyıldan itibaren Ege Denizi üzerinden gelen Yunan kavimlerin getirdiği kültür üzerine gelen Pers uygarlığının (MÖ 6. yüzyıl) fazla izi kalmasa da Büyük İskender’le (MÖ 4. yy’da) başlayan ve MÖ 1. yüzyıla kadar süren Helenistik kültürün kalıntıları bulunmaktadır. Anadolu topraklarının Roma hâkimiyetine geçmesiyle (MÖ 2. yüzyıl) bu kentler günümüzde gördüğümüz Roma uygarlığıyla adeta süslenmiştir. Bu kalıntılar arasında MS 4. yüzyıldan itibaren Bizans kültürü yer alır. Böylece turistler arkeoloji turlarında sadece tek kültürü değil farklı kültürleri ve bunların birbirinden etkilenişini görerek öğrenmektedir.



Fotoğraf: Xanthos

Uygulamada Türkiye’de arkeolojik turlar aynı kentlerde yoğunlaşmaktadır. İyonya için Efes ve Milet, Lidya için Sardes, Likya için Xanthos, Pamfilya için Aspendos ve Side başlıca yerler olmaktadır. Bir diğer ilgi gören yer Afrodisias’tır. Türkiye’de kültür turlarında en çok gezilenler İyonya kentlerinden Efes, Milet ve Priene’dir. Bunun nedenleri arasında bu kentlerin büyüklüğü, önemli yapıları, kazılarla yeni buluntuların ortaya çıkarılması, İzmir ve Kuşadası’na yakınlığı nedeniyle deniz yolu ve hava yoluyla ulaşım imkânı sayılabilir. **Sardes** Salihli’nin (Manisa) Sart köyü yakınındadır. Lidya Devletinin başkenti olmuştur. Sart suyunun Bozdağlar’dan getirdiği altınla çağının en zengin kenti olmuştur. **Xanthos** Fethiye’ye 46 km uzaklıkta Kınık beldesinde Eşen Çay kıyısındadır. Aspendos Serik’e

(Antalya) 8km uzaklıkta Belkıs köyündedir. **Side** Antik Kenti Manavgat'ın beldesi Side ile iç içedir. Kalıntılar yerleşmenin içinde yer alır. Afrodisias Karacasu(Aydın)'un Geyre köyü ile iç içe iken kazılar başladıktan sonra Geyre köyü taşınmıştır.

İyonya'ya ilk olarak gelenler için **Efes** kentinin özellikleri diğer kentleri gölgede bırakmaktadır. Efes antik dönemlerin liman kentiymen Küçük Menderes Nehri'nin getirdiği alüvyonlarla limanı dolarak işlevini kaybetmiştir. Günümüzde Efes kıyından 5km içeridedir. Kalıntılar Selçuk'a (İzmir) 3 km uzaklıktadır. Efes önemli tapınak (Hadrianus Tapınağı), çeşme (Trianus Çeşmesi), yamaç evleriyle süslü olan Sütunlu caddesi, (Kureter Caddesi), liman caddesi (Arcadiane), büyük tiyatro, kütüphane binasıyla (Celcus) başta görülecek bir kenttir. Efes antik kentini 2012 yılında 2 milyon kişi gezmiştir. Arkeolojik turların zaman sınırlaması nedeniyle artan zamanı diğer iki büyük kentin Milet ve Priene'nin gezilmesi almaktadır. İyonya'nın diğer antik kentleri ancak özel ilgiyle gezilirler. **Milet** antik dönemlerin liman kentiymen B.Menderes nehrinin getirdiği alüvyonlarla kıyı dolmuş günümüzde kıyından 10km içeride kalmıştır. Kalıntıları Söke(Aydın)'nin Akköy'ün 5km kuzeyinde Balat köyü yakınındadır. **Priene** Söke'nin Güllübahçe beldesine 3 km uzaklıktadır. Liman kenti olarak kurulmuş Büyük Menderes'in alüvyonlarıyla kıyından içeride kalmıştır.



Fotoğraf: Priene

11.2.2. Arkeolojik Turizmde Tiyatrolar

Doğuşu ilkel insanların dans gösterileri, büyü törenlerine kadar inen tiyatro, en eski sahne sanatı sayılabilir. İnsanlar, tiyatrodan dinsel nedenlerle yasaklandığı Orta Çağ'da da vazgeçmemişlerdir. Günümüzde de sahne sanatları içinde en çok seyirci toplayan tiyatro gösterileridir. Antik kentlerde de öncelikle ilgi çeken yapı tiyatrodur.

Halkın antik tiyatrolara ilgisi o kadar fazladır ki yerel yönetimler konser, festival vb. faaliyetleri buralarda düzenledikleri zaman daha fazla ilgi görmektedir. Efesos, Aspendos, Side, Miletos, Hâlikarnasos, Kaş, Assos, Pergamon Asklepion tiyatrosu, Nysa(Sultanhisar), Prousius ad Hypium (Düzce-Konuralp) bu şekilde kullanıma açılmıştır. Tiyatro yapısına zarar verse de bundan vazgeçilmemektedir. 2005'te restorasyona alınarak gösterilere kapatılan Efesos Antik Tiyatrosu 2012'de tekrar bazı gösterilere açılmıştır.

Türkiye’de arkeolojik turizmde arkeoloji ve tiyatroya meraklı turistler için düzenlenecek “**antik tiyatrolar turu**” için çok sayıda tiyatro vardır. Bir araştırmaya göre bunların sayısı 150’ye yaklaşmaktadır. Antik tiyatrolar turunda büyük tiyatrolar öncelik kazanabilir. Tiyatroların kentin nüfusuyla orantılı büyüklüğü vardır. Bu bakımdan büyük antik kentlerin tiyatroları daha çekicidir. Sıraların oturma kapasitesi açısından Ephesos (19000 kişi), Miletos (14500 kişi), Pergamon (13800 kişi), Laodikeia (kuzey tiyatro 13000 kişi), Perge (11500kişi), Side (9700 kişi), Hierapolis (9700 kişi), Selge (8500 kişi), Halikarnasos (8300 kişi), Aphrodisias (7750), Aspendos (7000 kişi) önceliklidir. En çok oturma sırası ise Pergamon Tiyatrosu’ndadır (80 sıra). Bazı tiyatrolar yapısal açıdan ayırıcı özelliğe sahiptir. Aspendos ayakta kalan tek tiyatro cephesiyle, Priene ayakta kalan en eski sahne binasıyla önemlidir. Arkeologlar Hierapolis antik tiyatro sahnesinin Akdeniz dünyasının eşi olmayan üç katlı mimariye sahip olduğunu belirlemişlerdir.



Fotoğraf: Pergamon Tiyatrosu

Tiyatroların ilgi görmesi ve gösteri ve konserler için kullanılabilmesi (Aspendos, Side, Halikarnasos Tiyatroları) arkeologların da antik kentte tiyatro yapılarına önem vermesine neden olmuştur. Arkeologlar, ayakta kalan (Aspendos gibi) tiyatro cephelerine bakarak veya kazılar sonucu hazırladıkları projelerle tiyatro binalarının orijinal durumunu belirlemektedirler. Bu yapılar finansal sorunları çözüldüğünde yeniden inşa edilecektir.

Antik tiyatrolar sanat gösterileriyle günümüzde de eski işlevine devam etmektedir. Salamis, Hierapolis Side, Halikarnasos, Efes, Aspendos kentlerinin tiyatroları bu amaçla kullanılmaktadır.

11.2.3. Arkeolojik Turizmde Köprüler

Anadolu’da nehirler üzerinden ilk geçiş sallarla, yüzen köprülerle veya ahşap köprülerle olmuştur. Bu nedenle günümüze kalabilen en eski örnekler taş olanlardır. Nehir üzerinde en eski örnek Urartu yapısı (MÖ 9.-7.yüzyıl) olduğu sanılan Kuş Çayı üzerinde (Malazgirt)ki tek gözlü köprüdür. Köprünün üzeri iki yekpare bazalt taş ile geçilmektedir

Antik köprüler turunda görülecek köprülerin ilk yapımları eski kültürlerle inse de onarımlarla Roma çizgileri taşımaları açısından Romalılara aittir. Roma Dönemi’nden sonra

da çok onarım görmüşlerdir (Selçuklu, Beylikler, Osmanlı, Cumhuriyet Dönemi). Bizans Dönemi köprüsü az sayıdadır. Ticaret ve savaşta köprülerin önemi onların devamlı onarımını gerektirmiştir. Deprem gibi afetlerden zarar görmeleri nedeniyle de her seferinde sağlam yapılmaları gerekmiştir. Bu nedenle Anadolu'da eski uygarlıklara ait köprülerin Romalılar tarafından sağlam bir şekilde onarılması onların günümüze gelmelerini sağlamıştır. Bunların bir kısmının günümüzde de kullanılması bunu göstermektedir. Bunların en güzel örneği Kâhta-Sincik yolunda Cendere Çayı üzerinde Nemrut Dağ'ına çıkış yolunda olması bakımından tanınan ve yeni köprü 2005 yılında yapılmaya kadar kullanılan **Cendere Köprüsü**'dür. Kommagene Krallığı topraklarında olması bakımından daha eski izleri de olabilir.



Fotoğraf: Cendere Köprüsü

Geçirdiği onarımlarla 2007 yılına kadar Adana kent içi ulaşımında kullanılan tanınmış bir başka Roma Köprüsü Seyhan nehri üzerinde **Taş Köprü**'dür. Doğu Akdeniz'in bir başka Roma köprüsü Yakapınar (Misis) da Ceyhan üzerinde Misis Köprüsü'dür. 2000 yıldan fazla süre kullanılan bir diğer Roma köprüsü Köprülü Kanyon'da Köprüçay üzerinde **Oluk Köprü**'dür. Selge antik kenti yolunda bulunan köprü 1997 yılında araç trafiğine kapatılmış fakat tekrar açılmıştır. Köprüçay üzerinde bir diğer Roma köprüsü Aspendos'u Side'ye bağlayan günümüzde Serik-Manavgat arasında **Belkis Köprüsü** (Köprüçay)'dür. Günümüzde trafiğe kapatılmıştır. Roma köprüleri için diğer örnekler Çavdarhisar Köprüsü (Bedir Deresi), Mıhlı Köprüsü (Mıhlı Çayı-Altınoluk), Clandras Köprüsü (Banaz Çayı), Bergama Üç Kemerli Köprü (Bergama Çayı), Septimus Severus Köprüsü (G.Antep-Araban-Gümüşpınar köyü)'dür.

Bizans dönemine ait en önemli köprü ise Sakarya'ya karışan Çark Suyu'nun bir kolu üzerinde MS 6. yüzyılda Justinianos Köprüsü'dür. Köprü'nün altından su akmaması ilgi çekmektedir. Sellenme sonucu dere yatak değiştirmiştir.



Fotoğraf: Clandras Köprüsü

11.2.4. Arkeolojik Turizmde Hitit Kalıntıları

Hitit Devleti Anadolu'nun ilk merkezî devletlerinden birisi olarak siyasi bakımdan önemli olmuş imparatorluk düzeyine ulaşmış çok sayıda kent kurmuş ve Anadolu'da kültür açısından önemli izler bırakmıştır.

Hitit Devleti'nin başkenti Hattuşaş yılda ortalama 50000 turist tarafından gezilmektedir (2007'de 70 000). Hattuşaş'ın 1986 yılında Dünya Miras Listesi'ne alınması dünya çapında önemini göstermektedir.

Günümüzde Türkiye'de uygulanan “**Hitit Turu**” Hattuşaş, Yazılıkaya Tapınağı, Alacahöyük, Şapinuva antik kentleriyle Boğazköy, Çorum ve Alaca Müzelerini kapsamaktadır. Bu tur alanı kuzeyde Çorum, güneyde Boğazkale güneybatıda Sungurlu ve merkezi konumda Ortaköy ve Alaca yerleşim yerlerini kapsamaktadır. Bu alanın seçilmesinin nedeni Hititlerle ilgili bilgi ve belgelerin buradaki Hattuşaş ve Alacahöyük kazılarında elde edilmesi ve yıllardır kazılarak mekânsal olarak yerleşmelerin ortaya çıkarılmasıdır. Hattuşaş 1834 yılında kalıntıların ilk bulunmasından itibaren, Alacahöyük 1907 yılından itibaren kazılmaktadır. Bu alanda Ortaköy'e 3 km uzaklıkta 1990'dan itibaren Şapinuva kentinin kazılması bu tura bu kentin de ilave edilmesini sağlamıştır. Bu kentlerin birbirine yakınlığı ve arkeolojik turların 3-4 günle sınırlı tutulması nedeniyle bu alan müzelerle birlikte Hitit turu için yeterli görülmektedir. Hitit tabletlerinde yeri yeni bulunan veya bulunamayan (Kussara, Nesa, Kumanni gibi) başka Hitit kentlerinin de ismi geçmektedir. Bunlar bulundukça Türkiye Hititlerle dünyanın arkeolojik turizmde önemli yerlerinden birisi olacaktır.



Fotoğraf: Hattuşaş

Hitit uygarlığına meraklı turistler için kazıları devam eden diğer bölgelerdeki Hitit kentleri de ilgi çekicidir. Sivas-Altınyayla ilçesi Başören köyü Akkuyular mezarında 1992 yılında kazılara başlanan Sarissa (Kuşaklı), 2007 yılında kazılmaya başlayan Nerik (Samsun-Vezirköprü-Oymaağaç köyü), Karatepe-Aslantaş, Arslantepe (Malatya), Zincirli (Islahiye), Kayalıpınar (Sivas-Yıldızeli) vb. kentler Hitit turlarına dâhil edilebilir.

Uygarlık tarihine ve arkeolojiye meraklı turistler için yerinde bir heykel buluntusu veya bir kaya anıtı görmek de heyecan vericidir. Sanatlarında heykele çok önem veren Hititlere ait heykeller müzelere konduğu gibi bazı heykeller yerinde durmaktadır. Bazı Hitit eserleri bulunduğu coğrafyanın yakınında korunmaktadır.

En önemli kaya anıtları Hattuşaş'ı Mezopotamya'ya bağlayan yollar üzerindedir. Geçitlere yapılan bu anıtlar izlenerek Hititlerin Mezopotamya ile yaptıkları ticaret yolları bulunabilmektedir. İç Anadolu'da bulunanlar İmamkulu Anıtı (Kayseri-İmamkulu köyü), Taşçı Anıtı (Kayseri-Develi-Bakırdağ beldesi), Fraktin Anıtı (Kayseri-Fraktin), Hatip Kaya Anıtı (Konya-Hatip beldesi), İvriz Kaya Anıtı (Ereğli-Aydınkent İvriz Çayı kaynağında)'dır. Sirkeli Kaya Anıtı Adana'nın doğusunda Seyhan nehri kıyısındadır. Beyşehir gölü doğusunda 2 anıt bulunmaktadır. "Fasıllar Anıtı" Beyşehir-Fasıllar köyü güneyinde bir tepenin yamacındadır. 72 tonluk bu anıt yapıldıktan sonra taşınmadan yerinde kalmıştır. "Eflatunpınar Anıtı" Beyşehir Gölü doğusunda bir su kaynağı üzerinde 16 adet dikdörtgen şekilli kaya parçasından oluşmuştur.



Fotoğraf: Eflatun Pınar Anıtı

11.2.5. Arkeolojik Turizmde Anıt Mezarlar

Anadolu’da mezar odasının üzeri kesme taşlar yerine toprakla kapanarak koni şeklinde yığma tepeler oluşturulmuştur. Bunlar “tümülüs” adı verilen anıt mezarlardır. Kral, kral soyu, komutan, yönetici gibi kişiler için yapılan bu anıt mezarlar yükseklik ve şekil bakımından doğal bir tepeden farksızdır. Dışında süsleme yapılmadan tepeye benzetilerek asırlarca ölü ve eşyalarının hırsızlardan korunması amaçlanmış olabilir. Günümüzde yakınındaki yoldan geçen insanlar için coğrafyada tepe olarak algılansa da hırsızlar için define yeridir. En büyükleri ortalama 50 m yüksekliğindedir. Turizm düzenlemesi yapılan tümülüste mezar odası önemlidir. Turistlerin görmesi için mezar odasına giren bir koridor açılır ve mezar odası orijinal durumuyla sergilenir. Mezar odasındaki orijinal eşyalar müzelere konur.

Türkiye toprakları Tümülüsler (mezar tepe) bakımından zengindir. Örnek olarak Lidya uygarlığına ait 500 adet tümülüs belirlenmiştir. Gordion çevresinde Frigya uygarlığına ait 100 kadar tümülüs bulunmaktadır. Türkiye’nin turizmde en çok bilinen ve ilgi gören tümülüsü Kommagene Kralı I. Antiochas’a aittir (MÖ 69- 36) . Nemrut Dağı zirvesinde mezar odasının üzeri kırma taşlardan 50 m’lik yığma tepe ile örtülmüştür. Tümülüsün doğu ve batısında kralın ve tanrı heykellerinin olduğu teraslar ve bu iki tören alanını kuzeyden bağlayan bir yol bulunmaktadır. İlgi görmesinin nedeni sadece tepe mezar (tümülüs) olmasından değil yer seçimi ve çevresinin de düzenidir. Yerinin bir dağ tepesinde güneşin doğuşunu ve batışını görmesi, tümülüsün çevresinin törensel olarak düzenlenmiş olması ve mezar odasının bulunamamış olması buraya ilgi çekmektedir. Bu alanın turizmde kullanımı açık hava müzesi şeklindedir. UNESCO Dünya Kültür Miras Listesi’ne alınmış (1988) olmasıyla dünyanın en ünlü ve korunan tümülüsleri arasına girmiştir. Aynı zamanda ulusal park koruma alanıdır (1989). Millî park girişinde Karakuş Tümülüsü etrafında 4 sütunla Türkiye’de benzeri yoktur ve Nemrut Tümülüsü kadar turist çeker.

Türkiye’de turizme açık bir diğer tümülüs Nemrut Dağı’ndan daha az bilinse de içinin bilim adamları tarafından açılmış olması bakımından daha önemli olan Gordion çevresinde bir Frig kralına (MÖ 8. yy) ait olan tümülüstür. Tarih olarak Midas’ın babası Gordias’a uymakla beraber Midas’ın ünlü kişiliği nedeniyle ona atfedilir. Kazı ekibi tümülüs eteğinde açtıkları tünelden mezar odasına ulaşmışlardır. Mezar adası ardıc ağacı tomruklarıyla

desteklenmiştir. Binlerce yıl (3550 yıl) bozulmadan kalan bu tomruklar muhteşemdir. Mezardeki diğer eşyalar (bakır ve tunç kaplar, çengelli iğneler, mobilyalar) alınarak Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde aynı ölçüde yapılan mezar odasına konmuştur. Tümülüs içine giriş yolu düzenlenmiş, mezar odası beton desteklerle sağlamlaştırılmış, çevre düzenlemesi yapılmış ve turizme açılmıştır.

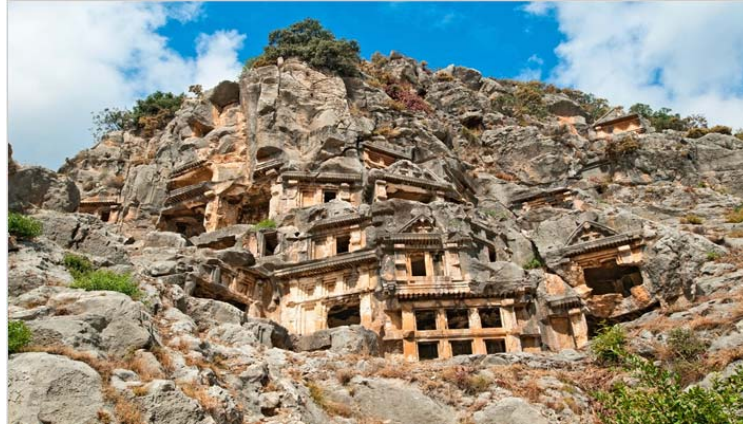


Fotoğraf: Gordion Tümülüsü

Mekânsal düzenlemesi yapılan bir diğer tümülüs Üçpınar Tümülüsü'dür (Balıkesir) Mezar odasına önceden girilip eşyalar çalınmış olmakla beraber iskelet, çanak çömlek parçaları ve araba tekerlekleri ve koşum takımları bulunmuştur. Tümülüslerde mezar odasında orijinal buluntular olduğu zaman mekânsal düzenleme yapılmaktadır. Üçpınar Tümülüsü turizme açılmıştır. Birebir ölçüde mezar odası Bursa Müzesi'nde 1999'da inşa edilmiştir.

Kaybolmadan günümüze gelen ve turizmde ilgi çeken bir başka mezar şekli kaya mezarlardır. Mezarların açılmaması, ölülerin rahatsız edilmemesi, toplu hâlde daha kolay korunması gibi nedenlerle dağlık alanlarda mezar odaları yamaç yüzeylerine oyulmuştur.

Kaya mezarlarının en çok ve toplu olduğu yamaçlar Likya uygarlığına aittir. Likya kentleri çevrelerindeki yamaçlar kent mezarlığı şeklindedir. Fakat bunların da kentin zenginlerine ait olduğu belirlidir. Toros Dağlarının kireçtaşından oluşan yamaçları bu mezarları oymaya olanak vermiş ve sağlam yapısıyla bunları korumuştur. Mezarlar doğayla uyum içinde yapılmıştır. Kaya mezarları başka uygarlıklarda da yapılmasına rağmen Likya'da sanat eseri olmuştur. Bu da kaya mezar işçiliği ve taş işçiliğini geliştirmiştir. Yamaçlardaki toplu kaya mezarlarının birbiri ve doğayla uyumu kentlerin mimarisinden daha görkemlidir.



Fotoğraf: Likya Kaya Mezarları

Arkeolojik sitlerde mezarların bir başka örneği anıtsal mezarlardır. Bunlar bir kral, yönetici veya komutan için yapılan anıtsal tek yapılardır. Öncelikle mimari açıdan ilgi çekse de ölünün kimliğine göre de ayrı bir önem taşır. Anadolu'nun en görkemli anıt mezarı antik dünyanın 7 harikası arasında da girmiş olan Halikarnasos'taki (Bodrum) "Mausoleum" mezar anıtıdır. Bütün mezar anıtlarına verilen "mozole" adı da bu mezardan ve sahibi Kral Mausoleus'un isminden gelir. Günümüze bu görkemli mezar anıtın sadece temelleri kalmıştır. Anadolu'da bazı anıt mezarlar sahipleri kesin olarak bilinmese de mimari ihtişamıyla yıkılmadan günümüze gelmiştir.

11.2.6. Arkeolojik Turizmde Antik Yollar

Anadolu'nun çeşitli uygarlıklara mekân olması ve konumu bakımından Asya-Avrupa ve Orta Doğu arasında ticaret ve savaş alanı ve kervanların ve orduların geçiş alanı olması nedeniyle yollar önemli olmuştur. Anadolu'da bir uygarlığa ait bir yolun bütünüyle izlenmesi mümkün değildir. Yollar coğrafyada aşılabilecek en uygun noktaları birleştirir. Bu hatlar ilk hayvanlarla yapılan ulaşımına uygun olarak belirlenmiştir. Coğrafyada yol konumunu kazanan bir hat coğrafya değişmediği sürece değişmeyecektir. Eski yollar daha sonra gelen kültürler tarafından onararak yeniden kullanılmıştır. Bu nedenle en fazla kaybolan eski kültürlerin ana yollarına ait kalıntılar olmuştur. Anadolu'nu en çok bilinen tarihî yolu Pers Dönemi'ne ait Sus- Sardes arasında **Kral Yolu**'ndan kalıntı kalmamıştır. Fakat yan yollar ve özellikle dağlık alanlarda yol kalıntıları beklenmeyecek kadar çoktur. Likya, Frigya, Hitit, Urartu, Pers, Roma uygarlıklarına ait yan yollar günümüzde yerel halk tarafından kullanılmaktadır. Bu yolların binlerce yıl kalmalarının nedeni yapımların teknikleridir.

Antalya'yı Çubuk Beli üzerinden iç kısma bağlayan ana karayoluna yakın Döşeme Boğazında(Derbent Boğazı) Attalia'yı Kremna üzerinden Pisidya'ya bağlayan en önemli antik yolun taş döşeli kalıntısı bulunmaktadır. Antalya yöresinin önemli bir antik yolu Perge'yi Pisidya'da Antiocheia'ya bağlar. Bu yolun kalıntıları Yazılı Kanyon içinde ve yolun geçtiği Adada kenti girişinde görülebilir. Yazılı Kanyon'un ulusal park olarak ayrılması Roma yolunu da korumaya almıştır.

Türkiye’de turizmin iç kısımlara çekilmesi ve yayılması için bir uygulama antik yolların uluslararası ölçütlerde işaretlenerek turizme açılmasıdır. “**Anadolu’da Antik Yollar**” turlarına bir örnek oluşturacak bir uygulama “**Likya Yolu**” adı altında yapılan yürüyüş turudur. Coğrafi adıyla Teke Yarımadası’nda kültürel olarak Likya adı verilen bölgede Likya, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemlerinde kullanılan ticaret, askerî sevkiyat yerli halkın göç ve yayla yolları birleştirilerek oluşturulan yol (509 km) işaretlenerek 2000 yılında turizme açılmıştır. Ovacık (Fethiye)-Hisarçan’dır (Antalya) köyleri arasında kısmen kıyıda ve tepelerden geçen bu rotada 26 Likya kenti görülebilmektedir.

Antik yollarla ilgili bir düzenleme Hattuşaş, Alacahöyük ve Şapinuva üçgeninde tarihi yol hatları kullanılarak oluşturulan “Hitit Yolu Yürüyüş ve Bisiklet Parkurları”dır. 17 yürüyüş parkuru 2010 yılında 236 km boyunca işaretlenmiştir (kırmızı-beyaz kılavuz çizgileri ve sarı-yeşil yön tabelaları). 6 dağ bisikleti rotası 406 km uzunluğundadır. Aydın’ın Karpuzlu ilçesinden başlayıp Datça’da Knidos’ta sona eren 796 km’lik “**Karya Yolu**” işaretlenerek açıldı(2013) .Bu yol üzerinde Kaunos, Loryma, Knidos, Idyma, Halikarnasos, Pedessa, Labranda, Herakleia Latmos, Alinda gibi antik kentler görülebiliyor. Gordion-Seydiler-Yenice Çiftliği-Yazılıkaya arasında Frig Vadileri boyunca 501 km’lik “**Frigya Yürüyüş Yolu**” düzenlenmiştir (2013) .

Günümüzde yerleşim alanı içinde antik yollara bir örnek Tarsus kenti içinde ortaya çıkarılan Roma Caddesi kalıntısıdır. Çevresiyle birlikte mekânsal düzenlemesi yapılmıştır

Uygulamalar

- a)** whc.unesco.org web adresinde Hattuşaş'ı Dünya Miras Listesi'nde inceleyiniz.

Uygulama Soruları

- a)** Hattuşas'ın dünya çapında önemini açıklayınız.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Türkiye’de arkeolojik turlar İyonya için Efes ve Milet, Lidya için Sardes, Likya için Xanthos, Pamfilya için Aspendos ve Side ‘de yoğunlaşmıştır. Bir diğer ilgi gören yer Afrodisias’tır. Türkiye’de kültür turlarında en çok gezilenler İyonya kentlerinden Efes, Milet ve Priene’dir. Bunun nedenleri arasında bu kentlerin büyüklüğü, önemli yapıları, kazılarla yeni buluntuların ortaya çıkarılması, İzmir ve Kuşadası’na yakınlığı nedeniyle denizyolu ve havayoluyla ulaşım imkânı sayılabilir. Türkiye’de arkeolojik turizmde arkeoloji ve tiyatroya meraklı turistler için düzenlenecek “antik tiyatrolar turu” için çok sayıda tiyatro vardır. Bir araştırmaya göre bunların sayısı 150 ye yaklaşmaktadır. Antik tiyatrolar turunda büyük tiyatrolar öncelik kazanabilir. Tiyatroların kentin nüfusuyla orantılı büyüklüğü vardır. Bu bakımdan büyük antik kentlerin tiyatroları daha çekicidir. Sıraların oturma kapasitesi açısından Ephesos (19000 kişi), Miletos (14500 kişi), Pergamon (13800 kişi), Laodikeia (kuzey tiyatro 13000 kişi), Perge (11500kişi), Side (9700 kişi), Hierapolis (9700 kişi), Selge (8500 kişi), Halikarnasos (8300 kişi), Aphrodisias (7750 kişi), Aspendos (7000 kişi) önceliklidir. En çok oturma sırası ise Pergamon Tiyatrosu’ndadır (80 sıra). Hitit Devleti’nin başkenti Hattuşaş yılda ortalama 50000 turist tarafından gezilmektedir (2007’de 70000). Hattuşaş’ın 1986 yılında Dünya Miras Listesi’ne alınması dünya çapında önemini göstermektedir. Türkiye toprakları tümülüsler (mezar tepe) bakımından zengindir. Örnek olarak Lidya uygarlığına ait 500 adet tümülüs belirlenmiştir. Gordion çevresinde Frigya uygarlığına ait 100 kadar tümülüs bulunmaktadır. Türkiye’nin turizmde en çok bilinen ve ilgi gören tümülüsü Kommagene Kralı I. Antiochas’a aittir (MÖ 69- 36) . Nemrut Dağı zirvesinde mezar odasının üzeri kırma taşlardan 50 m’lik yığma tepe ile örtülmüştür

Bölüm Soruları

1) Arkeolojik turizmde gidilen Salihli yakınlarındaki antik kent aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Afrosisias
- b) Perge
- c) Aspendos
- d) Sardes
- e) Efes

2) Arkeolojik turizmde gidilen Akköy'ün (Söke) kuzeyinde Balat köyü yakınındaki antik kent aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Efes
- b) Milet
- c) Halikarnasos
- d) Afrodisias
- e) Perge

3) Roma Dönemi'ne ait Seyhan Nehri üzerindeki taş köprü hangi kenttedir?

- a) Mersin
- b) Tarsus
- c) Adana
- d) Antakya
- e) Anamur

4) Efes antik kenti hangi nehrin alüvyonlarıyla kıydan içerde kalmıştır?

- a) K. Menderes
- b) Gediz
- c) Bakırçay
- d) Eşençay

e) B.Menderes

5) Geyre köyü hangi antik kentin üzerinde olduğu için kazılar başlayınca yerini değiştirmiştir?

a) Efes

b) Milet

c) Perge

d) Afrodisias

e) Aspendos

6) Romalılardan kalan Oluk Köprü aşağıdaki hangi akarsu üzerindedir?

a) Köprüçay

b) Manavgat Çayı

c) Seyhan Nehri

d) Ceyhan Nehri

e) Asi Nehri

7) Clandras köprüsü hangi akarsu üzerindedir?

1) Banaz Çayı

2) Manavgat çayı

3) Aksu

4) Seyhan Nehri

5) Ceyhan Nehri

8) Hattuş, Alacahöyük, Şapinuva kalıntıları hangi tur programında görülebilir?

1) İyonya turu

2) Lidya turu

3) Hitit turu

4) Karya turu

- 5) Kilikya turu
- 9) Efes, Milet, Priene kalıntıları hangi tur programında görülebilir?
- 1) Hitit turu
- 2) Kilikya turu
- 3) Pamfilya turu
- 4) Likya turu
- 5) İyonya turu
- 10) Fraktin Anıtı ve İvriz Kaya Anıtı hangi tur programında görülebilir?
- Likya turu
 - Pamfilya turu
 - Hitit turu
 - Kilikya turu
 - Karya turu

Cevaplar

1) d, 2) b, 3) c , 4) a, 5) d, 6) a, 7) a, 8) c, 9) e, 10) c

12. TÜRKİYE’DE TARİHSEL TURİZM

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

12. Türkiye’de Tarihsel Turizm

12.1. Tarihsel Turizm: Tanım ve Kapsamı

12.2. Türkiye’de Tarihsel Turizm

12.2.1. Tarihi Kentler ve Turizm

12.2.2. Kaleli Kentler ve Turizm

12.2.3. Tarihsel Konutlar ve Turizm

12.3. Anıtsal Tek Yapılar ve Turizm

12.3.1. Kaleler ve Turizm

12.3.2. Kervansaraylar

12.3.3. Köprüler

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- a)** Bazı kentler neden surlarını korumamıştır?
- b)** Osmanlı Dönemi'nden ahşap konutlar günümüze kadar nasıl gelebilmiştir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Kaleli Kentler	Kalesi olan kentlerin turizmde önemini öğrenir.	Dünya Kaleli Kentler Birliğinin www.walledtowns.com web sayfasını inceleyerek
Tarihsel Konutlar	Tarihî konutların önemini öğrenir.	Avrupa Tarihi Kentler Birliği'nin www.historic-towns.org web adresini inceleyerek

Anahtar Kavramlar

- a)** Tarihî kent
- b)** Kaleli kent
- c)** Mavi Cami
- d)** Türk evi
- e)** Rum evi
- f)** Kùltür adası
- g)** Anıtsal tek yapılar
- h)** Kervansaray
- i)** Köprü

Giriş

Bu bölümde tarihsel turizmin tanımından başlayarak Türkiye’de tarihsel turizm kentlerde tarihî yapılar, kaleli kentler, kentlerde tarihsel konutlar, tek kaleler, kervansaraylar, köprülerden örnekler verilerek işlenmiştir.

12. TÜRKİYE’DE TARİHSEL TURİZM

12.1. Tarihsel Turizm: Tanım ve Kapsamı

Tarih yakın geçmiş kadar uzak geçmiş de içine alan geniş bir kavram olmasına rağmen “**tarihsel turizm**” ve “**arkeolojik turizm**”in mekânsal olarak ilgi alanları farklıdır. Kronolojik olarak tarih ve arkeoloji arasında kesin bir sınır olmamakla beraber uygarlıkların kaybolmuş izlerini arkeoloji, var olan kanıtları tarih inceler. Bu ayrım turizme de uygulanırsa “**tarihsel turizm**” için gidilen mekânlar arkeolojik sit alanları dışında kalmaktadır

Tarihsel turizm, tarihsel olaylarla değil onların mekânı ile ilgilidir. Tarihsel turizmin mekânla ilişkisi, tarihi yol, politik olay, anlaşma gibi tarihi bir olayın mekânı veya tarihi bir kişilikle ilgili yapı veya yapılar topluluğudur.

Kentlerin tarihsel verilerini yaşatan, eski kent dokusunu, düzenini, uyumunu, mimari bütünlüğünü koruyan sokak ve mahalleler veya kentin ilk kuruluşundan itibaren farklı kültür dönemlerini yansıtan tarihi kent mekânları, tarihsel turizmin en önemli çekiciliğidir. Tarihi kent merkezleri, tarihsel yapıların yoğun olarak bulunduğu alanlardır. Bu alanların sınırı bazı kentlerde surlarla belirlenmiştir. Sur içinde dar sokaklarda geleneksel mimari tarzında yapılmış 1-2 katlı konutlar veya konutlara göre daha büyük, sağlam malzeme ile yapılmış görkemli yapılar yer alır.

12.2. Türkiye’de Tarihsel Turizm

Türkiye’de tarihsel turizmin gelişimi arkeolojik turizme göre çok yenidir. Türkiye’nin dış turizmde tanınması deniz turizmiyle olmuş, kıyılara yakın antik kentlerin (Efes, Milet gibi) olması nedeniyle ikinci olarak arkeolojik turizme yönelmiştir. Türkiye’de Tarihsel turizm başlangıçta İstanbul gibi büyük kentlerin tarihsel yapılarıyla sınırlı kalmıştır

Türkiye’de tarihsel turizmi, yapıların daha çok korunmuş olduğu Bizans’tan sonraya koyarak Beylikler Döneminden başlatmak uygun olur. Bu sınıflamaya göre Türkiye’de ilk Türk devletleri, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemleri tarih turizminin kapsamındadır. (MS 12. yüzyıl-19. yüzyıl). Büyük görkemli yapıların büyük ve önemli yerleşmelere yapılması nedeniyle ve turların büyük kentlere yönelmesi nedeniyle, tarihsel turizm açısından büyük kentler daha avantajlı durumdadır. Küçük yerleşmeler ise tarihsel dokusunu tarihsel konutlarıyla birlikte koruması açısından önemlidir.

Tarihsel turizmi öncelikle “**yerleşme içinde tarihi yapılar**” ve “**yerleşme dışında tek anıtsal yapılar**” olarak ikiye ayırmak gerekir. Yerleşme içinde olanlar toplu halde yerleşmenin eski merkezinde olduğu gibi kent içine dağılmış da olabilir. Küçük yerleşmelerde tarihsel büyük yapı birkaç yapıyla sınırlı olmakla beraber tarihsel konut açısından sokak ölçüsünde veya bütünüyle korunmuş olabilir. Yerleşme dışında olanlar ise işlevleri açısından yerleşme dışında yapılan kervansaray, köprü, kale gibi tek yapılardır.

12.2.1. Tarihî Kentler ve Turizm

“**Tarihî kent**” kavramı önemli ve görkemli anıtsal yapıları olan, geçmiş uygarlıklara başkentlik yapan, üst üste birkaç uygarlıkla iç içe yaşayan, yerleşme dokusunun önemli bir kısmı tarihsel sit olan yerleşmeleri içerir. Tarihsel turizmin çekim merkezleri de “tarihî kent”lerdir.

Kentlerde turizm, tarihsel yapılar toplu bir alanda olmadığı zaman yerleşmenin en önemli ve görkemli anıtsal yapısından başlar. Bu yapı cami, kilise, han, bedesten, saray vb. işlevi farklı yapılar olabilir. Yerleşmelerde anıtsal yapılar arasında en çok korunanlar dinî yapılar (cami, kilise vb.) olduğu için tarihsel turizme en fazla bu yapılar konu olurlar. Dinî yapılar açısından en zengin ve önemli kent İstanbul’dur. Bizans döneminin en önemli kiliseleri ve Osmanlı döneminin en görkemli camileri bu kenttedir. Mimari açıdan Mimar Sinan’ın camileri ünlüdür. Süleymaniye Cami, Kanuni Sultan Süleyman’ın yaptırdığı ve 4 minareli cami olarak önemlidir. 6 minareli Sultanahmet Cami içi 20 000 den fazla mavi renk ağırlıklı çiniyle süslenmesi nedeniyle dış turizmde ismi “**Mavi Cami**” olarak yaptıran padişahın önüne geçmiştir.

İstanbul dışında Anadolu’daki yerleşim yerlerinde camiler, yerleşmenin en önemli tarihi yapısıdır. Bu nedenle turlarda ilk olarak gezilen mekânlardır. Tur programına alınan yerleşmede öncelikle caminin ayırıcı özelliği vurgulanır. Bu özellik ait olduğu kültür, mimarisi, ilk örnekler arasında olması gibi özelliklerdir. Bu açıdan Anadolu’da Selçuklu, Beylikler dönemi, Osmanlı dönemi camileri bulunmaktadır. Selçuklu dönemi Alaeddin Cami(Konya),Karamanoğulları’na ait Aksaray-Ulucami, Aydınoğullarının yaptırdığı İsa Bey Cami(Selçuk), Dulkadiroğullarına ait Maraş-Ulucami sayılabilir. Selçuklu döneminde Mengüçoğullarına ait Divriği Ulu Cami ve Darüşşifa’sı 1985 yılında Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır. Kapi ve sütunlarda işlenen motiflerle dünya sanat tarihî açısından önemlidir

İstanbul dışında Osmanlı camilerinin en güzellerine örnek Ulu Cami (Bursa)’dır. Selimiye Cami, Mimar Sinan’ın eseri olması ve İstanbul dışında tek selatin camisi olması,4 minareli olması gibi özelliklerle Edirne turizminin başlıca çekici unsurudur. 2011 yılında Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır

Yerleşmelerde turist çeken anıtsal yapılardan bir gurubu da kiliselerdir. Kiliseler turizmde dinî amaçlı değil her dinden turist gruplarını çekmektedir. Kiliselerin tarihi, mimarisi, sanat tarihi açısından önemi turizmin ilgi alanına girmektedir. Turizm açısından en çok gezilen kilise Ayasofya(İstanbul)’dır. MS 6. yüzyıl yapısı bu kilise erken döneme ait olması ve mimari olarak büyüklüğüyle ünlüdür.

Osmanlı Devleti’nin ihtişamını yansıtan saraylar da İstanbul’da ilgi görmektedir. Bunlar arasında Topkapı Sarayı birinci sıradadır. Deniz manzaralı bu saraydan sonra İstanbul’un deniz manzaralı diğer üç sarayı Boğaziçi kıyısında Dolmabahçe, Çırağan ve Beylerbeyi Sarayları sadece sergilenen Osmanlı dönemi eserleriyle ve içinde yaşanan tarih açısından değil Boğaz gezilerinde Boğaz’ın en nadide süsüdür.

Kentlerde tarihsel yapılar arasında bedestenlerin turizmde ayrı bir yeri vardır. Kuruluş yeri, mimari, büyüklük ve günümüzde turistik işlevi açısından en önemli bedestenler, İstanbul, Edirne ve Bursa bedestenleridir. İstanbul'da Kapalıçarşı'nın nüvesini oluşturan 2 bedesten (Cevahir ve Sandal bedestenleri) önemlidir. Bursa Bedesteni (14. yüzyıl) en büyük örneklerden birisidir. Çevresinde hanlar ve çarşılarla çok geniş bir ticaret alanı oluşturmuştur. Manisa Rum Mehmet Paşa (XV. yüzyıl) Bedesteni onarılmaktadır. Türkiye'nin en yüksek kubbeli bedesteni sayılmaktadır. Edirne Bedesteni (15. yy) 1965 yılında onarılmıştır.

12.2.2. Kaleli Kentler ve Turizm

Kaleler ve surların turizm açısından önemi büyüktür. Turizmde en fazla ilgiyi kentlerde yer alan kaleler görür. Bunun nedeni ulaşım olanağı, kentin tarihsel turizm yanında diğer çekicilikleri, kent kalelerinin öncelikle onarılmış olması ve kültürel faaliyetlere (müze, festival, konser vb.) açılmasıdır. Öncelikle deniz turizminin geliştiği kıyı kentlerinde yerleşmenin kalesi de turizmin önemli bir çekici unsuru olmuştur. Bodrum Kalesi, Çeşme Kalesi, Marmaris kalesi, Alanya Kalesi gibi. Turizmin ikinci derece geliştiği kıyılarda da kaleler turizm içindedir (Çandarlı Kalesi)

Her kalenin uzun bir tarihi vardır. Bu tarih içinde yapım yılı, kalenin ait olduğu uygarlık veya uygarlıklar, kaleyi kimin yaptırdığı da yer alır. Kaleler genelde var olan kalenin yerinde ilavelerle yapırlar bu nedenle bulundukları yöredeki uygarlıkların izlerini taşırlar. Ankara Kalesi ve Sivas Kalesi'nin Hititlere kadar inen bir tarihi olduğu sanılmaktadır. Kaleler uygarlıklara göre Urartu, Bizans, Ceneviz, Roma, Osmanlı Kalesi olabilirler. Van Kalesi Urartu Kalesi olarak önemli bir örnektir. Alanya Kalesi ise ayakta kalmış tek Selçuklu Kalesidir. Kale yaptıran kişinin ünüyle de ün kazanır. Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı Marmaris Kalesi, İstanbul Boğazı'nda Yıldırım Beyazıt'ın yaptırdığı Anadolu Hisarı, Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Rumeli Hisarı, Çanakkale'de Çimenlik ve Kilitbahir Kaleleri gibi.

Surla çevrili kentler çok az sayıdadır Dış surları korunan kentler ise İstanbul, Diyarbakır ve İznik'tir. Surlu kentlerin az sayıda olması onları daha önemli duruma getirmiştir. Dış surları kısmen korunanlara Kayseri surları örnek olarak verilebilir. Türkiye'de korunan dış surların en güzel örneği Diyarbakır surlarıdır. Dış surları korunan diğer kent İznik'tir. Kentin küçük olduğu dönemde yapılan Helenistik Dönem surlarından kalıntı kalmamıştır. Günümüzdeki surların büyük bölümü Roma Döneminde MS 3. yüzyılda yapılmış Bizans ve Osmanlı dönemlerinde onarılmıştır. Bu onarımlarla Anadolu'nun en iyi korunmuş savunma yapısı olarak günümüze gelebilmiştir.

12.2.3. Tarihsel Konutlar ve Turizm

Bir yerleşmede tarihsel konutlar, sokak veya mahalle ölçüsünde korunduğu gibi tek yapı olarak da korunmuş olabilir. Fakat en önemlileri geleneksel konutları sokak ve mahalle ölçüsünde korunan kentlerdir. Tarihsel konutlar arasında en yaygın olan “**Türk Evi**” tipidir. Bu evlerin Osmanlı Devleti'nden miras kalan örnekleri 17. yüzyıla kadar inebilen en çok 18. ve 19. yüzyıla ait en az iki katlı, zemin kat sokak cephesine kapalı ve yüksek, üst kat çok

pencereli ve çıkmalıdır. Osmanlı evleri ev boyutunda olabildiği gibi konak boyutunda olabilir. Konaklar kuruluş yeri nehir, deniz kıyısında olmasına göre “**yalı**” ismini de alır. Tarihsel konutlar arasında bir diğer grup “**Rum Evi**” tipidir. Rum evlerini Türk evlerinden ayıran özellik içe kapanmış olmaları, avlu yerine sokakla bütünleşen cepheleri olması ve kesme taş yapı olmalarıdır.

Turizm açısından en önemlisi tarihsel konutlarını bütünüyle koruyan yerleşmelerdir. Bu konuda iki önemli örnek Safranbolu ve Beypazarı’dır. **Safranbolu** 1994 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır. Konutlarıyla tarihsel turizmden pay alan bir diğer yerleşme **Beypazarı**’dır. Beypazarı’nda en eskisi 13.yüzyıla ait olan diğerleri 18.ve 19.yüzyıla ait 3500 tarihi konak bulunmaktadır. **Kula, Göynük, Taraklı, Mudurnu, Birgi, Akseki, Bartın, Gümüşhane** gibi tarihsel konutlar yönünden zengin yerleşmeler de onarım yapmaktadırlar. Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarına inen erken dönem kırsal kesim sivil mimari örnekleri ise günümüzde Bursa’nın mahallesi olan **Cumalıkızık** köyündedir. Osmanlı sivil mimarisi örneklerini koruyan bir diğer yerleşme Göynük’tür. Göynük çayının iki tarafında yamaçlara kurulan 100-150 yıllık 400 tarihi ev, Taraklı’da 19. yüzyıl Osmanlı mimarisi örneği 300 tarihî ev bulunmaktadır. **Mudurnu**’da 315 tarihî evin 90 adedi koruma altına alınmış ve dış cephe bakımı yapılmıştır. Tokat Beyhamam sokak’ta 52 tarihî evden 45 adedi aslına uygun onarılmış, Halit Sokak’ta tarihi evlerin onarımı tamamlanmıştır. Çorum Alaybey Sokak’ta 10 tarihi ev onarılarak “Tarihi Evler Sokağı” oluşturulacaktır. Kütahya’da Pirler Mahallesi Germiyan Sokak’ta konaklar onarılarak işlevler verilmiştir.



Fotoğraf: Beypazarı Evleri

Büyük kentlerde tarihsel konutların olduğu sokaklar onarılmakla beraber, semt ölçüsünde korumaya en güzel örnek Eskişehir’de **Odunpazarı** semtidir. Güneydeki tepelerde yer alan Odunpazarı semtinde 19.yüzyıl Osmanlı ev ve konakları, Osmanlı dönemi tarihsel yapılar, kıvrımlı sokaklar, ahşap süslemeli bitişik düzenli cumbalı evler sit alanı ilan edilmiş ve 2005 yılında başlayan “Odunpazarı Evleri Yaşatma Projesiyle” 240 ev restore edilmiştir.

Tarihsel konutlar arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin evleri farklı özellik gösterir. Bu bölgede iklim, kayaç yapısı, gelenekler ev tipini de değiştirmiştir. Mimarlıkta taş malzeme hâkimdir. Sığağa karşı kalın taş duvarlar yapılmıştır.

Tarihi yapısını koruyan yerleşmeler arasında bir örnek de **Midyat**’tır. Geleneksel dokunun yoğun olduğu tarihî kent merkezi 2000 yılında kentsel sit alanı ilan edilmiştir. **Mardin**’in ilk yerleşim alanını topoğrafyası tarihsel konutlara toplu hâlde Mardin’e özgü

farklı bir özellik kazandırmıştır. Tarihsel konutlar Mazi Dağı'nın güney eteklerinde Kale'den eteklere doğru yapılmışlardır. Dar sokakların olması evlerin de üst üste yoğun görünmesine neden olmaktadır. Mardin kentsel sit alanı ilan edilmiş 388 konut ve 10 konak ve tarihî yapılar tescil edilmiştir.



Fotoğraf: Midyat Evi

Küresel benzeşmeden etkilenmeyen kentlerden birisi de **Şanlurfa**'dır. Tarihî surlar içinde 14 mahallede 1000 tescilli kültür varlığı bulunmaktadır. Bunlar proje dâhilinde korunup, onarılıp uygun işlevler verilecektir. Urfa'da tarihi dokusu bozulmamış Culha, Yorgancı, Güllüoğlu sokağın çevrelediği alan "Kültür Adası" olarak adlandırılmıştır. Burada 12 ev onarılarak otel olacaktır.

Turizmde tarihsel evlerinin farklılığı ile önemli bir yeri olan **Harran**'dır. Yerleşim tarihî çok eskilere inen yerleşim yeri üzerinde 150-200 yıl önce yapılan "kubbeli evler" ülke çapında önemli çekiciliktir.



Fotoğraf: Harran Evleri

12.3. Anıtsal Tek Yapılar ve Turizm

Tarihsel turizmde gezilen tarihi yapılar çoğunlukla yerleşim yerlerinde bulunurlar. Çünkü bunların işlevleri (cami, kilise, saray, bedesten, kale) yerleşmeyle ilgilidir. Fakat yerleşmeler dışında yapılmış tarihsel yapılar da bulunmaktadır. Bunlar, işlevleri yerleşmeler arasında konaklama, güvenlik ve ulaşım ile ilgili olan kale, kervansaray ve köprülerdir. Özellikle karayoluyla yapılan kültür turlarında kültür varlıkları olarak önemlidirler.

12.3.1. Kaleler ve Turizm

Kalelerin kuruluş yeri seçimi, kullanılan malzeme, denetlediği ticaret yolu da coğrafyanın ilgi alanıdır. Ticaret yolundaki kalelerin işaretleşme açısından birbirini gören noktaları seçerek yapılması da coğrafyanın ilgi alanıdır. Tarihsel turizm açısından kalelerden oluşan bir zinciri izlemek istenirse Kilikya'yı (Çukurova) Kapadokya'ya (İç Anadolu) bağlayan tarihî ticaret yolu olan Adana-Kozan-Feke-Saimbeyli kara yolu hattında Adana'dan başlayarak Dumlu Kalesi (Dumlu köyü), Anavarza Kalesi (Dilekkaya köyü), Bucak Kalesi, Kozan (Sis) Kalesi, Karasis Kalesi (Gedikli köyü), Andıl Kalesi, Feke Kalesi, Haçin Kalesi (Saimbeyli) gezilebilir. Adana Ovası, doğudan Toprak Kale ve Yılanlı Kale (Ceyhan) tarafından kontrol edilmektedir.



Fotoğraf: Yılanlı Kale

Alanya-Antalya arasındaki ticaret yolunda Alara Han'da konaklayan kervanların güvenliği için de Alara Kalesi yapılmıştır. Karakol kalesi niteliğindeki kalelere örnek olarak Tirebolu-Torul karayolu üzerinde Harşit Vadisi'ni kontrol eden Bedrama Kalesi, Fırtına vadisindeki bir geçide hâkim bir tepede Zil Kale, Bizans'ın doğu sınırını korumak için Sakarya Nehri'nin batı yakası boyunca yapılan kalelerden Harmantepe Kalesi, Selçuk Kalesi'ne yapılacak saldırıları önceden haber vermek için Keçi Kalesi verilebilir.

12.3.2. Kervansaraylar

Kervansaraylar yerleşme içinde olduğu zaman kentin tarihsel turizmi içinde yer alırlar. Bunlara çoğunlukla restorasyonla konaklama, alışveriş gibi işlevler kazandırılmıştır. Yollar üzerinde olanlar ise tarihsel turizmde anıtsal tek yapılar arasında değerlendirilir.

Selçuklu kervansaraylarının en büyük ve görkemlilerini sultanlar yaptırmıştır. Bu yapılar sultanların gücü yanında sanatsal yönlerini de yansıtan ihtişamdır (Alay Han, Evdir Han, Aksaray-Sultan Hanı, Sultan Han, Alara Han, İncir Han, Kırkgöz Han, Eğridir Han)

.Hanlar içinde yaşanan tarihi olaylar ve konaklayan sultanlar açısından da önemlidir. I. Alâeddin Keykubâd kışları geçirmek için Alanya'ya gelirken Alara Han'da konuk olarak kalmıştır.

Selçuklu kervansarayları Anadolu kültür tur hatları üzerinde olmasına rağmen 1990lı yıllara kadar harabe şeklinde bırakılmıştır. Bu durumlarıyla da 15 yüzyıllık yapılar görkemli kapıları ve avlularıyla ilgi çekmiştir. Asya-Avrupa arasında "İpek Yolu" olarak adlandırılan kervan yolunun Anadolu'daki kısımlarında turizmde tur hatları üzerinde bulunan 11 adedi 1993 yılında seçilerek öncelikle Bakanlık tarafından restore edilmektedir. Bunlar Sultan Hanı (Aksaray), Sarı Han (Nevşehir), Şarapsa Han (Antalya), Ak Han (Denizli), Ağzıkara Han (Aksaray), Alara Han (Antalya), Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı (Malatya), Çardak Han (Denizli), Susuz Han (Burdur), İncir Han (Burdur), Alay Han (Aksaray)'dır.



Fotoğraf: Sultan Han(Aksaray)

Selçuklu kervansarayları başkent Konya'da düğümlenen ana ticaret yolları üzerinde yoğunlaşmıştır. Suriye ile olan ana ticaret yolu Konya-Kayseri üzerinden geçmektedir. Günümüzde peribacalarıyla çok sayıda turist çeken yörede Aksaray-Kayseri arasındaki hanlar bu açıdan öncelikle turizme açılmıştır (Aksaray Sultan Hanı, Akhan/Bozhan, Ağzıkarahan, Öresin Han, Alay Han, Sarı Han/Avanos). Konya'yı Antalya ve Alanya'ya bağlayan diğer ana ticaret yolları üzerinde bulunanlar da Antalya yöresinin çok turist çekmesi nedeniyle turizmde önem kazanmıştır. Alanya-Konya yolu üzerinde Alanya'ya yakın olan Şarapsa Han, Antalya-Alanya yolunda Alara Han gibi.

12.3.3 Köprüler

Roma ve Bizans dönemine ait köprüler arkeolojik turlarda görülmektedir. Tarihsel turizm içine giren köprüler ise Beylikler ve Osmanlı köprüleridir

Anadolu'da ticarete önem veren Selçuklular eski köprüleri onarmış yeni köprüler yaptırmışlardır. MS 12. ve 13. yüzyıla ait olan Tekgöz Köprüsü (Kızılırmak-Kayseri), Çokgöz Köprüsü (Erkilet-Kızılırmak), Yıldız Köprüsü (Yıldızeli-Yıldız Çayı), Kesikköprü (Kızılırmak), Korgan Köprüsü (Kızılırmak), Çeşnigir (Köprüköy) Köprüsü (Kızılırmak-Kırıkkale), Meram Köprüsü (Meram Çayı-Konya), Eski Kozluk Köprüsü (Kozluk Çayı-Arapkir), Çanlı Çöprü (Dokuzsele Deresi-Uşak), Akköprü (Çubuk Çayı) günümüze kadar

gelebilen Selçuklu köprüleri arasındadır. Çokgöz köprüsü 2004 yılında Yamula Baraj suları altında kalmıştır.



Fotoğraf: Tekgöz Köprüsü

Osmanlılar köprü yapımına önem vermişler yerleşme içlerinde ve yollar üzerinde köprüler yaptırmışlardır. Osmanlı köprülerinin özellikle yol üzerinde olanlar askerî seferlerle ilgilidir. Bu açıdan bakılırsa İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan yollar üzerinde nehirleri aşmak için yapılan köprüler askerî amaçlıdır (Uzunköprü ve Silivri köprüsü) . Aynı şekilde Bağdat ve İran seferleri için de padişahlar köprüler yaptırmıştır. Koyunbaba Köprüsü (Kızılırmak), Silivri Köprüsü (Silivri Çayı), Babaeski Köprüsü (Ergene kolu üzerinde), Uzunköprü (Ergene Nehri), Koyun Köprüsü (Bakırçay), Behramkale Köprüsü (Tuzla Çayı) yerleşme dışında yapılmış Osmanlı köprülerine örnektir.



Fotoğraf: Behramkale Köprüsü

Konaklamak için köprü yanına kervansaray da inşa edilmektedir. Köprü yanlarında varlığı bilinen fakat yıkılmış kervansaraylar vardır. Bu açıdan sağlam olarak kalan kervansaray B. Çekmece Köprüsü yanında Kanuni'ni yaptırdığı Sultan Süleyman Kervansarayıdır. Bir diğeri ise Kırşehir-Konya arasında Kızılırmak üzerinde Kesikköprü yanında bulunan Kesikköprü (Cacabey) Kervansarayı'dır.

Uygulamalar

- 1) Tarihî Kentler Birliğinin www.tarihkentlerbirligi.org web adresini inceleyiniz.

Uygulama Soruları

- a)** Tarihi Kentler Birliğine Türkiye’den üye olan yerleşmeler nelerdir?

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Tarihsel turizm, tarihsel olaylarla değil onların mekânı ile ilgilidir. Tarihsel turizmin mekânla ilişkisi, tarihi yol, politik olay, anlaşma gibi tarihî bir olayın mekânı veya tarihî bir kişilikle ilgili yapı veya yapılar topluluğudur. Türkiye’de tarihsel turizmi, yapıların daha çok korunmuş olduğu Bizans’tan sonraya koyarak Beylikler Dönemi’nden başlatmak uygun olur. Bu sınıflamaya göre Türkiye’de ilk Türk devletleri, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemleri tarih turizminin kapsamındadır (MS 12. yüzyıl-19. yüzyıl). Kaleler ve surların turizm açısından önemi büyüktür. Turizmde en fazla ilgiyi kentlerde yer alan kaleler görür. Bunun nedeni ulaşım olanağı, kentin tarihsel turizm yanında diğer çekicilikleri, kent kalelerinin öncelikle onarılmış olması ve kültürel faaliyetlere (müze, festival, konser vb.) açılmasıdır. Bir yerleşmede tarihsel konutlar, sokak veya mahalle ölçüsünde korunduğu gibi tek yapı olarak da korunmuş olabilir. Fakat en önemlileri geleneksel konutları sokak ve mahalle ölçüsünde korunan kentlerdir. Tarihsel turizmde gezilen tarihî yapılar çoğunlukla yerleşim yerlerinde bulunurlar. Çünkü bunların işlevleri(cami, kilise, saray, bedesten, kale) yerleşmeyle ilgilidir. Fakat yerleşmeler dışında yapılmış tarihsel yapılar da bulunmaktadır. Bunlar, işlevleri yerleşmeler arasında konaklama, güvenlik ve ulaşım ile ilgili olan kale, kervansaray ve köprülerdir. Özellikle karayoluyla yapılan kültür turlarında kültür varlıkları olarak önemlidirler.

Bölüm Soruları

a) Aşağıdaki camilerden hangi cami çinileri nedeniyle “Mavi Cami” ismiyle tanınır?

- 1) Süleymaniye cami
- 2) Yeni Cami
- 3) Sultanahmet Cami
- 4) Fatih Cami
- 5) Mihrimah Sultan Cami

b) Dolmabahçe, Çırağan, Beylerbeyi Sarayları hangi şehirdedir?

- Ankara
- İzmir
- İstanbul
- Konya
- Bursa

c) Aşağıdaki yerleşmelerden hangisi “Kaleli Kentler” gurubunda değildir?

- 1) Bodrum
- 2) Datça
- 3) Marmaris
- 4) Alanya
- 5) Çeşme

d) Safranbolu, Beypazarı, Göynük, Taraklı tarihsel turizmde aşağıdaki hangi ortak özellikle tanınır?

- 1) Camileri
- 2) Manastırları
- 3) Kiliseleri
- 4) Tarihsel evleri

- 5) Bedestenleri
- e) “Kubbeli evler” aşağıdaki hangi yerleşmenin tarihsel turizmde ilgi çeken özelliğidir?
- a) Mardin
- b) Midyat
- c) Harran
- d) Hasankeyf
- e) Diyarbakır
- f) Aşağıdaki hangi cami Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır?
- a) Divriği Ulu Cami
- b) Sultanahmet Cami
- c) Bursa Ulu Cami
- d) Süleymaniye Cami
- e) Alaeddin Cami (Konya)
- g) Yılanlı Kale (Ceyhan) aşağıdaki hangi ovayı tehlikeye karşı kontrol etmek için yapılmıştır?
- a) Kahramanmaraş Ovası
- b) Adana Ovası
- c) Amik Ovası
- d) Alanya Ovası
- e) Gazipaşa Ovası
- h) Aşağıdaki hangi köprü Yamula Baraj Gölü suları altında kalmıştır?
- a) Akköprü
- b) Behramkale Köprüsü
- c) Çokgöz Köprüsü
- d) Kesikköprü

- e) Yıldız Köprüsü
- i) “Yalı” adı verilen konutların kuruluş yeri aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Dağ eteği
 - b) Ova
 - c) Yayla
 - d) Yolboyu
 - e) Nehir veya deniz kıyısı
- j) Aşağıdaki hangi kale Çanakkale Boğazı kıyısındadır?
 - a) Anadolu Hisarı
 - b) Rumeli Hisarı
 - c) Bodrum Kalesi
 - d) Kilitbahir Kalesi
 - e) Marmaris Kalesi

Cevaplar

1) c, 2) c, 3) b, 4) d, 5) c, 6) a, 7) b, 8) c, 9) e, 10) d

13. TÜRKİYE’DE ASKERİ TURİZM

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

13. Türkiye’de Askerî Turizm

13.1. Askerî Turizm: Tanım ve Kapsamı

13.2. Türkiye’de Askerî Turizm

13.2.1. Dünya Savaşı’nda Türkiye’den Bir Cephe: Çanakkale

13.2.2. Sarıkamış Harekâtı

13.2.3. Kurtuluş Savaşı ve Askerî Turizm

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- a)** Halklar şehitlerine vefayı nasıl ödeyebilir?
- b)** Savaş alanında geçmişle empati nasıl kurulur?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Çanakkale Cephesi	Savaş alanında mekânsal düzenlemeyi öğrenir	http://gytmp.milliparklar.gov.tr web adresini inceleyerek
Kurtuluş Savaşı	Mekânsal düzenlemeyi öğrenir	http://bolge5.ormansu.gov.tr web adresinde Başkomutan Milli Parkını inceleyerek

Anahtar Kavramlar

- a)** Askerî turizm
- b)** Kurtuluş günleri
- c)** Gelibolu Barış Parkı
- d)** Savaş turizmi
- e)** Zafer Müzesi
- f)** Karargâh Müzesi
- g)** Temsilî şehirlik
- h)** Abide
- i)** Sakarya Savaşı
- j)** Büyük Taarruz

Bu bölümde Askerî turizmin tanımından başlayarak Çanakkale Savaşı, Sarıkamış Harekâtı, Kurtuluş Savaşı alanlarında askerî turizm açısından mekansal ve olaysal düzenlemeler incelenmiştir.

13. TÜRKİYE’DE ASKERÎ TURİZM

13.1. Askerî Turizm: Tanım ve Kapsamı

Askerî turizmin ilgi alanı sadece savaş olduğu için kültür turizmi içinde ayrı bir alt dal oluşturur. Askerî turizmin meydana savaşlarının yapıldığı yerlere olan şekli ayrı bir isimle “**savaş alanları turizmi**” olarak adlandırılmıştır. Askerî turizmin bir başka şekli devam eden savaş ortamlarına yapılmaktadır. Bu ise “**savaş turizmi**”dir.

Askerî turizmin mekâna bağlı kaynakları savaş alanları, çatışma mevkiileri, surlar, kaleler, ordu yolları, siperler, karargâh, ordugâhlar vb’dir. Silah, giysi, araç, mektup, belge vb. kaynaklar ise mekâna bağlı değildir. Bunlar müzelerde biraya toplanır ve sergilerle yer değiştirebilirler. Askerî açıdan önemli günler (savaş yıldönümleri, kurtuluş günleri, barış antlaşmaları yıldönümleri vb.) de sadece ilgili mekânlarda değil, yerleşim merkezlerinde, yurdun diğer yerleşmelerinde de kutlanmaktadır. Bu kutlamalar çok sayıda katılımı askerî turizme dönüşmektedir.

13.2. Türkiye’de Askerî Turizm

Türkiye toprakları jeopolitik konumu nedeniyle doğu-batı arasında geçiş toprakları olması yanında ekonomik kaynaklarıyla geçiş sırasında gelen yeni halkların da göç alanı olmuştur. Ekonomik kaynaklara olan rekabet nedeniyle de yerleşim barışla değil savaşla olmuştur. Bu durumda bu topraklardan daimî yerleşime geçildiği Neolitikten başlayarak savaş adeta eksik olmamıştır. Uygarlıkların bıraktığı izler arkeolojik ve tarihsel turizmin konusu olurken, bir devleti ortadan kaldırarak başka bir devletin kurulmasını sağlayan savaşlar da bu topraklarda deprem gibi önemli bir olaydır. Bu açıdan Türkiye’de askerî turizmin ilgi alanı mekânsal ve olaysal olarak çok geniştir. Dünya çapında ün kazanan savaşların mekânı Anadolu’dur. Askerî tarih meraklıları için tarih ve arkeoloji yayınları çekici savaşlarla doludur. Bunların mekânı da coğrafyadadır. Turizm de askerî tarihe meraklı turistlere hizmet vermektedir.

Günümüzde Türkiye’de askerî turizm açısından düzenlemesi yapılan savaş alanları Gelibolu Yarımadası, İnönü savaş alanı, Sakarya savaş alanı, Büyük Taarruz ve Başkomutan savaş alanıdır. Bunlarla ilgili yeni düzenlemeler de 2000li yıllarda olmuştur. Türkiye’de askerî turizme katılanlar 2000’li yıllara kadar sadece bu savaşlara katılan şehitlerin aileleri ve askerî tarihe çok meraklı kişilerdir. 2000’li yıllardan sonra katılım artsa da mekânlar sadece 20. yy. başındaki bu iki savaş mekânına olmaktadır. Fakat çok kısa sürede askerî turizme olan bu büyük ilgi özellikle iç turizm açısından “asker bir milletin torunları” tanımlamasına uygundur.

13.2.1. Dünya Savaşı’nda Türkiye’den Bir Cephe: Çanakkale

Dünyada 1.Dünya savaşı cepheleri askerî turizme açılmıştır ve çok sayıda turist çekmektedir. Türkiye’de savaş turizminin birinci derece uygulama alanı I. Dünya Savaşı cephesi olarak Çanakkale Savaşlarının geçtiği Gelibolu Yarımadası’dır. Hakkında çok kitap yazılan, film çevrilen bu savaş için Boğaz, Çanakkale kenti ve Gelibolu Yarımadası savaşın gerçek mekânını görmek isteyenler için pek çok bulgu sunmaktadır.

Türkiye’de savaş alanı mekânsal düzenlemesi en kapsamlı olarak Çanakkale savaşları için Gelibolu yarımadasındadır. Savaşın gerçek mekânında 70 den fazla mezar alanı bulunmaktadır. Bu alanlarda gerçek veya sembolik şehitlikler ve anıtlar bulunmaktadır. Bunlar askerler için toplu şehitlikler, kahramanlar için kişisel anıtlar, kitabeler, siperler, saygı anıtları, tek kahraman mezarları, kahraman heykelleri, abidelerdir. 18 Mart 1915-9 Ocak 1916 tarihleri arasında deniz ve kara savaşlarında çok sayıda askerî ölüm mekânı olan bu yarımada öncelikle şehitliklerin düzenlenmesi önemlidir. İlk anıtların en görkemlisi bütün Türk şehitlerini temsilen Çanakkale Şehitleri Anıtı’nın yapımıdır. Bu anıtın yeri olarak Çanakkale Boğazı kıyısında Morto koyuna hâkim Hisarlık Tepe seçilmiştir. 1960 yılında tamamlanan 41,7 m olan anıt Boğaz’ın girişinde geçen gemiler tarafından ve karşı kıyıdan görülebilmektedir. Gelen yabancı turist sayısının artması ve Türklerin de bu savaş alanına ilgisi nedeniyle bu savaş alanının “Gelibolu Barış Parkı “olarak düzenlenmesi için 1997 yılında uluslar arası fikir ve tasarım yarışması açmış kazanan proje 2003’te haritaları tamamlanarak uygulanmaya başlamıştır. Bu projeye gerçek 28 Türk şehitliğinin yeri belirlenmiş ve dördü yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucu 2005’ten itibaren gelen turist sayısı artmıştır. Savaş alanının korunması için 1973 yılında millî park (Gelibolu Yarımadası Tarihî Millî Parkı) alanı olması burayı büyük ölçüde tahripten korumuştur.

Savaş alanlarında anma törenleri askeri turizme büyük ölçüde katılım sağlamaktadır. İtilaf Donanmasının yenildiği 18 Mart 1915 günü anısına her yıl 18 Mart gününde Çanakkale’de ve bütün ilçelerinde “Şehitleri Anma ve Çanakkale Deniz Zaferi” kutlanmaktadır. 18 Mart 2013 de 98. yıldönümü kutlanmıştır. Kara Savaşlarının (24-25 Nisan 1915) yıldönümünde her yıl 24 Nisan’da Şehitler Abide’sinde uluslararası anma töreni düzenlenmektedir. Bunu Fransız Anıtı, İngiliz Hellen Anıtı ve 57.Alay Şehitliğindeki törenler izlemektedir. 25 Nisan sabah 5.30’da Anzac Koyu’nda Avusturalya ve Yeni Zelanda’dan gelenlerin katıldığı “Şafak Ayını” düzenlenmektedir. Aynı gün sabah 06.00’da Bigalı’dan Türk gençlerinin “57. Alay Yürüyüşü” başlamaktadır. 10 km’lik yürüyüş Conkbayırı Atatürk Anıtı’nda son bulmaktadır. 25 Nisan 2015’te şafak vakti Arıburnu’ndan başlayan düşman çıkartmasına ilk karşı koyan kuvvetler 27. Alay ve Bigalı’dan haber alarak onlara yardıma gelen **57. Alay**’dır. 57. Alay’ın başında komutan Binbaşı Hüseyin Avni Bey bulunmaktadır. Bigalı Deresi’nden Kocaçimen Tepe’ye hareket ederek patikalardan yürüyerek 9.40’da Kocaçimen Tepe yakınına gelen alayın yardım gelinceye kadar üçte ikisi şehit olmuştur. Bu nedenle 57. Alay’a “Şehitler Alayı” ismi de verilmiştir. Böylece 24-25 Nisan kara savaşlarındaki şehitler her iki taraftan da 25 Nisan sabahı anılmaktadır.

13.2.2. Sarıkamış Harekâtı

Türkiye’de dalga dalga büyüyen bir askerî anma töreni “Sarıkamış Harekâtı” (22 Aralık 1914-19 Ocak 1915) için yapılmaktadır. I. Dünya Savaşı sonunda Kafkas Cephesi’nde Kars, Ardahan ve Batum’u Ruslardan geri almak için düzenlenen bu harekâta 9. Ordu’nun Sarıkamış Dağlarını, 10. Kolordu’nun ise Allahüekber Dağlarını aşarak Rusları Sarkamış’ta kuşatması planlanmıştır. 22 Aralık 1914 günü başlayan harekâta binlerce askerin bu dağlarda soğuktan donarak ölmesi bu harekâtı yenilgiden çok hüzne dönüştürmüştür. Bu harekât kış koşullarıyla uğraşan askerî ve onlara yardım taşıyan halkın ve çocukların “fedakârlık

destanı"dır. Bu harekât için askerî stratejinin yanlış olduğu konusunda tartışmalar sonuçlanmamış günümüzde de devam etmektedir. Yıllarca süren bu tartışmalar yerine halk, onları her yıl artan katılımla vefa ve özür kapsamlı yürüyüşler düzenleyerek anmayı tercih etmektedir. İlk olarak 1997 yılında anma töreni yapılmıştır. Düzenli anma yürüyüşleri (**Türkiye Şehitlerine Yürüyor**) 2003 yılında başlamıştır. Bu alan Sarıkamış-Allahüekber Dağları millî parkı olarak 2004 yılında korunmaya alınmıştır.

13.2.3. Kurtuluş Savaşı ve Askerî Turizm

Anadolu topraklarında, son büyük savaş Kurtuluş Savaşı'dır. Dağlar, tepeler, akarsular, denizler, kıyılar, ovalar, yollar, yerleşim yerleriyle Türkiye'nin coğrafyası bütünüyle Kurtuluş Savaşı'nın mekânıdır. Diğer savaşlara göre yakın bir tarihte olması, katılan askerlerin anlatımı, savaş sırasında çocuk olanların hatıralarıyla gerçek mekânlar bilinmektedir. Savaşta işgal edilen yerleşmelerin "kurtuluş günleri" düzenlemeleri de bu anıların hatırlanmasını sağlamıştır.

Askerî turizm açısından Kurtuluş Savaşı'nın en önemli yerleri meydan savaşlarının yapıldığı alanlardır. Bunlar İnönü Savaşı, Sakarya Savaşı ve Başkomutan savaş alanlarıdır.

I.ve II. İnönü Savaş Alanlarında Askerî Turizm

İnönü Savaşlarının coğrafyasında Yenişehir, Bilecik, Kurşunlu, Pazarcık, İnegöl düşmanın geliş hattı üzerinde bulunan yerleşim yerleridir. Türk kuvvetleri açısından ise Bozöyük ve İnönü önemlidir. Mevziler Eskişehir üzerinden gelecek saldırıya karşı Ankara'yı korumak için seçilmiştir. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda dizilen tepeler asıl savunma hattı olarak seçilmiştir. Asıl savunma hattını Metris Tepe, Cesaret Tepe, Boztepe ve Tilki tepe oluşturmaktadır. Bu savunma hattının önünde Bozöyük Ovası uzanmaktadır. Hattın arkasında ise İnönü Ovası bulunmaktadır.

1. İnönü Savaşı'nın tarihi 6-11 Ocak 1921'dir. 2. İnönü Savaşı 23 Mart-1 Nisan 1921 tarihlerinde aynı mevzilerde olmuştur.

Savaş alanlarında ilk mekânsal düzenleme savaştan sonraki yıllarda yapılmıştır. Bu düzenleme savaş sırasında şehit olan askerler için bir mezarlık düzenlenmesidir. Bunlar da öncelikle gerçek mezarlar olduğu için ve mezar taşları ve düzenleme de artık tarihsel özellik, kazandığı için turistler için daha etkileyicidir. Savaş ve şehitlerle empati kurmağı sağlar. Metris Tepe yolu üzerinde savaştan kalan gerçek mezarların olduğu bir şehitlik bulunmaktadır.

Diğer bir düzenleme savaştan sonraki yakın yıllarda yapılan temsili şehitliklerdir. Savaşta şehit olan askerlerin tamamını temsilen mezarlıklar yapılmıştır. Bunlardan birisi 1925'te yapılan 1959'da yeniden düzenlenen İntikam Tepe Şehitliği diğeri 1930 yılında Millî Savunma Bakanlığı tarafından yaptırılan **İnönü Şehitliği**'dir. Savaş alanının en yeni düzenlemesi **Metris Tepe Anıtı**'dır. Cumhuriyet'in 50. yılı için 1973'te planlanmış aynı yıl inşasına başlanmış 1975 yılında açılmıştır. 2001 yılında yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Savaşa ismini veren İnönü köyünde 2. İnönü Savaşı'nda İsmet İnönü'nün Batı Cephesi Karargâhı olarak kullandığı ev müze olarak korumaya alınmış 2000 yılında İnönü Savaş Müzesi olarak açılmıştır.

1930 yılından itibaren her yıl haziran ayında yapılan 2. İnönü Zaferini ve İnönü Şehitlerini Anma günü 1981 yılından itibaren zaferin tarihî olan 1 Nisan'da yapılmaktadır. 2009 yılından itibaren her yıl 1. İnönü Savaşı'nın yapıldığı Ocak ayı başında “**Metris Tepe Yürüyüşü**” düzenlenmektedir.

Sakarya Savaşı

Savaş, Yukarı Sakarya Ovası'nda Sakarya Nehri ile Ankara Çayı arasında olmuştur. Sakarya Nehri iki kuvvet arasında sınır oluşturmuştur. Savaş 23 Ağustos-13 Eylül (1921) arasında 22 gün sürmüştür. Sakarya savaş alanında ilk mekânsal düzenleme Polatlı'da 1932 yılında yapılan Sakarya Şehitliği'dir. 1941 ve 1986 yıllarında tekrar düzenlenmiştir. 1968 Yılında Alagöz köyünde Başkomutanlık Karargâhı olarak kullanılan Türkoğlu Ali Ağa'ya ait çiftlik evi 1968 yılında Alagöz Karargâh Müzesi olmuştur. 1983'te yeni düzenlemeler yapılmıştır

Cumhuriyet'in 50. yılına kadar bir anıt yapılmayan bu savaş alanında en önemli düzenleme 1973 yılında Şehit Kaşı Tepe'de tamamlanan Sakarya Zafer Anıtı ve Müzesi'dir.

Sakarya Savaşı'nın iki önemli mekânı Duatepe ve Malıköy tren istasyonudur. En şiddetli çarpışmalar Duatepe'de yapılmış tepe defalarca el değiştirmiştir. Ankara'dan gelen ikmal malzemelerini boşaltmak için Malıköy tren istasyonu kullanılmıştır. Duatepe'ye 2000 yılında bir anıt yapılmış (Duatepe Anıtı), 2008 yılında Malıköy tren istasyonu onararak müze olmuştur. Aynı yıl Kartal Tepe'ye Mehmetçik Anıtı yapılmıştır. Bu mevkide yeni bir müze binası inşa hâlinde. İçinde konferans salonları planlanan müzede animasyon ve simülasyon merkezinde Kurtuluş savaşı bir akış içinde anlatılarak ses ve efektlerle canlandırılacaktır. Bir diğer anıt İnler köyü yakınındaki tepe de Gazi Tepe Anıtı'dır. Mustafa Kemal'e “Gazi” unvanı bu tepede attan düşüp yaralandığı için verilmiştir.

Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Savaşı Alanlarında Turizm

Büyük Taarruz ve Başkamutan Meydan Savaşı, 26 Ağustos-30 Ağustos 1922 tarihleri arasında Afyonkarahisar'ın güney, kuzey ve batısındaki alanda yapılmıştır.

Savaş alanının günümüzde düzenlemesinde şehitlikler, anıtlar, abideler, heykeller yer almaktadır. Savaş alanında ilk iki anıtın temeli Atatürk tarafından atılmıştır. 1924 yılında Zafer Tepe'de Atatürk'ün temelini attığı anıtın yerine 1968 de yeni bir anıt yapılmıştır (Zafer Anıtı). 1927 yılında Atatürk'ün temelini attığı Şehit Sancaktar Mehmetçik Anıtı 1964 yılında kaldırılmış, 1979'da Berberçam Tepesi'ne yeniden inşa edilmiştir.

Savaşın ilk karargâhı Büyük Taarruz'un yönetildiği Kocatepe'ye 1953 yılında taş bir anıt üzerine mermer bir yazıt konulmuştur. 1993 yılında yeni anıt ve çevre düzenlemesi yapılmıştır. Alanın düzenlemesinde savaşla ilgili haritalar yer almaktadır. Düşmanın

konuşlandığı ve bu tepelere hücum ederek alan tümenlerin numarası Kocatepe’den görülecek şekilde tepeler üzerine yazılmıştır. Kocatepe’den sonra savaşın ikinci önemli mekânı Zafer Tepe’dir. Başkomutan Meydan Savaş’ı 30 Ağustos’ta Zafer Tepe’den yönetilmiştir. Tepedeki Zafer Anıtı dışında bir diğer düzenleme tepenin eteğinde 30 Ağustos törenleri için yapılan düzenlemedir (tribün, otopark vb.).

Savaşta karargâh olarak kullanılan yapılar müze olarak düzenlenmiştir. Akşehir’de Batı Cephesi Komutanlık Karargâhı olarak kullanılan bina 1966 yılında Atatürk ve Etnoğrafya Müzesi olmuştur. 1981,1988 ve 2001 yıllarında yeni düzenlemeler yapılarak Akşehir Batı Cephesi Karargâhı Müzesi olmuştur. Savaşın Kocatepe’den sonra ikinci karargâhı Afyon’daki bina ilk olarak General Trikopis’in Kolordu Karargâhı olarak kullanılmış, 28 Ağustos 1922 de Başkomutanlık Karargâhı yapılmıştır. Günümüzde Afyon Zafer Müzesi olarak düzenlenmiştir. Uşak’ta Başkomutanlık Karargâhı olarak kullanılan konut 1978 yılında Atatürk ve Etnoğrafya Müzesi olmuştur. Karargâh olarak kullanılan ve günümüze ulaşan bu gerçek konutlar dışında karargâh olarak kullanılan ve günümüze ulaşmayan Dumlupınar’daki ev, 2003 yılında “Karargâh Evi” olarak yeniden aslına uygun inşa edilmiştir. Savaş alanı için bir diğer düzenleme 1981 yılında bu çevrenin tarihî millî park olarak korunmaya alınmasıdır. Millî parka (Başkomutan Tarihî Millî Parkı) bağlı olarak 1997 yılında Dumlupınar Başkomutan Müzesi düzenlenmiştir.

Uygulamalar

- 1) <http://www.tsk.tr> web adresinde Atatürk Sanal Müzesi’ni inceleyiniz.
- 2) <http://www.sanalgezinti.net> web adresindeki İstanbul askerî müzeyi inceleyiniz.

Uygulama Soruları

- 1) Askerî müzeler hakkında bilgi edininiz.
- 2) 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı salonları hakkında bilgi veriniz.

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Askerî turizmin ilgi alanı sadece savaş olduğu için kültür turizmi içinde ayrı bir alt dal oluşturur. Askerî turizmin meydan savaşlarının yapıldığı yerlere olan şekli ayrı bir isimle “**savaş alanları turizmi**” olarak adlandırılmıştır. Askerî turizmin bir başka şekli devam eden savaş ortamlarına yapılmaktadır. Bu ise “**savaş turizmi**” dir. Günümüzde Türkiye’de askerî turizm açısından düzenlemesi yapılan savaş alanları Gelibolu Yarımadası, İnönü savaş alanı, Sakarya savaş alanı, B. Taarruz ve Başkomutan savaş alanıdır. Bunlarla ilgili yeni düzenlemeler de 2000’li yıllarda olmuştur. Dünyada 1. Dünya Savaşı cepheleri askerî turizme açılmıştır ve çok sayıda turist çekmektedir. Türkiye’de savaş turizminin birinci derece uygulama alanı I. Dünya Savaşı cephesi olarak Çanakkale Savaşlarının geçtiği Gelibolu Yarımadası’dır. Hakkında çok kitap yazılan, film çevrilen bu savaş için Boğaz, Çanakkale kenti ve Gelibolu Yarımadası savaşın gerçek mekânını görmek isteyenler için pek çok bulgu sunmaktadır.

Türkiye’de dalga dalga büyüyen bir askerî anma töreni “Sarıkamış Harekâtı” (22 Aralık 1914-19 Ocak 1915) için yapılmaktadır. Askerî turizm açısından Kurtuluş Savaşı’nın en önemli yerleri meydan savaşlarının yapıldığı alanlardır. Bunlar İnönü Savaşı, Sakarya Savaşı ve Başkomutan Savaş alanlarıdır.

Bölüm Soruları

- 1) Savaş alanları, kaleler, surlar hangi turizm çeşidi içine girer?
 - a) Yayla turizmi
 - b) Arkeolojik turizm
 - c) Tarihsel turizm
 - d) İnanç turizmi
 - e) Askerî turizm
- 2) “57. Alay Yürüyüşü “ hangi savaş alanında düzenlenmektedir?
 - a) Başkomutan
 - b) Sakarya
 - c) İnönü
 - d) Gelibolu
 - e) Dumlupınar
- 3) Metris Tepe Anıtı hangi savaşın anısına dikilmiştir?
 - a) İnönü
 - b) Başkomutan
 - c) Gelibolu
 - d) Sakarya
 - e) Dumlupınar
- 4) Duatepe Anıtı hangi savaş alanında dikilmiştir?
 - a) Gelibolu
 - b) İnönü
 - c) Sakarya
 - d) Dumlupınar
 - e) Başkomutan

- 5) Malıköy Tren İstasyonu hangi savaşta oynadığı rol nedeniyle müze olmuştur?
- a) İ   
 - b) Sakarya
 - c) Gelibolu
 - d) Dumlupınar
 - e) Başkomutan
- 6) Askerî turizmde aşağıdaki hangi kanıt mekâna bağlı değildir?
- a) Kale
 - b) Sur
 - c) Tabya
 - d) Karargâh
 - e) Silah
- 7) Askerî turizm ilgi alanında aşağıdakilerden hangisi mekâna bağlıdır?
- a) Silah
 - b) Giysi
 - c) Araç
 - d) Mektup
 - e) Kale
- 8) 1966 yılında müze olan Batı Cephesi Komutanlık Karargâhı hangi yerleşmededir?
- a) Akşehir
 - b) Polatlı
 - c) Uşak
 - d) İ   
 - e) Afyon

9) Cesaret Tepe, Boztepe, Tilki Tepe, Bozüyük Ovası hangi savaşın coğrafyasında yer alır?

- a) Gelibolu
- b) Sakarya
- c) İnönü
- d) Sarıkamış
- e) Otlukbeli

10) Gelibolu, Başkomutan, Sarıkamış savaş alanlarının koruma statüsü aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Tabiat Parkı
- b) Millî Park
- c) Özel Çevre Koruma Bölgesi
- d) Tabiat Anıtı
- e) Arkeolojik Sit

Cevaplar

1) e, 2) d, 3) a, 4) d, 5) b , 6) e, 7) e, 8) a, 9) c, 10) b

14. TÜRKİYE’DE İNANÇ TURİZMİ

Bu Bölümde Neler Öğreneceğiz?

14. Türkiye’de İnanç Turizmi

14.1. İnanç Turizmi: Tanım ve Kapsamı

14.2. İnanç Turizminde Kutsal Yerler

14.3. Kiliseler ve İnanç Turizmi

14.4. Manastırlar ve İnanç Turizmi

14.5. İslam Dini Yapıları ve İnanç Turizmi

14.6. Kutsal Kişilerin Makamları ve Kabirleri

Bölüm Hakkında İlgi Oluşturan Sorular

- 1) İnsanlar neden dağları kutsal olarak kabul etmişlerdir?
- 2) Neden bütün su kaynakları kutsal kabul edilir?

Bölümde Hedeflenen Kazanımlar ve Kazanım Yöntemleri

Konu	Kazanım	Kazanımın nasıl elde edileceği veya geliştirileceği
Kiliseler	İnanç turizminde kiliseleri öğrenir.	www.goreme.bel.tr web adresinde Göreme Kiliselerini inceleyerek
İnançla ilgili ilk yapılar	İnançla ilgili ilk yapıları öğrenir.	http://gobeklitepe.info web adresinde Göbekli Tepe'yi inceleyerek

Anahtar Kavramlar

- Eshab-ı Kehf
- Göbeklitepe
- Sumela Manastırı
- Mor Gabriel Manastırı
- Deyrul Zafaran
- Mor Gabriel Manastırı
- Veysel Karâni
- Manastır Turu
- Mağara Kilise

Giriş

Bu bölümde inanç turizminin tanımından başlanarak inanç turizminde kutsal yerler, inançla ilgili ilk yapılar, kiliseler, manastırlar, camiler, kutsal kişilerin makamları ve kabirleri örnekler verilerek işlenecektir.

14. TÜRKİYE’DE İNANÇ TURİZMİ

14.1. İnanç Turizmi: Tanım ve Kapsamı

Kültür turizmi içinde “**dinî turizm**” ve “**inanç turizmi**” olarak iki kavram yer alır. Bunlar turizmde aynı uygulamayı içermekle beraber kavram olarak farklıdır. Her dinin bir inanç özelliği vardır fakat her inanç dine dönüşmemiştir. İnancın kapsamı daha geniş olup turizmde “inanç turizmi” kavramını kullanmak daha doğru olacaktır.

İnanç turizmi insanın ilk ortaya çıkışından günümüze kadar insanlığın bütün inançları ve dinleriyle ilgilidir. Mekânsal olarak da dünyada insanın yaşadığı her yeri kapsar. Doğada bir pınar veya ağaçtan dağa kadar büyük alan kaplayabilir. İnsan yapısı olarak bir kült nesnesi ve mezar taşından, kent devlete (Vatikan gibi) kadar büyük olabilir. İnanç turizmi dünyada var olan veya yaşamayan bütün din ve inançları, bunların yapılarını, mekânlarını, ayinlerini kapsar. İnanç turizmi dinî yapılar, dinlerin doğduğu kutsal topraklar, hac yerleri, aziz ve peygamberlerin yaşadığı topraklar, izlediği kutsal yollar vb. mekâna bağlıdır. İnanç turizmi işletmeciliğine giren ayin, festival vb. olaysal çekicilikler de bu mekânlarda düzenlenir.

14.2. İnanç Turizminde Kutsal Yerler

İnanç turizminin destinasyon alanlarını kutsal yerler oluşturur. Kutsal yer, bir ağaç veya kaya gibi doğal küçük bir mekândan, dinî yapı gibi mimarî bir esere veya bir kente kadar çeşitlidir.

Kutsal Ağaçlar

Anadolu’da çeşitli yerlerde özellikle dağlarda ağaçların dallarına yüzlerce bez parçası bağlanmış olduğu görülür. Bu ağaçlar “adak ağacı veya dilek ağacı” olarak kabul edilmiş her parça bez bir dilek için dala bağlanmıştır. Bu ağaçlar çevre halkı kendine çektiği gibi turistik bir yörede olduğu zaman turistleri de hangi inançtan olursa olsun kendisine çekmektedir. Çünkü ağaca bez bağlama inancının kökleri bütün toplumlarda vardır ve bir dinle ilgili değildir. İnsanların ağaçları kutsal sayması ve ondan tanrı gibi dilekte bulunması inancın en eski izleridir.

Kutsal Sular

Türkler geleneksel olarak yüksek dağları ve pınarları iyi ruhların makamı saydıkları için tepeleri ve kaynakları kutsallaştırmıştır. Anadolu’ya geldikleri zaman da bu geleneği devam ettirmiştir. Anadolu’da Hititler ve Frigler de yer altı su kaynaklarını ve içinden su çıkan mağaraları, tanrıların ve ruhların dünyaya çıktıkları yer olarak kabul etmiş kaya tapınaklarını nehir veya pınar kenarına kurmuşlardır. Hititler, Eflatun Pınar Anıtı’nı (Beyşehir) bir su kaynağı üzerine kurmuşlardır. Böylece Anadolu’da kutsal sular özelliğini en eskiden günümüze devam ettirmiştir. Kutsalla bütünleşme suyun içilmesi veya yıkanılması yoluyla sağlanır. Bir diğer yol ise dilek amacıyla suya para atılmasıdır. Su kültüründe diğer bir

inaniş Hıdırellez Bayramı olarak kabul edilen 5 Mayıs gecesi dileklerin kağıtlara yazılıp suya (deniz, pınar, nehir) atılmasıdır.

Kutsal göller de kaynak sularının birikmesiyle oluşur. Bir kaynak üzerinde yer alan Şanlıurfa Balıklı Göl (Halil-ür Rahman) Hz. İbrahim'i yakmak için yakılan ateşin suya, odunların balığa dönüşmesiyle ilgili inanca dayanmakta ve kutsal sayılan suya para atılarak dilek tutulmaktadır. Balıklar da kutsal sayılarak beslenmektedir. Bu yerin arkasında içinde balıkların olduğu bir başka kutsal su kaynağı bulunmaktadır (Ayn Zeliha gölü). Urfa'ya gelen bütün yerli ve yabancı turistlerin uğradığı 3 semavi dinin de ziyaret ettiği makam olmuştur.



Fotoğraf: Şanlıurfa Balıklı Göl

Kutsal Kayalar

Anadolu'da şifa niyetiyle kullanılan kutsal kayalar olduğu gibi bir azizle bağlantılı olarak da kutsal kabul edilen kayalar bulunur. Hacıbektaş'ta Çilehane Tepesinde Hacı Bektaş Veli'yle ilgisi olduğu sanılan iki kaya kutsal kabul edilir. Kulunç Kaya'dan şifa bulmak için sırtı ağrıyanlar gelenler üzerinden sırt üstü kaymaktadır. Bu tepede "**minder kaya**"ya Hacı Bektaş Veli'nin oturduğu söylenmektedir. Çilehane ise girişi ve çıkışı olan büyük bir kayadır. Delikli Kaya olarak adlandırılan bu kayanın içinde Hacı Bektaş Veli'nin zaman zaman kaldığı söylenmektedir. Bu nedenle insanlar bu taşın içinden geçmektedirler.

Kutsal Dağlar

Dağ ve tepeler yükseklikleri gökyüzüne yakınlıkları nedeniyle insanlar tarafından her toplum ve dönemde ululuk, yücelik, ilahîlik sembolü olarak kabul edilmiştir.

Anadolu'da Ağrı Dağı ve Cûdi Dağı'nın kutsallığı Hz. Nuh'un gemisinin Nuh tufanından sonra sular çekilince oturduğu dağ olarak kabul edilmeleridir. Tevrat, Hz. Nuh'un gemisinin Ararat Dağlarına, Kur'ân-ı Kerim ise Cûdi Dağı'na oturduğunu yazmaktadır (Hûd suresi 44. ayet) . Her iki dağda bu açıdan kutsal olarak ilgi görür. Bilim insanları her iki dağda da Nuh Tufanı'nın ve geminin izlerini aramaktadır.

Kutsal Mağaralar

Kutsal kişilerin doğduğu, yaşadığı, vahiy aldığı yer olması bazı mağaralara kutsallık vermiştir. Bu şekilde kutsal sayılan mağaralar da inanç turizminin kapsamı içindedir. Bu açıdan kutsal bir mağara Eshab-ı Kehf Mağarası'dır. Hikâye inancını değiştirmek istemeyen gençlerin köpekleriyle birlikte bir mağarada birkaç yüzyıl uyuyup tekrar dirilmelerini konu alır. Bu gençlerin ilk Hristiyanlar olduğu dinlerini değiştirmek istemedikleri için bir mağaraya kapandıkları kabul edilir. İslam'da da kabul gören ve Kur'an'da bir ayete isim veren (Kehf Suresi) bu hikâyenin geçtiği mağaranın yeri kesin belirli değildir. Bu mağaranın yeri için gençlerin birkaç yüzyıl sonra indikleri yerleşmenin adından (Efsus veya Yarpuz) hareketle Efes kenti, Afşin (eski adı Epsus) ve Tarsus (eski ismi Efsus) belirlenmiştir.

İnançla İlgili İlk Yapılar

Anadolu'da inançla ilgili ilk belgeler mağara resimleri olarak görülmektedir. Yerleşik yaşama geçmeden önceki avcı-toplayıcı topluluklar, mağara duvarlarına avlarının iyi geçmesi için bir çeşit büyü içeren resimler çizmişlerdir. Bu avcı-toplayıcı topluluklara ait inançla ilgili bir yapılar topluluğu Göbeklitepe'de (Şanlıurfa) bulunmaktadır. Burası Anadolu'nun en eski inanç merkezi olarak 12 bin yıl öncesine aittir. Anadolu'da inançla ilgili en sade yapılar arasında “**kaya sunakları**” yer alır. Sunaklar adak adanan ve kurban kesilen yerlerdir. Hititlerin inanç ve ibadetleriyle ilgili yazıtlar bırakmaları çok tanrılı dinlerini anlamaya yardımcı olmuştur. Diğer halkların tanrılarına da tapan Hititler bu nedenle kendilerini “bin tanrılı halk” olarak tanımlamışlardır. Hititlerin başkenti Hattuşaş'ta en önemli büyük tapınaklarını inşa etmişlerdir. Hattuşaş'ın 2 km doğusunda Yazılıkaya olarak adlandırılan Hitit Açık Hava Tapınağı bulunur. Tarihî MÖ 13. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Doğal kayaç oyularak tanrı ve tanrıça kabartmaları yapılmıştır.



Fotoğraf: Göbeklitepe

Türkiye'de inançla ilgili yapılar arasında en çok gezilenler tapınaklardır. Anadolu'da eski Yunan tanrı ve tanrıçalarına ait çok sayıda tapınak bulunmaktadır. Bunlara Athena (İlion, Assos, Pergamon, Herakleia, Priene), Zeus (Pergamon, Uzuncaburç, Çavdarhisar), Apollon (Didim, Klaros, Kedrai, Emecik, Letoon, Side), Artemis (Amyzon, Alabanda, Efes, Menderes

Magnesia), Demeter (Priene), Aphrodite (Aphrodisias, Knidos) tapınakları örnek olarak verilebilir. Bunlar arasında en ünlüsü yerinde sadece birkaç sütun bulunan Efesos Artemis Tapınağıdır. Antik Dünya'nın 7 harikası arasında yer alan bu yapı tanrıça Artemis adına inşa edilmiş çağının en güzel yapısı olarak yolcular, tüccarlar, diğer ülkelerden çok sayıda insan tarafından gezilmiştir.



Fotoğraf: Apollon Tapınağı(Side)

14.3. Kiliseler ve İnanç Turizmi

Anadolu'da kiliseler mimarî açıdan birbirinden çok farklıdır. Hristiyanlığın yasak olduğu dönemlere ait “**mağara kilise**”ler olduğu gibi resmi din olduktan sonra ilk yüzyıllara ait “kaya oyma” ve İstanbul'da Ayasofya gibi çağının (MS 6. yy.) en görkemli kilisesi de bulunmaktadır.

Antakya'da Habib-i Neccar Dağı eteğinde bir mağara içinde kurulmuş eklemelerle dış yüzeyi yapılaşan St. Pierre Kilisesi'nin inanç turizmi açısından önemi, dünyanın ilk Katolik kilisesi olarak kabul edilmesi, Hz. İsa'yı tanıyanlara “Hristiyan” adı verilmesine bu kilisede karar verilmiş olmasıdır. Kaya kiliseler mağara kiliselerden farklı olarak kaya içine oyularak yapılmıştır. Bunlar Anadolu'nun çeşitli yerlerinde olmakla beraber (Frigya vadilerinde, Sille'de) en fazla Ürgüp-Göreme yöresindedir. Doğal bir oluşum olarak peribacalarıyla çok turist çeken bir yer olması bakımından en fazla gezilenler de bu kiliselerdir. Freskli kiliselerin en güzelleri Göreme vadisinde 11. yüzyıl aittir (Aziz Basil Şapeli, Elmalı Kilise, Azize Barbara Şapeli, Yılanlı Kilise, Karanlık Kilise, Azize Catherina Şapeli, Çarıklı Kilise, Tokalı Kilise). Göreme çevresinde El Nazar Vadisinde El Nazar Kilisesi (10.yy.) yakınında Saklı Kilise 11. yüzyıl Çavuşin Kilisesi 10. yüzyıl tarihlidir. Yörede Soğanlı Vadisi, Pancarlık Vadisi, Güllüdere Vadisi, Gomeda Vadisi(Şeytan Deresi)'nde kaya kiliseleri bulunmaktadır. Güzelyurt'ta Kilise Cami Ortodoks âleminin ilk kilisesi (MS 385) olarak kabul edilir.

Türkiye'de eski kiliseler arasında İstanbul'da 6. yüzyıla ait Ayasofya ve Kariye yer almaktadır. İnanç turizminde en çok gezilen kiliseler arasında Efes'te Meryem Ana Kilisesi bulunmaktadır.



Fotoğraf: Çarıklı Kilise (Göreme)

14.4. Manastırlar ve İnanç Turizmi

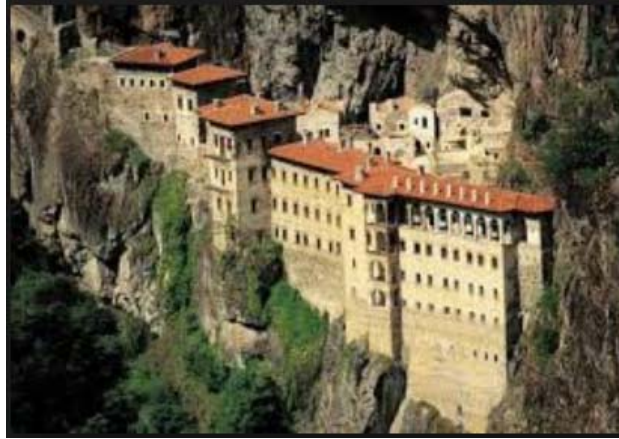
Türkiye'deki manastırlar turizm açısından değerlendirilirse öncelikle Ürgüp–Göreme yöresinde bulunanlar en çok gezilenlerdir. İnanç turizminin tarihi içinde de en eski manastırlar olması bakımından önemlidir. Sadece Hristiyanlar tarafından değil diğer inanç sahipleri olan turistler tarafından da ilgiyle gezilirler. İlk Hristiyanların yaşam alanı olan manastır hayatının izlerini görmek için en uygun yerlerden birisi Göreme Vadisi'dir. Açık hava Müzesi olan vadiye yumuşak tüf kayalara oyulmuş kilise, şapel (küçük kilise), yemekhane, mutfak ve odalarla manastır hayatı yaşayan bir topluluk barınmıştır. Vadinin girişinde Kızlar Manastırı (Rahibeler) 7 kat olarak tüf kayaca oyulmuştur. Karşısında erkek öğrenciler için Rahipler Manastırı bulunmaktadır. Zelve Vadisi Hristiyanlığın ilk yayıldığı dönemlerde yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Vadi, içinde manastır hayatına ait kayalara oyulmuş yapılar ve kiliseler bulunmaktadır.



Fotoğraf: Zelve Vadisi Manastırlar

Manastır yapılar topluluğunun Anadolu'daki en güzel yapısı Sumela Manastırıdır. Maçka (Trabzon)'da Karadağ'ın (1636m) yamacında vadiden 270 m yükseklikte (denizden 1150m) uçurum olarak kabul edilen dik bir yamaçta yer alır. 1987 yılında manastırın yer aldığı Altındere Vadisi kültürel ve doğal yapısıyla millî park olarak korunmaya alınmıştır.

1991 yılına kadar harap durumda olan manastır 1991 yılında onarıma alınmış ve 2007 yılında tamamlanmıştır.



Fotoğraf: Sumela Manastırı

İnanç turizminde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin manastırlarını ayrı değerlendirmek gerekir. En büyük manastırların yer aldığı bu bölge, inanç turizminde “**Manastır Turu**” düzenlenecek kadar önemlidir. Bu bölgede en büyük manastır Mor Gabriel Manastırıdır (MS 397) (Deyrul Umur). Midyat'ın 18 km doğusundadır. Deyrulzafaran Manastırı (MS 5. yüzyıl) Mardin'in 4 km doğusunda bir dağ yamacındadır.



Fotoğraf: Mor Gabriel Manastırı

14.5. İslam Dini Yapıları ve İnanç Turizmi

Camiler

Anadolu'da Selçuklu Beyliği'ne ait camileri görmek tarihsel ve mimarî açıdan incelemek isteyen turistler için çok önemli örnekler bulunmaktadır. Selçukluların Anadolu'da inşa ettikleri ilk cami Ani'de Menucehr Cami'dir (1072). Büyük Selçuklu Beyliğine ait Siirt, Bitlis ve Diyarbakır Ulu Camileri bulunur. 12. ve 13. yüzyıllarda yapılan Anadolu Selçuklu

Beyliğı camileri arasında Eğri Minare (Kızıl Minare/Alanya), Kale Cami (Alanya), Gökmedrese Cami (Amasya), Burmalı Minare Cami (Amasya), Yivli Minare (Antalya), Alâaddin Cami (Konya), Cacabey Cami (Kırşehir), Namazgâh Cami (Malatya), Alâaddin Cami (Niğde), Ulu Cami (Sivas), Hacı Kılıç Cami (Kayseri), Hunat Hatun Cami (Kayseri) sayılabilir.



Fotoğraf: Cacabey Cami (Kırşehir)

Beylikler’e ait camiler arasında Ulu Cami (Erzurum/Saltuklu), Ulu Cami (Niksar/Danişmentliler), Ulu Cami ve Darüşşifa (Divriği/Mengüçoğulları-Dünya Kültür Mirası Listesi’nde), Kayseri Ulu Cami (Danişmendliler), Manisa Ulu Cami (Saruhanogulları), Diyarbakır Safa Cami (Parlı cami-Akkoyunlu), Aksaray Ulu Cami (Karamanoğlu), Selçuk İsa Bey Cami (Aydinoğlu) sayılabilir.

Osmanlı camilerinin en muhteşemleri İstanbul’dadır. Sultanahmet Cami inanç turizminde en çok gezilen camiler arasında olmasını birkaç özelliğine borçludur. Öncelikle mevkii olarak İstanbul’un en çok turistin geldiği Sultanahmet semtindedir. Türkiye’nin 6 minareli tek camisidir. İçindeki mavi çiniler yaptıran padişahın adının önüne geçip “Mavi Cami” adını verecek kadar dünya çapında ünlüdür. İnanç turizminde çok gezilen camiler arasında yer alan Süleymaniye Cami, öncelikle Avrupalıların “Muhteşem Süleyman “ olarak tanıdıkları Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmış olması, türbesinin burada olması, Mimar Sinan’ın eseri olması açısından ilgi çeker. İstanbul’da en çok gezilen camiler arasında Eyüp Sultan Cami önemini Eyüp-el Ensari’nin türbesinden almaktadır. Eyüp-el Ensari 7. yüzyılda Arap kuşatması sırasında şehit olmuştur. Rüstem Paşa Cami(1561) XVI. yy İznik çiniciliğinin en güzel çinileriyle süslüdür. Şehzâdebaşı Cami Mimar Sinan’ın eseri olmasıyla ünlüdür.

14.6. Kutsal Kişilerin Makamları ve Kabirleri

Aziz, peygamber, hazret, evliya vb. adlar verilen dinlerin liderleri veya halk tarafından yardımsever olmaları nedeniyle çok sevilen kişiler “aydınlanmış” olarak kabul edilir. Bunların yaşamlarında doğdukları, yaşadıkları veya ziyaret ettikleri yerler “makamları” olarak adlandırılır ve kutsal kabul edilir.

Hız. İbrahim'in doğduğu ve yaşadığı yerler hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Anadolu açısından doğduğu yer Şanlıurfa'da bir mağara olarak kabul edilir. Buradaki göl Hız. İbrahim'in ateşe atıldığı yerdir.

Hristiyan aziz ve azizelerle ilgili kabul gören yerler de inanç turizminde önemlidir. Hristiyan dininin kutsal kişileri arasında St. Paul'un Hristiyanlık için çalıştığı ve yaşadığı yer Tarsus'tur. İncil'de ismi "Tarsus'lu Paul" olarak geçmektedir. St. Paul'un Perge-Pisidia Antiocheia (Yalvaç) arasında geçtiği yol inanç turizmi açısından işaretlenerek "St. Paul Yolu" olarak inanç turizmine açılmıştır. Bu yolu yürümek isteyenler Perge veya Aspendos'tan yürüyüşe başlamaktadırlar. 100km sonra Adada kentine ulaşmakta ve yürüyüş Pisidya Antiocheia'da sona ermektedir. Selçuk Bülbül Dağı'ndaki bir evde Meryem Ana'nın yaşadığı kabul edilir. 1961 yılında Hristiyanlar için "hac yeri" ilan edilmiştir. Her yıl 15 Ağustos'u izleyen ilk pazar günü ayin yapılır ve gelenler hacı olurlar.

İslam dini açısından kutsal olan aydınlanmış kişilerin yaşadıkları ve türbelerinin olduğu yerler de halk tarafından kutsal kabul edilir. Ailesiyle Belh'ten Anadolu'ya göç eden Mevlâna'nın 1228-1273 yılları arasında yaşadığı Konya kenti inanç turizminde önemli bir yere sahiptir. İnanç turizminde Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Sulucakarahöyük'e yerleşen burada vefat eden Hacı Bektaş Veli'nin (13. yüzyıl) hayatının büyük bir kısmını geçirdiği Hacıbektaş'ta (Sulucakarahöyük) önemlidir. Hacıbektaş Dergâhı'ndaki yapılar arasında Çile Damı (Kızılca Halvet) sağlığında mevcut tek yapı olması bakımından önemlidir. Dergâh Hacı Bektaş Veli'ye ait bu odaya ilavelerle 16. yüzyılda tamamlanmıştır. Hacı Bektaş'ta(Suluca Karahöyük) İslâm inanç ve öğreti merkezi kuran ve çok sayıda öğrenci yetiştiren Hacı Bektaş Veli'nin türbesi Dergâhındadır. Veysel Karâni'nin türbesi Ziyaret Belde'sindedir (Baykan/Siirt). Veysel Karâni Hazretlerinin türbesinde her yıl 16-17 Mayıs günleri Veysel Karâni'yi anma günü olarak kutlanmaktadır.



Fotoğraf: Veysel Karâni Türbesi

Uygulamalar

- a) www.3dmekanlar.com web adresinde Sultanahmet Camiini izleyiniz.

Uygulama Soruları

- 1) İnanç turizmi açısından Sultanahmet Cami'nin önemi nedir?

Bu Bölümde Ne Öğrendik Özeti

Kültür turizmi içinde “**dinî turizm**” ve “**inanç turizmi**” olarak iki kavram yer alır. Bunlar turizmde aynı uygulamayı içermekle beraber kavram olarak farklıdır. Her dinin bir inanç özelliği vardır fakat her inanç dine dönüşmemiştir. İnancın kapsamı daha geniş olup turizmde “inanç turizmi” kavramını kullanmak daha doğru olacaktır. İnanç turizminin destinasyon alanlarını kutsal yerler oluşturur. Kutsal yer, bir ağaç veya kaya gibi doğal küçük bir mekândan, dinî yapı gibi mimari bir esere veya bir kente kadar çeşitlidir.

Anadolu’da kiliseler mimarî açıdan birbirinden çok farklıdır. Hristiyanlığın yasak olduğu dönemlere ait “**mağara kilise**”ler olduğu gibi resmi din olduktan sonra ilk yüzyıllara ait “kaya oyma” ve İstanbul’da Ayasofya gibi çağının (MS 6. yy.) en görkemli kilisesi de bulunmaktadır. Türkiye’deki manastırlar turizm açısından değerlendirilirse öncelikle Ürgüp – Göreme yöresinde bulunanlar en çok gezilenlerdir. Manastır yapılar topluluğunun Anadolu’daki en güzel yapısı Sumela Manastırı’dır. Maçka (Trabzon)’da Karadağ’ın (1636 m) yamacında vadiden 270 m yükseklikte (denizden 1150 m) uçurum olarak kabul edilen dik bir yamaçta yer alır. İnanç turizminde Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin manastırlarını ayrı değerlendirmek gerekir. En büyük manastırların yer aldığı bu bölge, inanç turizminde “**Manastır Turu**” düzenlenecek kadar önemlidir. Türkiye Beylikler ve Osmanlı Dönemi camileriyle inanç turizmi açısından çok önemlidir. Aziz, peygamber, hazret, evliya vb. adlar verilen dinlerin liderleri veya halk tarafından yardımsever olmaları nedeniyle çok sevilen kişiler “aydınlanmış” olarak kabul edilir. Bunların yaşamlarında doğdukları, yaşadıkları veya ziyaret ettikleri yerler “makamları” olarak adlandırılır ve kutsal kabul edilir.

Bölüm Soruları

- 1) Hz. İbrahim ile ilgili Balıklı Göl nerededir?
 - a) Mardin
 - b) Siirt
 - c) Şanlıurfa
 - d) Diyarbakır
 - e) Gaziantep
- 2) Ağrı Dağı'nın inanç turizmiyle ilgisi nedir?
 - a) Türbe
 - b) Cami
 - c) Nuh Tufanı
 - d) Manastır
 - e) Kilise
- 3) Aşağıdaki yerleşmelerden hangisi Eshab-ı Kehf Mağarası'yla ilgilidir?
 - a) Tarsus
 - b) Nusaybin
 - c) Midyat
 - d) Şırnak
 - e) Cizre
- 4) Sumela Manastırı nerededir?
 - a) Midyat
 - b) Maçka
 - c) Göreme
 - d) Afşin
 - e) Selçuk

- 5) Mor Gabriel Manastırı nerededir?
- a) Nusaybin
 - b) Baykan
 - c) Cizre
 - d) Midyat
 - e) Maçka
- 6) İnanç turizminde önemli Sumela Manastırı hangi millî park içinde korunmaya alınmıştır?
- a) Tek Tek Dağları
 - b) Kazdağları
 - c) Aladağlar
 - d) Kaçkar Dağları
 - e) Altındere vadisi
- 7) Selçuklulara ait Burmalı Minare Cami hangi şehirdedir?
- a) Amasya
 - b) Çankırı
 - c) Çorum
 - d) Kastamonu
 - e) Tokat
- 8) İnanç turizminde önemli Eyüp-el Ensari'nin türbesinin olduğu Eyüp Sultan Cami hangi şehirdedir?
- a) Bursa
 - b) İstanbul
 - c) Kütahya
 - d) Konya
 - e) Kayseri

9) Hz. İbrahim'in doğduğu kabul edilen mağara hangi şehirdedir?

- a) Tarsus
- b) Adana
- c) Antakya
- d) Şanlıurfa
- e) Mersin

10) İnanç turizminde önemli 11. yüzyıla ait Çarıklı Kilise, Tokalı Kilise, Elmalı Kilise nerededir?

- a) Altındere Vadisi
- b) Frigya Vadisi
- c) Göreme Vadisi
- d) Köprülü Kanyon
- e) Saklıkent Kanyonu

Cevaplar

1) c, 2) c, 3) a, 4) b, 5) d, 6) e, 7) a, 8) b, 9) d, 10) c

KAYNAKÇA

- AKDENİZ, A. (2009) “Kanlıtaş Kaya Resimleri, Çakallar’daki İzlerin Sahipleri” *Atlas, sayı:190*.
- AKKAN, E.-M. TUNCEL, 1990, Bilinmeyen Bir Doğal Anıt: Otlukbeli Gölü, *Coğrafya Araştırmaları, 2:99-112, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*
- AKOVA, İ. 1995, Akarsu Turizmi, *Türk Coğrafya Dergisi, 2:393-408, Türk Coğrafya Kurumu yay. İstanbul.*
- ALOK, E.(1988) *Anadolu’da Kaya Üstü Resimleri, İstanbul.*
- ARSEBÜK, G.-M.ÖZBAŞARAN ,(2000) *.Yarımburgaz Mağarası(1988-1990) Pleistosen Arkeolojisi Çalışmaları, Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi,*
- BAIRD, D. (2007) *Pınarbaşı Orta Anadolu’da Epi-Paleolitik Konak Yerinden Yerleşik Köy Yaşamına, Türkiye’de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular, s.285-311, Arkeoloji ve Sanat yay. İstanbul.*
- BAŞGELEN, N. (2001) *Türkiye’de Barajlar ve Göl Alanlarındaki Kültürel ve Doğal Miras Arkeoloji ve Sanat yayını.*
- BELLİ, O. (2000) *Doğu Anadolu’da Urartu Yol Şebekesinin Araştırılması Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi. Ankara*
- BELLİ, O.2000 *Van Bölgesi’nde Boyalı Mağara Resimlerinin Keşfi, Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Ankara.*
- BELLİ, O. (2007) “Kars Bölgesinde Keşfedilen Tarih Öncesi Döneme Ait Kaya Resimler”(*Kars 2.Kent Kurultayı 24-26 Eylül 2004, Kars Belediyesi yay.no.21,s.31-75,Kars*
- BELLİ, O. (2009) *Anadolu’nun En Eski Sürek Avı Sahnesi,Aktüel Arkeoloji sayı:10,Edirne.*
- CANEVAL, I. (2007) *Mersin-Yumuktepe:Son Veriler Işığında MÖ Yedinci Binyıla Yeni Bir Bakış Türkiye’de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat yay. İstanbul.*
- CARTER, T.(2006) *Cam şehri:Çatalhöyük’te Obsidiyen’in Rolü Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük, Yapı Kredi yay, İstanbul.*
- CAUVİN,J.,O.AURENCHE,M-C CAUVİN,N.BALKAN,A.(2007) *Cafer Höyük Çanak Çömleksiz Neolitik Döneme Ait Bir Yerleşme Türkiye’de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat yay.İstanbul.*

ÇİLİNGİROĞLU,A.;ÇİLİNGİROĞLU,Ç. (2007) *Ulucak Türkiye’de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat yay.361-372; İstanbul.*

DERİN, Z. (2007) *.Yeşilova Höyük, Türkiye’de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul*

DERİN, Z. (2008) *Yeşilova Höyüğü Çamurun Altındaki Geçmiş İzmir’in İçindeki En Eski Yerleşim Yeri”Aktüel Arkeoloji, sayı:6,2008,Edirne.*

DOĞANAY, H. (1990), *Erzurum’un Termal Turizm Potansiyeli, Turizm Yıllığı 1988-1989, .*

DOĞANAY, H. (1992), *Kurşunlu Termal Turistik Bölgesi, Turizm Yıllığı 1992*

DOĞANER, S.(1992), *Gemlik Körfezi Kuzey Kıyılarının Turizm Coğrafyası, Türk Coğrafya Dergisi, 27: 59-84, Türk Coğrafya Kurumu yay. İstanbul.*

DOĞANER, S. (1993), *Köyceğiz- Dalyan Çevresinde Coğrafi Özelliklerin Turizm Açısından Değerlendirilmesi, Coğrafya Dergisi, 4: 23- 54, İ.Ü Edebiyat Fakültesi yay. İstanbul.*

DOĞAN ER, S. (1992), *Türkiye’nin Yat Limanları, Bülten, 9:183-206, İ.Ü Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü yay. İstanbul.*

DOĞANER, S. (1994), *Köyceğiz-Dalyan Çevresinde Ekoturizm, Turizm Yıllığı 1994, Kalkınma Bankası yay. Ankara.*

DOĞANER, S. (1995), *Peribacalannın Turizm Bakımından Önemi, Türk Coğrafya Dergisi, 30:25-39, Türk Coğrafya Kurumu yay. İstanbul.*

DOĞANER, S. (1996), *Anadolu’nun Coğrafi Mirası Pamukkale, Türk Coğrafya Dergisi, 31: 7-38, Türk Coğrafya Kurumu yay. İstanbul.*

DOĞANER, S. (1999), *Gökova Körfezinde Yat Turizminin Coğrafi Koşulları Coğrafya Dergisi, 7:57-74, İ.Ü Edebiyat Fakültesi yay. İstanbul.*

DOĞANER, S. (2000), *Kıyı Oklarının Doğal Varlıklar Olarak Korunması, Coğrafya Dergisi, 8:1-28, İ.Ü Edebiyat Fakültesi yay. İstanbul.*

DOĞANER, S. (2013), *Türkiye Kültür Turizmi ,Doğu Kitabevi.*

DURU, R . (2000), *Burdur Bölgesi Araştırmaları ve Kuruçay Höyüğü Kazıları Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, 54-58,Ankara.*

DURU, R. (2000). *Bademağacı Kazıları, Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Başak yay,59-63,Ankara.*

DURU, R. (2000). *Höyücek Kazıları Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Başak yay. 64-68, Ankara.*

DURU, R. (2007). “Göller Bölgesi Neolitiği” *Türkiye’de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat yay.331-360, İstanbul.*

ERİNÇ, S. (1970). *Kula ve Adala Arasında Genç Volkan Reliefi İ.Ü Coğrafya Enstitüsü Dergisi, sayı:17, s.7-32, İstanbul.*

ESİN, U.; HARMANKAYA, S. (1999). *Aşıklı Neolithic in Turkey (Ed.M.Özdoğan-N. Başgelen) Arkeoloji ve Sanat .İstanbul.*

ESİN, U. (2002) *Aşıklı Höyük Arkeoatlas, sayı:1, İstanbul.*

ESİN, U.; HARMANKAYA, S. (2007) *Aşıklı Höyük Türkiye’de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular, ,Arkeoloji ve Sanat yay. İstanbul*

FARİD, S. (2006) *Yerleşmenin Gelişimi”Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük, Yapı Kredi yay, s.166 -169, İstanbul.*

GÖNCÜ, G.-ALDOĞAN, Ş. (2006) . *Çanakkale Muharebe Alanları Gezi Rehberi*

GÖNCÜ, G.-ALDOĞAN, Ş. (2006) *Siperin Ardı Vatan-Çanakkale Savaşı*

GÜRBÜZ, O. (1995), *Turizm Coğrafyası Açısından Nemrut Kalderası , Türk Coğrafya Dergisi, 30: 255-266, Türk Coğrafya Kurumu yay. İstanbul.*

HAUPTMANN, H. (2007) *Nevalı Çöri ve Urfa Bölgesinde Neolitik Dönem Türkiye’de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat yay. İstanbul*

HODDER I. (2006) *Çatalhöyük, Yerleşme, Proje ve Sergi İçin Kısa Bir Giriş Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük, Yapı Kredi yay, İstanbul*

HODDER, I. (2007), *Çatalhöyük, Türkiye’de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat yay. İstanbul.*

KARA, H. (1995) *Mersin- Erdemli Arasında Gelişen Deniz Turizmi, Tarım Alanları İlişkisi ve Sorunları, Türkiye Coğrafyası Dergisi, 3:141-160, A.Ü Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.*

KARUL, N (2009) *Bursa Aktopraklık Höyük’te Tarih Öncesinin İlk Tarımcıları Keşfediliyor(Aktüel Arkeoloji, sayı:10, Edirne.*

KAYAN, İ. (1999) *Demirköprü baraj gölü batı kıyısında Çakallar Volkanizması ve Fosil İnsan Ayak İzleri, Ege Coğrafya Dergisi sayı: 6, , İzmir.*

KOCA, H. (1999), *Burnaz Kıyılarının Turizm Potansiyeli*, *Türk Coğrafya Dergisi*, 34:331-356, *Türk Coğrafya Kurumu yay. İstanbul*.

KÖKSAL, A. (1972), *Turizm Coğrafyası Bakımından Sinop*, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, no.5-6, s.223- 228, *A.Ü Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi yay. Ankara*.

ÖZBAŞARAN, M. (2007) . *Orta Anadolu'da Neolitiğin Ortaya Çıkış ve Gelişimi-Aşıklı Höyük, Çatalhöyük,12000 Yıl Önce Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı Neolitik Dönem*, 55-62, *Yapı Kredi Yayınları, İstanbul*.

ÖZBAŞARAN, M.-MOLİST, M. (2007) *Akarçay Tepe Orta Fırat'ta Yeni Bir Yerleşim Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular*, s.179-187, *Arkeoloji ve Sanat yay ,İstanbul*.

ÖZBAŞARAN, M.-G.DURU-N.KAYACAN-B.ERDOĞDU-H.BEİTHENHİUS (2007) *Musular 1996-2004 Genel Değerlendirme, Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat yay, İstanbul*

ÖZDOĞAN, M. (2007) “Neolitik Dönem: Günümüz Uygarlığının Temel Taşları”*12000 Yıl Önce Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı Neolitik Dönem*, ,*Yapı Kredi Yayınları, İstanbul*.

ÖZDOĞAN, A. (2007a) *Çayönü,Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular,Arkeoloji ve Sanat yay.İstanbul*.

ÖZDOĞAN, M. (2002) *Mezra-Teleilat Arkeoatlas, sayı:1, İstanbul*

ÖZDOĞAN, M. (2007) *Mezra-Teleilat Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular,Arkeoloji ve Sanat yay ,189-201,İstanbul*.

ÖZDOĞAN, M. (2007) *Neolitik Dönem:Günümüz Uygarlığının Temel Taşları, 12000 Yıl Önce Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı Neolitik Dönem,Yapı Kredi yayınları.İstanbul*.

ROSENBERG, M. (2007) *Hallan Çemi 12000 Yıl Önce Uygarlığın Anadolu'dan Avrupa'ya Yolculuğunun Başlangıcı Neolitik Dönem,Yapı Kredi yayınları,84-85, , İstanbul*

SARGIN, S. (2006) *Yalvaç'ta İnanç Turizmi” Fırat Üniversitesi,Sosyal Bilimler Dergisi, cilt:16,Sayı:2 s.1-18 Elazığ*

SCHMIDT, K. (2007) “Göbekli Tepe” *Türkiye'de Neolitik Dönem Yeni Kazılar Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat yay. 115-129, İstanbul*

SCHMIDT, K. (2007a) *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe, Arkeoloji ve Sanat yay. İstanbul*.

SOMUNCU, M. (1997), *Doğu Karadeniz Bölümünde Yayla- Dağ Turizminin Bugünkü Yapısı, Sorunları ve Geleceği*, *Türkiye Coğrafyası Dergisi*, 6:273-316, A.Ü Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.

TIMOTHY, D.J.; NYAUPANE, G.P. (2009) *Cultural Heritage and Tourism in the Developing World: A Regional Perspective*

TIMOTHY, D.J. (2011) *Cultural Heritage and Tourism*

TARHAN, M.T. (2000) *Mersin-Yumuktepe Arkeoloji Parkı Projesi (Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Başak yay. S.318-320 Ankara*

YALÇINLAR, İ. (1986-1987) *Gediz Vadisinde Prehistorik İnsanların Ayak İzleri*, *İÜ Coğrafya Dergisi*, sayı:2, 1986-1987, İstanbul

KOÇMAN, A. (2004) *Yanık Ülke'nin Doğal Anıtları: Kula Yöresi Volkanik Oluşumları Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir.

YALÇINKAYA, I. (1989) *Alt ve Orta Paleolitik Yontmatas Endüstrileri BiçimselTipolojisi ve Karain Magarası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

YILMAZ, Ö. (2001) *Afyon'un Peribacaları Türk Coğrafya Dergisi sayı:36 İstanbul*